RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1937. Andra kammaren. Nr 35.

Tisdagen den 25 maj.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 18 och den 19 innevarande maj.

§ 2.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 324, med förslag till beräkning av vissa inkomster å riksstaten för budgetåret 1937/1938 m. m.

Denna proposition bordlades.

§ 3.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet herr *Nilssons* i Steneberg *m. fl.* å kammarens bord vilande motion nr 597.

§ 4.

Vidare föredrogos, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial nr 160—166, bevillningsutskottets betänkanden nr 26 och 27, sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1, bankoutskottets utlåtanden nr 65—70 samt andra lagutskottets utlåtanden nr 47 och 48.

§ 5.

Upplästes tre till kammaren inkomna protokoll, så lydande:

År 1937 den 24 maj sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt §§ 71 och 73 riksdagsordningen utse dels riksdagens fullmäktige i riksbanken ej mindre för valperioden 1937—1940 efter herrar S. Stendahl och C. P. V. Nilsson, vilka voro i tur att avgå, än även för återstående delen av valperioden 1936—1939 efter herr statsrådet P. E. Sköld, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda bank; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

fullmäktige

för valperioden 1937—1940:

herr Stendahl, Sten, ledamot av riksdagens första kammare — med 46 röster,

» Nilsson, Carl Petrus Valdemar, ledamot av riksdagens första kammare — » 46 » ;

för återstående delen av valperioden 1936—1939:

herr Jonsson, Per Conrad, ledamot av riksdagens andra kammare — » 42 » ;

suppleanter

för tiden från valet till dess nytt val under år 1938 försiggått:

herr Magnusson, Harald Teodor, t. f. sekreterare i riksbanken med 44 röster,
» Hansén, David, ledamot av riksdagens första kammare » 43 » ,
» Myrdal, Karl Gunnar, ledamot av riksdagens första kammare » 42 » .

C. J. Johansson. *Elof B. Andersson.*
M. Svensson. *Hjalmar Svensson.*

År 1937 den 24 maj sammanträdde kamrarnas valmän för att jämlikt §§ 71 och 73 riksdagsordningen utse dels riksdagens fullmäktige i riksgäldskontoret ej mindre för valperioden 1937—1940 efter herrar K. E. H. Hildebrand, E. A. Hallin samt K. A. Ryberg, vilka voro i tur att avgå, än även för återstående delen av valperioden 1936—1939 efter hans excellens herr statsministern P. A. Hansson, dels ock suppleanter för riksdagens fullmäktige i nämnda kontor; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

ordförande

för valperioden 1937—1940:

herr Hildebrand, Karl Emil Hildebrand, filosofie doktor med 43 röster;

fullmäktige

för valperioden 1937—1940:

herr Ryberg, Karl Artur, ledamot av riksdagens andra kammare med 41 röster,
» Magnusson, Karl Hilding, ledamot av riksdagens andra kammare » 41 » ;

för återstående delen av valperioden 1936—1939:

herr Eriksson, Ernst Gustaf Eugén, ledamot av riksdagens andra kammare med 40 röster;

suppleanter

för tiden från valet, till dess nytt val under år 1938 försiggått:

herr Andersson, Carl Olov Harald, ledamot av riksdagens andra kammare med 38 röster,
» Ström, Torsten Emanuel, ledamot av riksdagens första kammare » 37 » ,
» Skoglund, John Martin, ledamot av riksdagens andra kammare » 36 » .

C. J. Johansson. *Elof B. Andersson.*
M. Svensson. *Hjalmar Svensson.*

År 1937 den 24 maj sammanträdde de valmän, som av kamrarna fått i uppdrag att utse fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, för anställande av föreskrivna val av två ledamöter i styrelsen över riksdagsbiblioteket jämte två suppleanter för dem för tiden från valet, till dess nytt val under år 1941 försiggått; och befunnos efter valens slut hava blivit utsedda till

ledamöter:

herr Reuterskiöld, C. L. A. A., ledamot av riksdagens första kammare med 33 röster,
» Severin, Frans Ferdinand, ledamot av riksdagens andra kammare » 33 » ;

suppleant för herr Reuterskiöld, C. L. A. A.:

herr Petersson, Knut Zakarias, ledamot av riksdagens första kammare med 33 röster;

suppleant för herr Severin, Frans Ferdinand:

herr Holmdahl, Otto Samuel, ledamot av riksdagens andra kammare med 33 röster.

C. J. Johansson. *Elof B. Andersson.*
M. Svensson. *Hjalmar Svensson.*

Protokollen lades till handlingarna; och beslöts tillika, att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av kammarens protokoll underrättas om dessa val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till dels förordnanden för de valda, dels ock skrivelser till Konungen med anmälan om de försiggångna valen.

§ 6.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från statsutskottet:

nr 308, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förbättrad förlossningsvård samt anordnande av s. k. förebyggande mödra- och barnavård jämte i dessa ämnen väckta motioner;

nr 309, angående ändring i instruktionen för riksdagens revisorer; och

nr 311, i anledning av riksdagens år 1936 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning för tiden 1 juli 1935—30 juni 1936, samt

från konstitutionsutskottet:

nr 313, i anledning av väckta motioner om åtgärder för stärkande av justitiekanslerns samt justitieombudsmannens och militieombudsmannens ställning;

nr 314, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner till riksdagen med förslag till lag om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar m. m. ävensom en i ämnet väckt motion; och

nr 315, angående av riksdagen beslutade ändringar i rikets grundlagar.

§ 7.

Till bordläggning anmäldes:

bevillningsutskottets betänkande, nr 28, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

andra lagutskottets utlåtande, nr 49, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 3—6 §§ lagen den 18 juni 1925 (nr 219) angående förbud i vissa fall för bolag, förening och stiftelse att förvärva fast egendom, dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 8.

Ordet lämnades härefter på begäran till herr **förste vice talmannen,** som yttrade: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att på morgondagens föredragningslista bland två gånger bordlagda ärenden främst måtte uppföras

statsutskottets memorial nr 166 och därefter i följande ordning: statsutskottets utlåtande nr 160, statsutskottets utlåtande nr 161, statsutskottets utlåtande nr 162, statsutskottets utlåtande nr 163, statsutskottets utlåtande nr 164, statsutskottets utlåtande nr 165, bankoutskottets utlåtande nr 67, bankoutskottets utlåtande nr 68, bankoutskottets utlåtande nr 69 och bankoutskottets utlåtande nr 70, därefter bevillningsutskottets betänkande nr 26, bevillningsutskottets betänkande nr 27, andra lagutskottets utlåtande nr 48, sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1 och därefter ärendena i den ordning de äro upptagna på dagens föredragningslista.

Denna hemställan bifölls.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

§ 10.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Sandström*	under	3	dagar	fr. o. m.	den	29	maj,	
» *Pettersson* i Lerbäcksbyn	»	8	»	»	»	26	»	
» *Malmborg*	»	2	»	»	»	27	»	och
» *Weijne*	»	5	»	»	»	27	»	.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.21 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Onsdagen den 26 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogs Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande proposition, nr 324, med förslag till beräkning av vissa inkomster å riksstaten för budgetåret 1937/1938 m. m.; och hänvisades propositionen, i vad den avsåge anvisande av anslag under nionde huvudtiteln till jordbruksutskottet, i vad den rörde anvisande av anslag under elfte huvudtiteln, till bankoutskottet samt i övrigt till statsutskottet.

§ 2.

Föredrogos, men bordlades åter bevillningsutskottets betänkande nr 28 samt andra lagutskottets utlåtande nr 49.

§ 3.

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl.

Vidare föredrogs statsutskottets memorial, nr 166, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om Kungl. Maj:ts proposition angående lönereglering för folk- och småskollärare m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I proposition nr 270 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 5 mars 1937, för riksdagen framlagt förslag till lönereglering för folk- och småskollärare m. fl.

I ett över berörda proposition jämte i anledning av densamma inom riksdagens kamrar väckta motioner avgivet utlåtande, nr 140, hade statsutskottet hemställt, bland annat, att riksdagen måtte

1. besluta, att för ej mindre lärare vid folk- och småskolor samt vid statens egentliga folkskolor, mindre folkskolor och småskolor i rikets nordligaste gränsorter ävensom vid Skytteanska skolan i Tärna, än även vid de i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 5 mars 1937 angivna befattningshavare vid sjukvårdsanstalter, barnhem, arbetsstugor och skolhem skulle genomföras lönereglering från och med den 1 januari 1938;

2. besluta, att ordinarie manlig lärare vid folkskola skulle från och med den 1 juli 1938 hänföras till lönegraden B 17 i den under 9 § avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451, jfr 270/1925) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen, införda löneplanen, därest lästiden utgjorde 39 veckor årligen, till lönegraden B 16, därest lästiden utgjorde 36 1/2 veckor årligen, och till lönegraden B 15, därest lästiden utgjorde 34 1/2 veckor årligen, samt att lönen skulle under förra hälften av kalenderåret 1938 utgå på sätt utskottet i sin motivering angivit;

3. besluta, att ordinarie kvinnlig lärare vid folkskola skulle hänföras till samma lönegrad som manlig lärare, dock utan rätt att åtnjuta lön enligt högsta löneklassen inom vederbörande lönegrad;

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringen för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

4. besluta, att ordinarie lärare vid småskola skulle, på sätt under 2. angivits beträffande ordinarie manlig lärare vid folkskola, hänföras till lönegraderna B, 9, B 8, respektive B 7;

5. besluta, att de lärare och andra befattningshavare, som under 1. angivits, skulle i övrigt i enlighet med vad departementschefen till omförmälda statsrådsprotokoll yttrat men med iakttagande av vad utskottet i det föregående anfört åtnjuta avlöning jämlikt det i statsrådsprotokollet berörda förslaget till avlöningsreglemente för lärare vid folk- och småskolor;

6. hos Kungl. Maj:t anhålla ej mindre om utredning och förslag till sådan jämkning i åliggandena för lärare vid folk- och småskolor, att tjänstgöringstiden för dessa lärare utsträcktes till 39 veckor årligen, än även om utredning, huruvida och i vad mån lönerna för de lärare vid småskola, vilka utbildats vid de genom beslut av 1936 års riksdag omorganiserade småskoleseminarierna, borde undergå förhöjning, därest sistnämnda lärare ålades allmän skyldighet att meddela undervisning jämväl i folkskolestadiets lägre årsklasser.

I en vid utlåtandet fogad, under 1) antecknad reservation hade herr *Johansson* i Fredrikslund *m. fl.* förklarat sig anse, att utskottets hemställan under punkterna 2, 3, 4 och 6 bort bliva följande:

2. besluta, att ordinarie manlig lärare vid folkskola skulle efter en övergångsperiod av tre och ett halvt år, alltså från och med den 1 juli 1941, hänföras till lönegraden B 17 i den under 9 § avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451, jfr 270/1925) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen, införda löneplanen ävensom från och med nämnda tidpunkt åläggas en tjänstgöringsskyldighet av 39 veckor årligen; och skulle sagda övergångsperiod så anordnas, att sådan lärare från och med den 1 januari 1938 hänfördes vid skolor med en lästid av högst 36 veckor årligen till lönegraden B 15, vid skolor med en lästid av mer än 36 men ej 39 veckor till lönegraden B 16 och vid skolor med en lästid av 39 veckor till lönegraden B 17 och att sådan lärare, som den 1 juli 1939 åtnjöte avlöning enligt lönegraden B 15, skulle från och med sistnämnda dag uppflyttas till lönegraden B 16, i samband varmed ordinarie manlig lärare vid folkskola skulle åläggas en tjänstgöringsskyldighet av lägst 36 1/2 veckor årligen;

3. besluta, att ordinarie kvinnlig lärare vid folkskola skulle, på sätt under 2. angivits beträffande manlig sådan lärare, åtnjuta lön två lönegrader lägre än manlig lärare, dock utan rätt att åtnjuta lön enligt högsta löneklassen inom vederbörande lönegrad;

4. besluta, att ordinarie lärare vid småskola skulle efter en övergångsperiod av tre och ett halvt år, alltså från och med den 1 juli 1941, hänföras till lönegraden B 9 i omförmälda löneplan ävensom från och med nämnda tidpunkt åläggas en tjänstgöringsskyldighet av 39 veckor årligen; och skulle sagda övergångsperiod så anordnas, att sådan lärare från och med den 1 januari 1938 hänfördes, på sätt under 2. angivits beträffande ordinarie manlig lärare vid folkskola, till lönegraderna B 7, B 8, respektive B 9 och att sådan lärare, som den 1 juli 1939 åtnjöte avlöning enligt lönegraden B 7, skulle från och med sistnämnda dag uppflyttas till lönegraden B 8, i samband varmed ordinarie lärare vid småskola skulle åläggas en tjänstgöringsskyldighet av lägst 36 1/2 veckor årligen;

— —

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

6. hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag rörande åtgärder att i möjligaste mån och under beaktande av vad reservanterna i sin motivering anfört effektivt utnyttja den ovannämnda tjänstgöringsskyldigheten för lärare vid folk- och småskolor.

I en vid utlåtandet likaledes fogad, under 4) antecknad reservation hade herr förste vice talmannen *Olof Olsson* förklarat sig anse, att utskottet bort under punkten 2 hemställa, att riksdagen måtte

besluta, att ordinarie manlig lärare vid folkskola skall efter en övergångsperiod av fyra och ett halvt år, alltså från och med den 1 juli 1942, hänföras till lönegraden B 17 i den under 9 § avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451, jfr 270/1925) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen, införda löneplanen ävensom från och med nämnda tidpunkt åläggas en tjänstgöringsskyldighet av 39 veckor årligen; och skulle sagda övergångsperiod så anordnas, att sådan lärare från och med den 1 januari 1938 hänfördes vid skolor med en lästid av högst 36 veckor årligen till lönegraden B 15, vid skolor med en lästid av mer än 36 men ej 39 veckor till lönegraden B 16 och vid skolor med en lästid av 39 veckor till lönegraden B 17, och att sådan lärare, som den 1 juli 1940 åtnjöte avlöning enligt lönegraden B 15, skulle från och med sistnämnda dag uppflyttas till lönegraden B 16, i samband varmed ordinarie manlig lärare vid folkskola ålades en tjänstgöringsskyldighet av lägst $36^1/_2$ veckor årligen.

Enligt utskottet tillhandakomna protokollsutdrag hade, såvitt vore i fråga, första kammaren

under punkten A. 2. godkänt den hemställan, som förordats i den av herr förste vice talmannen Olof Olsson med avseende å denna punkt anförda reservationen;

under punkten A. 3. antagit det förslag, som innefattades i motsvarande punkt av den av herr Johansson i Fredrikslund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen;

under punkten A. 4. antagit det förslag, som innefattades i motsvarande punkt av den av herr Johansson i Fredrikslund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, dock med följande ändringar, nämligen att orden »tre och ett halvt år» utbyttes mot »fyra och ett halvt år», samt att årtalen »1941» och »1939» ersattes med »1942» respektive »1940», varjämte motsvarande ändringar skulle göras i reservationens motivering;

under punkten A. 6. antagit det förslag, som innefattades i motsvarande punkt av den av herr Johansson i Fredrikslund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; samt

under övriga punkter bifallit utskottets hemställan ävensom

med avseende å utskottets motivering bifallit ett under överläggningen framställt yrkande, att första meningen i tredje stycket nedifrån å sid. 53 i det tryckta utlåtandet skulle uteslutas,

varemot andra kammaren bifallit vad utskottet hemställt.

Kamrarna hade sålunda i fråga om utskottets hemställan beträffande punkterna A. 2.—4. och A. 6. stannat i skiljaktiga beslut.

För sammanjämkning av de skiljaktiga besluten hade utskottet hemställt,

att kamrarna, båda med frånträdande av sina ovannämnda beslut, i vad dessa vore mot varandra stridande, måtte besluta

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

dels att utskottets motivering skulle erhålla annan, i memorialet angiven lydelse;

dels ock att utskottets hemställan skulle i nedan angivna delar erhålla följande ändrade lydelse:

1. besluta, att för ej mindre lärare vid folk- och småskolor samt vid statens egentliga folkskolor, mindre folkskolor och småskolor i rikets nordligaste gränsorter ävensom vid Skytteanska skolan i Tärna, än även vid de i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 5 mars 1937 angivna befattningshavare vid sjukvårdsanstalter, barnhem, arbetsstugor och skolhem skulle genomföras lönereglering från och med den 1 januari 1938;

2. besluta, att ordinarie manlig lärare vid folkskola skulle från och med den 1 juli 1938 hänföras till lönegraden B 17 i den under 9 § avlöningsreglementet den 22 juni 1921 (nr 451, jfr 270/1925) för befattningshavare vid statsdepartement och vissa andra verk, tillhörande den civila statsförvaltningen, införda löneplanen, därest lästiden utgjorde 39 veckor årligen, till lönegraden B 16, därest lästiden utgjorde $36^1/_2$ veckor årligen, och till lönegraden B 15, därest lästiden utgjorde $34^1/_2$ veckor årligen, samt att lönen skulle under förra hälften av kalenderåret 1938 utgå på sätt utskottet i motiveringen angivit ävensom att sådan lärare, som den 1 juli 1940 åtnjöte avlöning enligt lönegraden B 15, skulle från och med sistnämnda dag uppflyttas till lönegraden B 16, i samband varmed ordinarie manlig lärare vid folkskola skulle åläggas en tjänstgöringsskyldighet av lägst $36^1/_2$ veckor årligen;

3. besluta, att ordinarie kvinnlig lärare vid folkskola skulle, på sätt under 2. angivits beträffande manlig sådan lärare, hänföras till samma lönegrad som manlig lärare, dock utan rätt att åtnjuta lön enligt högsta löneklassen inom vederbörande lönegrad;

4. besluta, att ordinarie lärare vid småskola skulle från och med den 1 juli 1938 hänföras till lönegraden B 9 i ovannämnda löneplan, därest lästiden utgjorde 39 veckor årligen, till lönegraden B 8, därest lästiden utgjorde $36^1/_2$ veckor årligen, och till lönegraden B 7, därest lästiden utgjorde $34^1/_2$ veckor årligen, samt att lönen skulle under förra hälften av kalenderåret 1938 utgå på sätt utskottet i motiveringen angivit ävensom att sådan lärare, som den 1 juli 1940 åtnjöte avlöning enligt lönegraden B 7, skulle från och med sistnämnda dag uppflyttas till lönegraden B 8, i samband varmed ordinarie lärare vid småskola skulle åläggas en tjänstgöringsskyldighet av lägst $36^1/_2$ veckor årligen;

5. besluta, att de lärare och andra befattningshavare, som under 1. angivits, skulle i övrigt i enlighet med vad departementschefen till omförmälda statsrådsprotokoll yttrat men med iakttagande av vad utskottet i motiveringen anfört åtnjuta avlöning jämlikt det i statsrådsprotokollet berörda förslaget till avlöningsreglemente för lärare vid folk- och småskolor;

6. hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag rörande åtgärder att i möjligaste mån effektivt utnyttja den ovannämnda tjänstgöringsskyldigheten för lärare vid folk- och småskolor och rörande sådan jämkning i åliggandena för nämnda lärare, att tjänstgöringstiden för dem utsträcktes till 39 veckor årligen.

Reservationer hade likväl avgivits:

1) av herrar *Johan Nilsson* i Malmö, *Anderson* i Råstock, *Eriksson* i Stockholm, *Andersson* i Höör, *Jonsson* i Eskilstuna, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Andersson* i Södergård, *Weijne* och *Erlander*, vilka an-

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

sett, att utskottet bort i anledning av vad i ärendet förekommit hemställa, att första kammaren måtte, med frånträdande av sina beslut beträffande punkterna A. 2.—4. och A. 6., biträda andra kammarens ifrågavarande beslut;

2) av herrar andre vice talmannan *Nilsson* i Gränebo och *von Heland;* samt

3) av herr *Oscar Olsson.*

Sedan utskottets sammanjämkningsförslag föredragits, anförde:

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Statsutskottet har som bekant 24 ledamöter. Bakom det utlåtande, som är avgivet såsom ett sammanjämkningsmemorial från statsutskottet, stå 11 av utskottets ledamöter, sålunda inte hälften. Man skulle alltså ha kunnat ifrågasätta, om det var så lämpligt att ingå till kamrarna med ett förslag till sammanjämkning, vilket inte stödjes av halva antalet ledamöter i det utskott, som haft att bereda ärendet. Det har emellertid inte funnits några formella hinder för att göra detta, och nu ligger ett sammanjämkningsförslag på kamrarnas bord.

Jag har i likhet med några av mina kamrater i utskottet inte kunnat ansluta mig till förslaget om sammanjämkning. Jag skall inte — åtminstone inte nu — gå in på någon närmare motivering för detta vårt ståndpunktstagande. Det är ju möjligt, att det uppstår en debatt även om föreliggande memorial, och då får jag måhända tillfälle att återkomma. Jag skall nöja mig med att säga, att detta förslag till sammanjämkning, som man nu bjuder kamrarna att taga, skjuter åt sidan hela den grund, på vilken statsutskottet byggt upp sin ställning beträffande folkskollärarnas löner, och skjuter också helt och hållet åt sidan den grund, på vilken andra kammaren byggt sitt beslut. Detta är motiv nog för mig att yrka avslag på sammanjämkningsförslaget.

I detta anförande instämde herrar *Anderson* i Råstock och *Eriksson* i Stockholm.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Engberg:** Herr talman! Det säger sig självt, att någon anledning att gå in i en sakdiskussion inte föreligger på ärendets nuvarande stadium. Jag har för min del såsom ansvarig departementschef haft anledning att undersöka, huruvida och i vad mån jag själv skulle kunna förorda det föreliggande sammanjämkningsförslaget. Jag nödgas, herr talman, säga, att jag inte kan förorda, att det antages av kammaren. Redan propositionen var i sin allmänna läggning resultatet av ett allsidigt hänsynstagande och, om man så vill, därför också resultatet av en kompromiss. Jag finner det för min del orimligt att begära, att denna kammare skulle på en så avgörande punkt som lönegradsplaceringen övergiva sin intagna ståndpunkt.

Jag hemställer därför till kammaren att avslå sammanjämkningsförslaget.

Herr **Holmdahl:** Herr talman! När statsutskottets majoritet funnit, att en sammanjämkning av kamrarnas skiljaktiga beslut angående löneregleringen för lärare vid folk- och småskolor bör ske, har statsutskottet därmed endast följt föreskrifterna i riksdagsordningen. Ha kamrarna stannat vid olika beslut, skall enligt denna grundlag sammanjämkning av besluten ske, om möjlighet härför förefinnes.

I detta fall är också, så vitt jag förstår att bedöma saken, denna väg den naturliga från saklig synpunkt sett. Inga formella eller sakliga svårigheter förefinnas för att på sammanjämkningsvägen nå fram till ett riksdagsbeslut

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringen för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

och ett avgörande i denna stora och omfattande fråga under hänsynstagande till de olika ståndpunkter kamrarna intagit.

Något sådant hänsynstagande till första kammarens beslut ha emellertid ej reservanterna i utskottet velat veta av. De ha i utskottet förordat, att sammanjämkning skulle ske på sådant sätt, att första kammaren biträdde andra kammarens beslut i alla de skiljaktiga punkterna. Andra kammaren skulle alltså med andra ord diktera beslutet för medkammaren. Reservanterna kunna visserligen för sin ståndpunkt åberopa ett rent formellt skäl, nämligen en praxis, som inneburit, att sammanjämkning också skett på den vägen, att den ena kammaren frånträtt sin skiljaktiga mening, ehuru naturligtvis detta i själva verket är en sammanjämkning i oegentlig mening. Jag har visserligen inte haft tillfälle att närmare studera prejudikaten i denna fråga, men så vitt jag vet, har så dock i allmänhet skett dels då det gällt frågor av mera begränsad omfattning, dels också då det gällt fall, där en dylik form av sammanjämkning och en dylik form för åstadkommande av ett riksdagsbeslut tett sig som den närmast till hands liggande utvägen ur saklig och praktisk synpunkt sett. Att i ett så stort och omfattande komplex av principiella och praktiskt ekonomiska frågor, som det här gäller, gå reservanternas väg, synes mig åtminstone strida mot grundlagens anda och mening, i synnerhet som en mycket stor del av särskilt andra kammarens ståndpunkt är nedlagd i motiveringen till beslutet. Någon sammanjämkning i ordets egentliga betydelse blir det ju inte alls frågan om.

Att en sammanjämkning mellan de skiljaktiga besluten i nu föreliggande fall bör äga rum, står under alla förhållanden i den bästa överensstämmelse med stadgandena i riksdagsordningen. En dylik sammanjämkning kan naturligtvis utformas på olika sätt, därvid den principen givetvis måste upprätthållas, att båda kamrarna få finna sig i att modifiera sina ståndpunkter i det ena eller andra avseendet. Det sammanjämkningsförslag, som nu föreligger från statsutskottet, har uppgjorts under det allra största hänsynstagande till andra kammarens ståndpunkt — det torde ingen kunna bestrida. Det förelåg visserligen en nära till hands liggande möjlighet till en mera jämnt avvägd sammanjämkning både ur formell och saklig synpunkt sett. De skiljaktiga besluten rörde sig ju dels om likalönsprincipens tillämpning eller ej, dels om löneplaceringen för de olika läraregrupperna. Man skulle kunna önska, att även i den första punkten en sammanjämkning hade skett. Härom framställdes också förslag av en högerledamot i statsutskottet, men det fick inte understöd från något håll, inte ens från det håll, som intagit samma ståndpunkt som högern i fråga om likalönsprincipen.

Emellertid förelågo ju omständigheter vid beslutets fattande, som motiverade en sammanjämkning sådan som den föreliggande, vilken i den ena frågan, frågan om lika lönen, upptog andra kammarens ståndpunkt oförändrad. Jag tänker härvid bl. a. på att första kammarens beslut på den punkten fattades med minsta möjliga röstövervikt. Sakligt sett kan jag karakterisera det föreliggande sammanjämkningsförslaget på följande sätt. Andra kammaren får sitt beslut om lika lön igenom oförändrat. Beträffande löneplaceringen innebär förslaget, att differentieringen av lönerna skall stå kvar men efter den 1 juli 1940 blott omfatta 2 i stället för 3 lönegrader. Då andra kammaren i sitt beslut uttalat sig för en utveckling snarast möjligt fram mot en enhetlig löneplacering, ligger emellertid, herr talman, sammanjämkningsförslaget också på denna punkt i linje med av andra kammaren uttalade önskemål och angivna riktlinjer för utvecklingen. Jag vågar tro, att inom sammanjämkningsförslagens historia, om jag bortser från den oegentliga formen för samman-

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

jämkning, då den ena kammaren frånträder sitt beslut och biträder den andra kammarens beslut, torde det inte ha förelegat ett sammanjämkningsförslag, som både formellt och sakligt har stått så nära den ena kammarens beslut som detta. Man skulle ju kunna förstå motståndet mot ett sammanjämkningsförslag från en kammares sida, om detta innehöll något, som i väsentlig del stode i skarp principiell eller saklig motsats till den stånpunkt medkammaren intagit. Men det är ju inte fallet här. Förslaget innebär ett godtagande till $^3/_4$ av andra kammarens ståndpunkt, och rörande den sista fjärdedelen föreligger ingen principiell motsats.

Herr talman! I ett parlament som vårt svenska med två jämställda kamrar måste vardera kammarens beslut i en fråga respekteras. Sammanjämkningsinstitutet är i fall av skiljaktiga beslut en utomordentligt betydelsefull och viktig form för upprätthållandet av denna kamrarnas likställighet. Att begära i detta fall, som ligger klart till för ett verkligt sammanjämkningsförfarande, att första kammaren helt skall frånfalla sin ståndpunkt i de båda huvudfrågor, som skiljaktigheterna beröra, är att i praxis vilja genomföra en olikställighet mellan kamrarna, som åtminstone saknar varje stöd i grundlagen och enligt min mening inte kan karakteriseras på annat sätt än som ett maktmissbruk från andrakammarmajoritetens sida. När inte statsutskottsmajoriteten velat ansluta sig till denna linje, ha reservanterna nu yrkat avslag på sammanjämkningsförslaget. Trots riksdagsordningens föreskrift vägrar man sin medverkan till genomförande av en sammanjämkning. Tror man sig på detta sätt hävda kammarens eller dess majoritets prestige? Säkert är, att inte vinner riksdagens prestige på att man på detta vis sätter ett grundlagsenligt sammanjämkningsförfarande ur funktion.

Med vad jag nu sagt har jag velat motivera, varför jag ansett mig böra acceptera föreliggande förslag till sammanjämkning. Det överensstämmer ju inte med min tidigare hävdade uppfattning beträffande löneregleringen, en uppfattning, som jag inte haft anledning att frångå, men ett bifall till ett sammanjämkningsförslag betyder inte ett frångående av tidigare intagna ståndpunkter utan endast ett följande av grundlagens föreskrift, att sammanjämkning av skiljaktiga beslut bör företagas, när så ske kan, för att åstadkomma ett slutligt avgörande. Den linje, som utskottet här följt, har synts mig vara den som närmast borde kunna vinna anslutning i båda kamrarna.

Jag yrkar alltså, herr talman, bifall till utskottets här föreliggande memorial och förslag om sammanjämkning.

Häruti instämde herr andre vice talmannen *Magnusson*.

Herr **Svensson:** Herr talman! Jag skulle ha kunnat nöja mig med att instämma med herr Jonsson i Eskilstuna, som gjorde gällande, att på sakens nuvarande ståndpunkt en sammanjämkning varken vore lämplig eller kunde ge ett fruktbart resultat. Att jag inte gjorde det berodde på att jag vill framhålla det skäl för att inte biträda sammanjämkningsförslaget som för mig varit avgörande i detta fall, ett skäl som jag inte hörde herr Jonsson framföra, nämligen att det säregna förhållandet inträtt, att sammanjämkningsförslaget innebär ökade kostnader i jämförelse med båda kamrarnas olika förslag. Andrakammarbeslutet innebär en ökad kostnad efter 1940 på omkring 5.5 miljoner kronor om året. Första kammarens förslag innebär från och med likalönsprincipens genomförande en ökad årlig kostnad av 3 miljoner kronor för staten och omkring 1.4 miljoner kronor för kommunerna. Jag tycker man bör påpeka, att det är ett något märkligt förslag till sammanjämkning, när kostnaderna bli

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringförfolk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

större än enligt de av kamrarna var för sig förut fattade besluten. Jag kan inte se, att det är en sammanjämkning av sådan art, att man kan säga, att någon av kamrarna fått igenom sin mening i någon del i detta avseende. Detta är en synpunkt, som jag tror att man bör taga i betraktande — oberoende av frågan som sådan — vid avgörande av det sammanjämkningsförslag, som nu föreligger.

På en punkt är jag överens med den nästföregående talaren, nämligen på den punkten, att när det gäller ett förslag till sammanjämkning får man biträda det förslag, som ligger närmast utgångsläget. När jag inom utskottet ansett mig böra biträda förslaget om att man skall inbjuda första kammaren att taga andra kammarens beslut, innebär detta därför inte på något sätt, att jag uppgivit min ställning till likalönen. Då det gäller att försöka få fram en möjlighet till sammanjämkning, få sådana saker vika — på den punkten är jag ense med herr Holmdahl.

Jag anser mig inte behöva tillägga något ytterligare utan instämmer i herr Jonssons yrkande om avslag på förslaget till sammanjämkning.

Herr förste vice talmannen **Jeppsson:** Herr talman! Då jag begärde ordet hade jag inte för avsikt att närmare ingå på frågan, hur detta sammanjämkningsförslag skulle i realiteten utfalla i jämförelse med de olika beslut kamrarna tidigare fattat i frågan. Men då den föregående ärade talaren gjorde gällande, att det förslag till sammanjämkning, som här föreligger, skulle medföra ökade kostnader gentemot båda kamrarnas tidigare fattade beslut var för sig, och även angiver mycket exakta siffror för denna kostnadsökning, kan jag inte underlåta, herr talman, att framhålla, att detta herr Svenssons yttrande liksom också vad som tidigare i detta hänseende anförts både i den kungl. propositionen och i statsutskottets utlåtande ger en i viss mån skev bild av hur kostnaderna framdeles komma att ställa sig. Såvitt jag uppfattat rätt räknar man nämligen inte, när man kommer fram till dessa siffror för kostnadsökningen med att man från skoldistriktens sida skulle i framtiden vidtaga åtgärder för att föra undervisningen upp i den nivå och lästiden fram till den längd, som enligt vad Kungl. Maj:t och utskottet tidigare föreslagit skulle medge en uppflyttning av lärarna i en högre lönegrad. Räknar man med detta, som med all sannolikhet kommer att inträffa, bli siffrorna såväl för Kungl. Maj:ts förslag som för statsutskottets tidigare av andra kammaren antagna förslag annorlunda än de, som ha angivits i de handlingar, som i det fallet ha förelagts riksdagen, och då blir icke heller skillnaden i kostnaderna mellan de olika förslagen sådan som herr Svensson här gjorde gällande.

Jag ber om ursäkt, herr talman, att jag nödgas upptaga tiden med detta, men jag kan inte låta ett sådant uttalande som detta stå oemotsagt.

Vad sedan angår den föreslagna sammanjämkningen så framhöll den förste ärade talaren här i dag, att bakom detta sammanjämkningsförslag stod icke en majoritet av utskottet, enär 13 av utskottets 24 ledamöter finnas antecknade såsom reservanter. Ja, det är riktigt, men utskottets beslut har ju dock tillkommit i laga ordning så att säga, och jag menar att detta förhållande kan icke utgöra något skäl för att man skulle anse reservationen vara i detta avseende bättre grundad än vad utskottets sammanjämkningsförslag är. Denna sammanjämkning är visserligen inte sådan, som jag skulle vilja ha den. Jag har ansett, att en sammanjämkning mellan kamrarnas olika beslut närmast bort gå ut därpå, att första kammaren hade biträtt andra kammarens beslut i vad det gäller de kvinnliga folkskollärarnas lönegradsplacering, d. v. s. likalönsprincipen, och att andra kammaren godtagit första kammarens beslut i frå-

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringen för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

ga om lönegradsplaceringen. Men det är ingenting att resonera om nu. Det är inte aktuellt för dagen, och i det läge, som frågan legat och ligger, har jag anslutit mig till den mening angående sammanjämkningen, som framlagts i statsutskottets förslag till sammanjämkning.

Jag anser, herr talman, att denna sammanjämkning ligger så nära andra kammarens beslut som den överhuvud taget kan göra. Jag behöver inte närmare redogöra för dess innehåll, då jag ju vet, att kammarens ledamöter var för sig ha satts in i detta och dessutom en föregående talare, herr Holmdahl, mycket klart målat den bild av sammanjämkningen, som enligt min mening är den riktiga. Jag anser sålunda att denna sammanjämkning ligger så nära andra kammarens beslut, att man bör ifrån andrakammarmajoritetens sida kunna godtaga denna sammanjämkning. Jag anser, att den är en utsträckt hand till dem, som i denna fråga haft en annan mening än den vi, som befunnit oss i minoritet i kammaren, företräda. Jag tror, att det ifrån olika synpunkter sett skulle verka välgörande och vara bra, om man inte utan vidare bryskt avvisade den utsträckta hand till samstämmigt beslut, som här räckts fram.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr *Nilsson* i Steneberg instämde häruti.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Mina damer och herrar! Herr Holmdahl förklarade i sitt anförande, att när kamrarna stannat i olika beslut i en fråga, bjuder grundlagen att sammanjämkning bör ske. Det är alldeles riktigt. Men när han sedan förklarade, att här är det tydligt att åtskilliga vilja vägra sin medverkan till en sådan sammanjämkning, så är det inte riktigt. Var står det skrivet, att alla ledamöter i ett utskott och alla i en kammare äro skyldiga att respektera det förslag till sammanjämkning, som framkommer genom en majoritet i exempelvis statsutskottet? Man har full rätt att yrka avslag på ett sådant förslag, om man anser att det är oriktigt och olyckligt.

Herr Holmdahl ägnade mycken tid också åt att diskutera reservationen. Det är ganska överflödigt. Den kan inte ställas under proposition. Det är sålunda ingen aktuell fråga för riksdagen, vad reservationen innehåller och vad som möjligen kan ligga bakom reservanternas ställningstagande.

Här har av två talare påståtts, att sammanjämkningsförslaget bjuder mera åt andra kammaren än den gör åt första kammaren. Herr Holmdahl kunde till och med fixera det i siffror. Han sade, att andra kammaren fått $^3/_4$ av sin mening tillgodosedd, och vad beträffar den sista fjärdedelen rådde ingen principiell meningsskiljaktighet mellan kamrarna. Herr förste vice talmannen förklarade, att andra kammaren är mycket väl tillgodosedd. Det skulle väl vara så till vida som första kammaren inbjudes att frånfalla sitt beslut beträffande likalönsprincipen. Men är man så säker om, att det inte är att göra en dygd av nödvändigheten? Är det någon, som vet, vilken majoritet som finns i första kammaren i fråga om likalönsprincipen? Är det någon, som kan stå upp och säga, att i första kammaren finnes en majoritet emot likalönsprincipen? Den som vet, vilken oro och förvirring, som rådde i första kammaren, när beslutet fattades, den som vet att beslutet fattades med en rösts majoritet, den kan ha rätt att ifrågasätta, huruvida det inte i verkligheten finns en majoritet för likalönsprincipen också i medkammaren. Det skulle sålunda vara i fråga om den del av sammanjämkningen, som rör lönedifferentieringen, som man skulle i realiteten i mycket hög grad ha tillmötes-

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringförfolk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

gått andra kammarens ställning. Det är inte förhållandet enligt min mening. Jag anförde redan i inledningen till denna lilla debatt, att sammanjämkningsförslaget skjuter åt sidan hela den grund, på vilken andrakammarbeslutet i denna fråga är byggt, och den meningen håller jag på. Utskottsförslaget byggde på den uppfattningen, att lönerna skulle bestämmas på grundval av en vidgad undervisning i folkskolan och på en därav följande vidgad tjänstgöringsplikt och tjänstgöringstid för lärarna. Det är inte förhållandet i sammanjämkningsförslaget. Där talas om en tjänstgöringsskyldighet av 36½ veckor, som läraren skulle ha. Det betyder inte, att därmed också följer en ökad lästid i skolan, ökad tjänstgöring för läraren ännu mindre en ökad lästid för barnen. Jag kan erinra om, att i kommittéförslaget, som ligger till grund för hela denna proposition, talas det om en tjänstgöringsskyldighet för läraren av 39 veckor, men det är ingen människa, som velat påstå, att detta skulle betyda en ökad undervisning i folkskolan eller en tjänstgöringstid för läraren av 39 veckor. Man får försöka hålla isär de olika begreppen lästid, tjänstgöringsskyldighet och tjänstgöringstid. Om man inte gör det så kommer man fullkomligt vilse i de snår, som finnas kring lärarnas lönefråga.

Föreställ oss nu, att andra kammaren hade fattat sitt beslut om lika lön med en enda rösts majoritet och första kammaren som nu hade avslagit lika lönen. Är man säker på, att första kammaren också då hade ådagalagt samma högaktningsfulla attityd emot andra kammaren som den nu gör? Besluten voro olika i båda kamrarna, och olika beslut skall man ju respektera och försöka sammanjämka. Men är det någon som tror, att man inte i sådant fall hade ingått på en prövning av de reala grunder, som legat bakom kamrarnas ställningstagande? Hade man inte då kunnat ifrågasätta, att andra kammaren utan vidare skulle frånträda sin ställning? Det är inte oriktigt att ingå på en realprövning av detta ärende och undersöka inte bara vilken numerär utan jag höll på att säga — missförstå mig nu inte — vilken moralisk styrka, som ligger bakom de olika ståndpunkterna, vilken grad av saklighet, som ligger till grund för de olika besluten. För min del kan jag inte gå ifrån den ståndpunkt, som andra kammaren har intagit.

Det har ju förekommit mycken diskussion om denna sak i pressen under hela den tid, som lärarnas lönefråga diskuterats, och stämningen har blivit allt hetsigare och hetsigare, som var och en har märkt och som jag också har haft anledning att nogsamt märka. Det har varit mycket häftig och hård kritik, för att använda ett ganska milt uttryck. Men det har inte kunnat föranleda mig att gå ifrån den uppfattning, som jag har, nämligen att det är på lärarnas arbete, som lönen skall byggas, att det är på en förbättrad undervisning i folkskolan, som man skall bygga upp lärarnas löneställning. Detta är för mig, och har varit det hela tiden, grundvalen i denna fråga. Den kan jag inte lämna, vilka invektiv man än möjligen också i fortsättningen må ösa över mig.

Sedan kan man ifrågasätta, om de, som på detta sätt med mycken häftighet deltagit i diskussionen, verkligen vilja komma till ett samförstånd och en sammanjämkning. I så fall tycker jag att taktiken är något misslyckad. Men det är möjligt, att man inte heller vill det utan att man vill hålla stridsfrågan öppen.

Jag kan inte finna, att det är ogrannlaga, om en regering och de, som företräda regeringen, försöka att i en viktig fråga driva sin mening så långt som möjligt inom de gränser, som de parlamentariska och grundlagsenliga föreskrifterna medge. Man vet, att man kan, måhända utan något större besvär, åstadkomma i riksdagen en parlamentarisk majoritet för den mening, som man

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringförfolk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

anser vara riktig, och så arbetar man för den så långt som möjligt och använder sig av de grundlagsenliga instrument man har till sitt förfogande. Avvisas sammanjämkningsförslaget återstår det en utväg, nämligen den gemensamma voteringen, som utan allt tvivel kan användas, och då får man ju se, var majoriteten i de olika punkterna finns i den svenska riksdagen och hur stor minoriteten är.

Om det hade varit på det sättet, att detta var sista utvägen att nå ett positivt resultat, att ingenting hade återstått sedan man hade prövat det förslag, som nu föreligger, då skulle jag till och med ha kunnat förorda att man hade gått denna väg, ehuruväl jag anser att den för skolans del inte är lycklig. Men jag hade kunnat göra det i alla fall, därför att jag anser att vad som framför allt är väsentligt just nu är att Sveriges riksdag kommer till ett positivt resultat, att den visar sig kunna bemästra en svår situation, att den har alla de instrument i sin hand den behöver för att komma till ett positivt arbetsresultat. Det olyckligaste av allt vore enligt min mening att riksdagen visade frågan ifrån sig och att den föll i år. Det kanske möjligen kan tillfredsställa de mera desperata elementen, men jag tror inte det vore lyckligt för någon part, som uppträtt i denna fråga.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag tänker inte alls blanda mig i den konstitutionella diskussionen här. Frågan, vilken av kamrarna som gjort de största eftergifterna, är för mitt vidkommande underordnad i detta fall.

Vi ha i vår motion föreslagit, att man skulle nöja sig med placering i lönegraderna B 16 och B 17, och det sammanjämkningsförslag, som utskottet framlagt, ansluter sig ju faktiskt till denna tankegång, då det gäller folkskollärarna. Det betyder inte, att vi äro tillfredsställda med sammanjämkningsförslaget, men vi anse det vara bättre än det utskottsförslag, som riksdagen behandlade för några dagar sedan, och därför komma vi också att rösta för bifall till den mening, som utskottet nu har framlagt.

Såvitt jag kan förstå ställer man från regeringens sida frågan om principerna i förgrunden härvidlag. Man har såväl från regeringens sida som från utskottet gått in för — och praktiskt taget var hela riksdagen enig därom — att man skulle så småningom genomföra en förlängning av lärarnas tjänstgöringstid, som automatiskt skulle flytta upp samtliga lärare i den högsta lönegraden. Det har också förklarats, bland annat av ecklesiastikministern, att det var angeläget att detta skulle ske ganska fort, så fort som det var möjligt. Jag frågar då: Om man menar allvar med detta, vad är det då för reell skillnad mellan ett bifall till detta förslag, som ändå inte kommer att förverkligas förrän 1940, och ett fortsatt tjurhållande vid regeringens ståndpunkt, samtidigt som man säger att man så snart som möjligt skall överge denna ståndpunkt och placera alla folkskollärare i högre lönegrad? Det är faktiskt en princip, som man här ställer i förgrunden, nämligen den principen, att vad regeringen föreslagit skall till vilket pris som helst genomföras, även om det f. n. finns en hel rad skäl, som tala däremot. Så vitt jag förstår kommer det inte att ekonomiskt spela någon större roll, antingen riksdagen nu bifaller utskottets förslag eller går på regeringslinjen men samtidigt forcerar utredningsarbetet rörande en förlängning för folkskollärarnas tjänstgöringstid, som automatiskt flyttar upp dem i en högre lönegrad. Jag tror i varje fall inte, att det spelar någon större roll. Så vitt jag förstår föreligger här en stor fara, nämligen att alltsammans kommer att tippas, om socialdemokraterna vidhålla sin ståndpunkt. Jag ser frågan så, att det här gäller

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringen för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

en arbetargrupp på över 30,000 människor och en arbetargrupp, som är synnerligen viktig ur det allmännas synpunkt. Det vore inte lyckligt, om dessa personer skulle få det intrycket, att hela frågan på grund av ett parlamentariskt spel — som kommer att te sig mycket mer osympatiskt än den där korridorpolitiken som man så ofta talar om — kommer att falla. Jag tycker inte heller, att det är trevligt, att lärarna i dag skola betrakta de borgerliga som de bästa försvararna och ett arbetarparti som den främsta motståndaren, när det gäller att förverkliga ett förslag i frågan efter en linje, som de i alla fall anse vara acceptabel. Därför komma vi för vår del att rösta för utskottets sammanjämkningsförslag.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Engberg:** Herr talman! Det är ett missförstånd, vilket redan figurerat i olika repriser av denna debatt och som jag finner angeläget att så snart som möjligt skingra. Det kom kanske klarast till uttryck i herr Holmdahls anförande, när han hävdade, att här vore inte fråga om någon principiell åtskillnad mellan de olika kamrarnas beslut, och han anförde, att detta vore förhållandet även ifråga om lönegradsplaceringen. Jag nödgas då, herr talman, erinra om vad jag framhöll redan vid frågans realbehandling såväl i första kammaren som i denna kammare, att när det gäller denna utredning, som begärts i statsutskottets utlåtande, och som jag förklarat att jag vill på allt sätt främja och påskynda, så är den utredningen nödvändig för att skaffa huvudförutsättningarna för statens övertagande av den ökade kostnaden, när de lokala distrikten förlänga tjänstgöringstiden. Denna utrednings huvudsyfte är att så ordna lästider och tjänstgöringsförhållanden, förstärka svaga skolformer o. s. v., att staten för sina ökade utgifter verkligen får det vederlag, som ur undervisningssynpunkt är riktigt. Jag framhöll då, att det nödvändigaste är att förbättra undervisningen, göra den effektivare, göra skolan bättre. Emellertid har det ju här använts olika uttryck, varom här också erinrats redan i statsutskottets utlåtande. Man har rört sig med uttrycken »tjänstgöringsskyldighet», »tjänstgöringstid» och »lästid». Den utredning, som jag hoppas kommer till stånd så fort som möjligt, bör naturligtvis bena upp dessa saker. Det säger sig självt, att med en förlängd tjänstgöringsskyldighet eller förlängd tjänstgöringstid för lärarna på papperet har inte det, som är det väsentliga, det som är det primära, utan vidare vunnits. Det primära är nämligen att effektiviteten i skolans undervisning ökas. Denna ökade effektivitet kan vinnas på olika vägar. Den kan till en del nås genom lästidens förlängning, där sådan är möjlig att åstadkomma, eller genom förbättring av svagare skolformer o. s. v. där det är möjligt. Men andra kammaren förstår, att dessa problem måste granskas, måste undersökas, och det är rent orimligt att inbjuda kammaren att säga, att redan år 1940 vid ett visst datum skall man sätta lärarna i 16:e lönegraden, utan att det på något sätt är utrett, huruvida en dylik förbättrad placering medför för undervisningen och skolväsendet de fördelar, som äro och måste vara betingelserna för statens utvidgning av sitt ekonomiska engagemang. Vad får staten för pengarna? Se där frågan som måste utredas. Det är detta, som jag ansett vara av vikt för den fortsatta diskussionen att klargöra.

Herr **Svensson,** som för kort genmäle erhöll ordet, yttrade: Herr talman! Med anledning av förste vice talmannens yttrande vill jag säga, att de siffror jag omnämnde äro hämtade ur statsutskottets utlåtande nr 140 och uppgjorda av dess kansli, och det har inte av förste vice talmannen anförts något

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

som helst *bevis* för att de skulle vara oriktiga. Jag har bara velat påpeka detta.

Herr talmannen gav härefter, likaledes för kort genmäle, ordet till

Herr **Jonsson** i Eskilstuna, som anförde: Herr talman! Jag begärde ordet, när herr Hagberg i Luleå förklarade, att man åtminstone i andra kammaren varit ense om att lärarnas tjänstgöringstid skulle utökas. För det första är jag ganska tveksam, huruvida detta referat av kammarens ställning är det riktiga, men även om så skulle vara förhållandet, så skulle jag önska fråga herr Hagberg, var i sammanjämkningsförslaget det står något om, att den 1 juli 1940, då lärarna höjas upp i lönegraden B 16, undervisningen är förlängd och lärarna då ha en tjänstgöring av $36^1/_2$ veckor. Herr Hagberg tycks föreställa sig, att det ligger i sammanjämkningsförslaget. Det gör inte det, herr Hagberg.

Vidare erhölls, jämväl för kort genmäle, ordet av

Herr förste vice talmannen **Jeppsson**, som yttrade: Herr talman! Den replik som herr Svensson riktade till mig, var egentligen ingen replik, därför att den inte alls innehöll något svar på vad jag berörde i mitt förra anförande. Jag har såväl i detta anförande som i ett tidigare anförande, när ärendet i förra veckan behandlades här i kammaren, framhållit, att statsutskottet inte vid uträknandet av kostnaderna för de olika förslagen tagit hänsyn till de utökningar av lästiden, som skoldistrikten säkerligen komma att göra, utöver vad som finnes angivet i den lilla noten i statsutskottets utlåtande. Jag har alltså ingen anledning att frångå, vad jag tidigare anfört.

Härefter anförde:

Herr **Bagge:** Herr talman! Jag skall inte ingå på frågan, om ytterligare utredning skulle vara nödvändig, innan beslut fattas. Detta var ju en sak, som vi diskuterade ganska ingående vid realbehandlingen av frågan.

Jag har begärt ordet i ett annat syfte. Jag vill gentemot herr Conrad Jonsson i Eskilstuna säga, att det är uppenbart, att utskottet i en sådan här situation har en *plikt* att söka åstadkomma en sammanjämkning och att ledamöterna i utskottet ha skyldighet att försöka åstadkomma en sådan sammanjämkning, alldeles oberoende av om en sådan sammanjämkning tilläventyrs skulle komma att sammanfalla eller icke sammanfalla med deras egna åsikter. Utskottet skall fungera s. a. s. som en förlikningsnämnd för att överhuvud taget ett beslut skall kunna åstadkommas. Därför har det varit utskottets skyldighet att åstadkomma en sammanjämkning, men jag vill stryka under att därmed inte på något vis har konstaterats, att utskottets ledamöter ha den ena eller den andra uppfattningen i sakfrågan. Nu säger herr Jonsson i Eskilstuna, att man från vårt håll skulle påstått, att alla skulle vara skyldiga att respektera det av utskottet framlagda sammanjämkningsförslaget. Nej, det har ingen påstått. Det enda som har påståtts är, att vi äro skyldiga att följa grundlagens föreskrift och försöka åstadkomma en sammanjämkning, om det finns någon möjlighet därtill. Herr Conrad Jonsson yttrade vidare, att man faktiskt inte vet, hur det ligger till med majoriteten i första kammaren, särskilt vad beträffar likalönsprincipen. Ja, därvidlag är det väl uppenbart, att man vid ett sammanjämkningsförsök inte kan granska hjärtan och njurar hos de i beslutet deltagande eller anledningen till deras

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringförfolk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

vota, utan man har bara att utgå från de voteringsresultat som föreligga. Därvidlag har man i detta sammanjämkningsförslag just gått ut från att första kammarens beslut i likalönsfrågan fattats med endast en rösts majoritet och att man därför hade anledning att just på den punkten begära, att första kammaren skulle frånträda sin mening. Det är detta som varit skälet för sammanjämkningen i denna del och icke det som herr Jonsson i Eskilstuna velat framhålla.

Vidare är det uppenbart, att när ärendet kommit till kamrarna, ha naturligtvis kamrarnas ledamöter full rätt att vid antagandet eller förkastandet av sammanjämkningsförslaget utgå från om de anse detta vara ur saklig synpunkt lyckligt eller icke. Det har tidigare t. o. m. förekommit, att ledamöter i ett utskott biträtt ett sammanjämkningsförslag och sedan gått emot det i vederbörande kammare, därför att de ansett förslaget ur saksynpunkt olämpligt. Men liksom utskottets ledamöter ha plikten att åstadkomma en sammanjämkning, ha vi i kamrarna en annan plikt att iakttaga vid ett sammanjämkningsförslags behandling, och det är, att var och en har skyldighet att medverka till en utjämning, om det finns någon rimlig möjlighet därtill, och att därvidlag jämka på sina egna meningar för att åstadkomma ett resultat. Detta är ju en gammal historisk tradition i den svenska riksdagen, och det har skett väsentligen därför, att man i riksdagen skall komma till något resultat. Men det har också varit, om jag så får säga, en del av svensk demokrati, en form, i vilken det har varit möjligt att tillmötesgå olika meningar i riksdagen i största möjliga utsträckning. Detta innebär, om man så vill, att söka åstadkomma en kompromiss i sista stund här i riksdagen. Den socialdemokratiska förstakammarledamoten herr Lindström har författat en förträfflig liten skrift om kompromissen och dess betydelse för demokratien. Hans uppfattning står i mycket bjärt motsats till herr Jonssons, nämligen att en regering bör driva sin mening här i riksdagen så långt som möjligt inom gränserna för de formella möjligheterna. Det är en majoritetsväldets höga visa detta, som ej står i överensstämmelse med god tradition inom den svenska riksdagen.

Herr Jonsson talade också om, att vi i alla fall kunna komma till ett positivt resultat genom gemensam votering. Jag vill då nämna, att för det första förefaller mig detta vara en olycklig väg, om man nu överhuvud kan gå den vägen i nuvarande fall, och för det andra får jag för min personliga del säga, att jag är mer än tveksam, om det kan vara konstitutionellt riktigt att låta en fråga som denna gå till gemensam votering.

Det förefaller mig dessutom, som om det skulle vara särskilt viktigt med nuvarande maktförhållanden i den svenska riksdagen, att man inte syndar åt fel håll, när det gäller att få ihop en sådan här sammanjämkning. Det skulle onekligen, om andra kammaren partout vill genomdriva sin och regeringens ståndpunkt, göra ett minst sagt dåligt intryck. Det skulle medföra, att det försök, som ju i alla fall bort göras, nämligen att jämka på majoritetsväldet med hänsyn till minoritetens mening, då kanske finge anses uppgivet. Jag tror, att det vore olyckligt. Sådana segerfreder ha alltid visat sig vara mycket dyrbara i synnerhet för det allmänna bästa.

Jag ber sålunda. herr talman, att få yrka bifall till det föreliggande förslaget till sammanjämkning.

Hans excellens herr statsministern **Hansson:** Herr talman! När jag hörde herr Bagges anförande, blev jag så rörd, att jag måste begära ordet. Det är underbart, hur anspråksfulla representanter för en gammal majoritet i landets

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringen för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

riksdag blivit gent emot den nuvarande majoriteten, när de kommit i minoritetsställning, och hur lätt de få de ord om samförstånd på läpparna, som voro så svåra att få höra från det hållet ännu för något år sedan.

Det är dock inte så, som man nu synes vilja göra gällande. Man har under debatten i första kammaren haft ett starkt intryck av, att den svenska riksdagen just nu befinner sig i en osedvanlig situation. När jag lyssnat till vissa av kritikerna mot dem, som mena, att sammanjämkningsförslaget bör falla, har det varit som om de menade, att om, som jag hoppas, andra kammaren kommer att avslå förslaget, detta skulle vara något alldeles enastående. Man har även mot reservanternas tanke att eventuellt anmoda första kammaren att biträda andra kammarens beslut yttrat sig som om detta skulle vara någonting, som skulle vara något särskilt anmärkningsvärt i den svenska riksdagen. Det är tvärtom så, att vad som förekommer här i dag är ingenting annat än vad som har förekommit vid många tillfällen i den svenska riksdagen. Vi ha mer än en gång befunnit oss i det läget, att det kunnat bli en sammanjämkning. Vi ha också befunnit oss i det läget, att man inte funnit en sammanjämkning tillräckligt god för att antagas. Vi ha också befunnit oss i det läget, att den ena kammaren blivit anmodad att biträda den andra kammarens beslut. Senast vid fjolårets riksdag fick andra kammaren i ett par fall finna sig i att biträda första kammarens beslut. Vi ha också varit i det läget, att när vi inte kunnat klara upp en sak genom sammanjämkning eller genom att den ena kammaren frånfallit sin ståndpunkt, har man gått till gemensam votering, som är den grundlagsenligt anvisade vägen för att komma fram till ett positivt beslut i en fråga som denna, då kamrarna förut inte kunnat ena sig. Det är således inte något märkvärdigt som sker. Den enda ändring som inträtt är hos dem, som nu klaga så bittert över metoder, som de inte anse lämpliga i en demokratisk ordning men som man många gånger tidigare använt. De ha nämligen tidigare intagit en ståndpunkt, som en gång fick ett på sätt och vis strålande uttryck i herr Anderssons i Rasjön förklaring: Varför skall man kompromissa, när man har majoriteten klar på förhand?

Om det alltså inte är något osedvanligt som här händer, så bör man dock naturligtvis sakligt pröva frågan, huruvida man bör gå med på en sammanjämkning i detta fall. Jag tillhör dem, som i allmänhet försöka jämka samman olika meningar, men jag har mer än en gång haft anledning att erinra därom, att denna lust till sammanjämkning och samförstånd får inte drivas dithän, att det till sist ständigt och jämt blir en pretention från minoritetens sida att bara majoriteten skall gå till mötes, skall falla undan, för att det skall bli frid och försoning.

Om jag ser sakligt på den föreliggande frågan, skulle jag vilja konstatera, att så vitt jag kan bedöma, har redan majoriteten i andra kammaren och i riksdagen gjort ett tillmötesgående, som för många har betytt, att de ha gått längre än de ansett sakligt befogat. Det är icke så, att det finns en stämning i landet, på vilken man kan bygga dessa anspråk, att man skall gå utöver riksdagens beslut när det gäller lärarlönerna, utan snarare är det så, att det finns en ganska utbredd mening, att redan regeringens förslag gick alldeles för långt i tillmötesgående. Man behöver inte gå långt för att möta den uppfattningen både i arbetar- och bondekretsar, och det betyder också, att eftersom denna uppfattning är i stor utsträckning representerad även i riksdagen, så ha många här medverkat till ett beslut, som ligger vida utöver vad de funnit vara behövligt i detta fall. Det ligger alltså från den sidan redan i andra kammarens beslut ett mycket långt gående tillmötesgående mot

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

dem, vilka mena, att man skall gå ännu längre vid denna lönereglering. Om det är så, måste det ju betyda en extra påfrestning, om man begär, att de, som anse att de sträckt sig mycket långt, skola gå vidare. Personligen har jag den meningen, att regeringens förslag representerar den lämpliga lösningen av denna fråga. Även jag betraktar den som ett tillmötesgående utav anspråk, som vid vissa tillfällen ha varit alltför högljudda. Jag finner det vara en god lösning, och jag finner det vara rimligt att den genomföres. Genom tillfälligheter i första kammaren har man där fattat andra beslut än i andra kammaren. Den omständigheten, att det blivit olika beslut, kan dock icke föranleda till att man bortser ifrån det verkligt sakliga läget i detta ärende. Om man inte utgår ifrån att man alltid skall söka sig fram till en sammanjämkning på basis av de fattade besluten, utan ser på läget sådant det faktiskt är i denna sak, tror jag, att man nödgas medge, att det är ganska rimligt att andra kammaren i dag säger nej till sammanjämkningsförslaget — hur första kammaren gör, vet jag inte — och att man sedan genom den gemensamma voteringen får bringa frågan till den enda lösning, som, så vitt jag förstår, kan fås vid årets riksdag. Jag hoppas, att resultatet skall bli positivt. Det finns naturligtvis en möjlighet för första kammaren att i desperation vägra en gemensam votering. Jag skulle emellertid tro, att när sinnena lugnat sig något man skall finna det vara den svenska riksdagen värdigast, att man på den grundlagsenligt anvisade vägen söker komma fram till ett positivt beslut.

Jag hade, herr talman, närmast begärt ordet för att erinra därom, att vi inte befinna oss i en unik situation, och jag tror, att herrarna av oppositionen gjorde klokt i att inte alltför starkt demonstrera sin ledsnad över att inte längre befinna sig i majoritet.

Herr talmannen gav nu ordet för kort genmäle till

Herr **Bagge**, som anförde: Herr talman! Herr statsministern målade i sitt sista anförande i många avseenden litet väl mycket på fri hand. Framför allt gjorde han det därutinnan, att han, i stället för att hålla sig till vad som här föreligger, nämligen majoritetens möjlighet att kunna utöva sin makt, menade, att det skulle föreligga någon sorts tendens till minoritetsförtryck. Detta är sannerligen inte fallet.

Om man ser på det ytterst blygsamma sammanjämkningsförslag, som här föreligger, kan man väl inte påstå, att däri skulle ligga några tendenser från minoritetens sida att komma med oskäliga anspråk. Det är ju alldeles tvärtom. Vad herrarna i regeringen ansett, när de gjorde sin proposition, kunna ju inte vi veta, utan vi ha bara att gå utifrån denna proposition sådan den förelegat och att behandla frågan med utgångspunkt därifrån.

Jag skulle också vilja säga, att när hans excellens broderade på de tema, som herr Lindhagen brukar tala om, nämligen, att makten fördummar, så kan det nog hända, att han hade i viss mån rätt i vad han sade. Om vi emellertid skulle gå tillbaka till den tid, då det fanns en högermajoritet, så är väl detta så länge sedan, att jag knappast tror, att det finns kvar här i riksdagen någon representant för den majoriteten som behöver ta åt sig en sådan förebråelse.

Vidare vill jag säga, att jag mycket väl har klart för mig, att det här inte är någon unik situation. Detta vet ju var och en som en smula studerat riksdagens historia. De förutsättningar, som här föreligga för de olika ståndpunkterna, äro emellertid av en helt annan karaktär än fallet varit i de allra flesta tidigare fall. Särskilt gäller detta beslutet vid förra årets riksdag.

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

Härefter yttrade:

Herr **Weijne:** Herr talman! Jag har inte tänkt blanda mig i den politiska debatt, som här förts mellan statsministern och högerledaren, men slumpen har fogat det så, att då jag skall säga några ord jag kan direkt anknyta till vad statsministern yttrat i debatten.

När jag för min del inom statsutskottet biträtt den meningen, att utskottet borde inbjuda första kammaren att biträda andra kammarens beslut, har detta, herr förste vice talman, skett just med tanke på en utsträckt hand. Jag har nämligen klart för mig, att det inom majoriteten här i riksdagen finns, såsom statsministern sade, olika schatteringar. Det finns mera positivt inställda och mindre positivt inställda. Jag tror, att vi, som höra till den förra gruppen, ha anledning att vid detta tillfälle vitsorda, att de som inte velat gå så långt som vi ha sträckt ut handen till samförstånd i frågan. När så skett skulle jag finna det ganska underligt om vi sedan skulle försöka komma ur den majoritet vi tillhört för att tillsammans med minoriteten driva saken ytterligare ett stycke. Jag tror, att den utsträckta handens politik bjuder oss att bibehålla vårt samförstånd inom majoriteten och att låta frågan gå till gemensam votering för att avgöras på det sättet.

Men jag kan, herr talman, när jag har ordet, inte underlåta att för ett ögonblick uppta förste vice talmannens yttrande även i övrigt. Han anförde nämligen gentemot herr Svensson, att herr Svenssons kostnader inte höllo, utan att det skulle visa sig, om det skedde en utökning av undervisningen i framtiden, att kostnaderna skulle bli större. Jag vill fästa uppmärksamheten på, att, om kostnaderna bli större, så hålla inte heller de procentsiffror för grupperingen i lönegrader, som spelat så stor roll i denna debatt. Jag är för min del övertygad om möjligheten av en utveckling genom skoldistriktens initiativ, men det betyder också, att detta tal om procentsiffrorna vilar på rätt lös grund.

Jag ber, herr talman, att som frågan ligger till få förena mig med dem som yrka avslag på utskottets förslag.

Herr **Andersson** i Rasjön: Det kan ju inte finnas någon anledning, herr talman, att här röra upp en ny diskussion i själva sakfrågan. Ehuru flera talare gjort detta, skall jag inte fortsätta på den vägen. Vi ha att pröva sammanjämkningsförslaget och i någon mån de rent riksdagstekniska grunder, varpå detta vilar.

Nu har herr statsrådet här i två anföranden sökt övertyga kammaren om, att sammanjämkningsförslaget helt och hållet bortser från grundprinciperna i regeringens proposition och följaktligen också ifrån grundprinciperna i andra kammarens beslut. Jag för min del kan omöjligt godkänna denna hans ståndpunkt. I själva verket är det ju så att de två grundläggande principerna i regeringens proposition bevaras i sammanjämkningsförslaget. Dessa principer äro ju den lika lönen för man och kvinna och en differentiering av lönen efter undervisningstidens eller lästidens eller tjänstgöringstidens längd, vilken benämning man nu vill använda. Båda äro bevarade i sammanjämkningsförslaget, men i stället för att börja med en differentiering från 15:e lönegraden förutsätter sammanjämkningsförslaget, att differentieringen skall börja en lönegrad högre och inom en viss tidsperiod. Första kammarens beslut innebar ju, att differentieringen helt och hållet skulle upphöra efter samma övergångstid. I så måtto var ju detta beslut en principiell avvikelse från propositionen. Men

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

så är inte fallet med sammanjämkningsförslaget. Sammanjämkningsförslaget bibehåller även den principen, fastän man skurit bort det lägsta steget.

Herr statsministern var, för vilken gång i ordningen vet jag inte, inne på ett uttalande, som jag skulle ha gjort i ett föredrag förliden midsommar i Mariefred, och han påstod, vilket han gjort en gång tidigare i denna kammare, att jag då skulle ha yttrat, att när man har majoritet skall man inte kompromissa. Jag har låtit honom behålla sin fria tolkning av detta mitt yttrande ända tills nu, men nu kan jag inte längre låta denna tolkning stå oemotsagd. Berörda uttalande fälldes i samband med en redogörelse för försvarsfrågans behandling vid 1936 års riksdag. Jag framhöll då, hurusom en starkt försvarsvänlig opinion fanns inom alla samhällsgrupper och partier både inom och utom riksdagen. Jag anförde också, att denna opinion var fullt medveten om att det fanns majoritet för mellanpartiernas linje i försvarsfrågan. Jag tillade, att, om man i stället skulle gått in för en annan lösning, denna försvarsvänliga opinion inte skulle ha funnit det försvarligt att kompromissa i en så betydelsefull fråga, när majoritet faktiskt var för handen för mellanpartiernas linje här i riksdagen. Detta är någonting helt annat än att rekommendera att majoriteten under alla förhållanden skall proklamera sin makt. Med det sagda hoppas jag, att jag inte vidare skall behöva ingå på något meningsutbyte med statsministern om vad jag sagt vid midsommarmötet i Mariefred 1936.

Såväl herr Conrad Jonsson som statsrådet ha rekommenderat kammaren att fälla sammanjämkningsförslaget. Vi förstå mycket väl, att den rekommendationen avgivits under förutsättning att frågan, när den härnäst kommer på riksdagens bord, skall komma i form av en gemensam voteringsproposition. Det är också möjligt att så kommer att ske. Jag ber emellertid att få fråga såväl herr Jonsson i Eskilstuna som statsrådet: om herrarna inte vore så säkra på att utgången i den gemensamma voteringen i de båda omstridda punkterna skulle gå i enlighet med regeringsförslaget och andra kammarens beslut, skulle herrarna då i dag vara beredda att fälla sammanjämkningsförslaget? Svaret på den frågan har kanske inte så stor betydelse ur saklig synpunkt som ur synpunkten av den respekt som man vill ge åt sammanjämkningsförslaget och första kammarens mening. Här har nämligen statsrådet förklarat, att sammanjämkningsförslaget är oantagbart. Skulle han ha utfärdat samma proklamation, även om siffrorna givit vid handen, att hans linje skulle falla i den gemensamma voteringen?

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Herr Jonssons i Eskilstuna yttrande var för mitt vidkommande alldeles överflödigt. Jag har nämligen aldrig påstått, att statsutskottet förklarat, att den 1 juli 1940 skulle lärarna på grund av tjänstgöringstidens förlängning flyttas upp i en högre lönegrad. Däremot har jag trott, och jag är säker på att många inte minst inom den svenska lärarkåren ha trott detsamma, att när utskottet skrivit att det brådskar med denna fråga, och när statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet sagt, att han anser, att frågan bör påskyndas så mycket som möjligt, däri ligger, att det inte får dra ut någon längre tid med realiserandet av denna sak. Till den 1 juli 1940 är det dock ytterligare tre år. Jag är inte så gammal i de parlamentariska cirklarna, och vad jag betecknar som en lång tidrymd, betecknas ju här mången gång som en mycket kort tidrymd. Det är många som anse, att den tid av 17 à 18 år som det tagit att utreda denna lönefråga representerar en ganska kort tidrymd. Jag anser den däremot vara ganska lång. Även om det inte står någonting om när denna förlängning av undervisningen skall äga rum, tror jag emellertid, att det efter herr Jonssons yttrande står ganska

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om löneregleringen för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

fritt för åtskilliga att dra den slutsatsen, att det inte kommer att gå så fort med realiserandet av denna tanke.

Statsministern förklarade här, att det också bland arbetarna finns olika stämningar, och att det finns de som mena, att regeringen i sitt förslag gått för långt. Ja, men det finns också motsatta stämningar. På platser där jag själv haft min varelse har man för länge sedan genomfört en lönepolitik sådan som den, som nu från socialdemokratiskt håll karakteriseras som ett orimligt stort tillmötesgående gentemot lärarnas krav. — Jag vill i detta sammanhang erinra om en liten episod. Jag diskuterade för någon tid sedan ute i landsorten just lärarlönerna med ett par socialdemokrater. En av dem menade, att den andre, som var sågverksarbetare och tjänade 2,000 kronor om året, väl inte gärna kunde finna det rimligt, att lärarkåren skulle flyttas upp i lönehänseende. Han som var sågverksarbetare svarade: »Vi som betala våra egna funktionärer mellan 7,000 och 10,000 kronor om året kunna inte alls inse, att vår uppgift i dag skulle vara att motsätta oss lärarkårens strävanden att förbättra sin levnadsstandard, då vi ju själva gå in för att förbättra levnadsstandarden för våra egna tjänstemän, vilkas löner ju snarare borde anknyta till den arbetargrupp, som anställt dem.»

Herr statsministern påstod också, att det var en tillfällighet att första kammaren fattat det beslut den gjort. Ja, om det hela var en tillfällighet skall jag inte diskutera med statsministern om, men nog verkade det ändå som om man i sakkunniga kretsar fullt medvetet kalkylerat med denna utgång av första kammarens behandling av denna fråga, långt innan riksdagen hade att ta ställning till lärarlönerna.

Herr **Holmdahl:** Herr talman! Jag nödgas ta till orda ännu en gång, för att ge som jag hoppas endast ett par korta repliker och särskilt då till herr Conrad Jonsson. Han har i sitt andra anförande upprepat vad han sade i sitt första, nämligen att ett av skälen till att man inte skulle kunna gå med på sammanjämkningsförslaget var att detta sköte undan själva grunden för andra kammarens ståndpunkt.

När jag i mitt första anförande inte tog upp till bemötande detta påstående berodde detta helt enkelt därpå, att jag inte ansåg att man borde gå in på den sakliga delen av frågan utan undvika detta så mycket som möjligt. Jag skall också försöka göra detta, men jag vill dock framhålla, att jag för min del inte förstår detta herr Conrad Jonssons tal om, att man skjuter undan själva grunden för andra kammarens ståndpunkt. Andra kammarens mening tog sig ju det uttrycket, att andra kammaren ville anknyta lönegradsplaceringen till tjänstgöringstiden, medan reservanterna åter nöjde sig med att anknyta den till tjänstgöringsskyldigheten. Jag skulle kunna förstå herr Jonssons i Eskilstuna ståndpunkt, om det nu gällt frågan om en tjänstgöringsskyldighet på 39 veckor för uppflyttning i B 17. Nu gäller det ju inte detta, utan sammanjämkningsförslaget tar upp bara den ena etappen, nämligen en löneuppflyttning till B 16 med en tjänstgöringsskyldighet av 36 1/2 veckor. Herr Jonsson i Eskilstuna och jag äro säkerligen fullkomligt eniga därom, att då det gäller att utta en tjänstgöringsskyldighet av 36 1/2 veckor kommer detta inte att möta några som helst svårigheter. Får man därtill några övergångsår på sig, tror jag verkligen, herr Jonsson i Eskilstuna — det har åtminstone framgått av våra debatter på utskottets andra avdelning, där vi alla voro ense om den saken — att det inte skulle möta den minsta svårighet att till sista dagen uttaga denna tjänstgöringsskyldighet. Ligger saken så till är det väl ganska överdrivet att försöka blåsa upp denna fråga till den avgörande frågan. I

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

själva verket komma ju enligt sammanjämkningsförslaget lärarna att efter ett par års övergångstid flyttas upp i B 16 med en tjänstgöringsskyldighet av 36 1/2 veckor. Denna tid kommer att helt kunna utnyttjas. Skolan, barnen och undervisningen få alltså sitt vederlag för denna lönegradsplacering.

Sedan, herr talman, vill jag med några korta ord beröra en annan punkt, och det var när herr Conrad Jonsson nämnde, att om man inte hade haft denna utväg med den gemensamma voteringen skulle han ha anslutit sig till sammanjämkningsförslaget. Jag tillåter mig emellertid då erinra om vad denna gemensamma votering såsom en utväg att härvidlag få ett avgörande till stånd i själva verket innebär. Denna utväg innebär, att motiveringarna till kamrarnas beslut fullständigt falla bort. Det innebär sannolikt också att skrivelseförslaget i punkt 6 faller bort. Häri låg ju emellertid till väsentlig del andra kammarens ståndpunkt, så vitt denna skilde sig från Kungl. Maj:ts förslag. Avslår andra kammaren sammanjämkningsförslaget, får denna kammare, även om den gemensamma voteringen medför majoritet för Kungl. Maj:ts förslag, om man ser det hela objektivt, inte så mycket med av sina egna synpunkter, som den skulle få eller ha fått genom ett bifall till sammanjämkningsförslaget. Man måste då fråga sig: var det inte fullt allvar med talet om den vikt, majoriteten fäste just vid motiveringen och vid skrivelseförslaget i denna punkt, i vilket man lade fram riktlinjerna för en utveckling fram emot en enhetlig lönegradsplacering. En gemensam votering, om den nu kan verkställas, ifall kamrarna inte acceptera sammanjämkningsförslaget, betyder, herr talman, att regeringsförslaget så att säga kommer att gå naket igenom. Andrakammarmajoritetens särskilda synpukter, vid vilka dess förespråkare fäst synnerlig vikt, elimineras därigenom helt och hållet.

Slutligen, herr talman, vände sig herr Weijne i sitt anförande mot förste vice talmannen. Han kom med det mycket egendomliga uttalandet, att när han anslutit sig till reservanternas ståndpunkt och menat, att statsutskottet skulle anmoda första kammaren att helt frånfalla sina beslut och biträda andra kammarens ståndpunkt, så betydde detta en utsträckt hand. Herr Weijne glömde emellertid att tala om, att handen var knuten.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Engberg:** Herr talman! Det är naturligtvis alldeles riktigt, såsom den siste ärade talaren framhöll, att efter en gemensam votering motiveringen och skrivelseförslaget bortfalla, men det är ju märkligt, att den ärade talaren också tycks förutsätta, att därmed bortfaller även den regering, som förpliktat sig inför båda kamrarna att sätta i gång dessa utredningar. Jag vill också säga den ärade talaren, när han här tycks vara så säker på sin konstitutionella ståndpunkt, att vid voteringen i första kammaren röstade mot sammanjämkningsförslaget högerns gamle ledare herr Trygger, en konstitutionell expert och mångårig ordförande i konstitutionsutskottet. Det säger åtskilligt.

Herr **Carlström:** Herr talman, blott ett par ord! Då vi behandlade denna fråga i denna kammare för några dagar sedan, följde jag med stor uppmärksamhet särskilt herr statsrådets uttalande, att det var meningen att så fort som möjligt genom utsträckt tjänstgöringstid och lästid få upp också landsbygdens lärare i högre lönegrad. Utskottets motivering gick också i den riktningen. Jag uttalade då min tveksamhet om ett sådant förslag, om vilket man icke vet, vad det kommer att kosta i framtiden. Sedan jag hört herr Anderson i Råstock i slutet på den debatten, och även sedan jag hört finansministern i hans anförande i första kammaren, och sedan jag ytterligare hört

Ang. kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om lönereglering för folk- och småskollärare m. fl. (Forts.)

herr Svenssons i Grönvik anförande i dag, har jag en mycket stark känsla av att allt det där talet om att även landsbygdens lärare så småningom skulle komma upp i lönegraden B 17 icke innehåller så synnerligen mycket. Jag tror, att det mest gått ut på att i någon mån »lugna» landsbygdens lärare. När det är fråga om vad de skilda förslagen kosta, förstår man, att det är just på den punkten, som åtminstone herr Svensson i Grönvik nu vill dekretera, att detta är det billigaste förslaget, och att han såsom jag förmodar, anser, att det kommer att även för framtiden bli det billigaste. Men då är frågan den, vad allt detta talet om att även dessa landsbygdens lärare skulle flyttas upp har för värde? Det är detta, som jag vill konstatera i dag.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag å berörda hemställan; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Bagge begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren avslår statsutskottets hemställan i utskottets förevarande memorial nr 166, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Skoglund begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 139 ja och 79 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså avslagit utskottets förevarande hemställan.

§ 4.

Ang. ordnande av semestermöjligheter åt vissa folkgrupper m. m.

Härpå föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 160, i anledning av väckt motion om anslag till bidrag för ordnande av semestermöjligheter åt vissa folkgrupper m. m. och anförde därvid

Herr **Kilbom:** Herr talman! Egentligen har jag icke anledning att säga så många ord om det utlåtande, som här föreligger. Jag skall därför blott tillåta mig att framföra ett par synpunkter, som jag hoppas må vinna beaktande vid den kommande utredningen.

Jag vill emellertid först uttala min glädje över utskottets förståelse. Jag är övertygad om att de, som tilläventyrs i dag icke ha någon klarhet om denna frågas stora betydelse, skola de närmaste åren bibringas den klarheten. Den bebådade propositionen till nästa års riksdag angående fjorton dagars semester åt arbetare, som socialministern förutsagt, kommer att skärpa nödvändigheten av samhälleligt ingripande för ordnande av semesterns utnyttjande. Det har gjorts en del från privat håll på området. Det senaste är bildandet av folkrörelsernas reseorganisation, vilken redan synes ha vunnit en omfattning, som visar, hur nödvändigt det är att staten tar upp hela frågan. Det som gjorts,

Ang. ordnande av semestermöjligheter åt vissa folkgrupper m. m. (Forts.) gäller emellertid främst dem, som ha semester, och dem, som ha någon möjlighet att utnyttja denna. För alla dem emellertid, som icke ha någon semester utan — jag höll på att säga — få slinka sig till ett par dagar då och då, och för alla dem, som sakna ekonomisk möjlighet att avlägsna sig från hemorten under semestertiden, för dem är det praktiskt taget ingenting gjort — exempelvis skogs- och lantarbetarna. Nu tror jag, att alla äro eniga om nödvändigheten av att också här ifrågavarande kategorier beredas möjlighet att komma bort från sin hemort och de ekonomiska bekymmer, som kunna vara förenade med vistelsen å densamma. Eller tag arbetarhustrurna — dessa, som under eller kort före semestertiden ha mycket mera arbete för iordningställande av allt, som behövs för barnens och mannens bortresa. För alla dem är det verkligen nödvändigt, att något göres. Här gäller det att framför allt bereda ökade resemöjligheter. Jag vill visst icke förneka, att statens järnvägar därvidlag gjort ofantligt mycket, men jag tror icke, att det i alla avseenden slagit så lyckligt ut. Från personer, som syssla med dessa förhållanden, har det sagts mig, att resemöjligheterna äro så ordnade, att många av dem, som utnyttja dessa, ådraga sig sjukdomar, förkylningssjukdomar framför allt. Speciellt har denna omständighet påtalats, då det gäller skolungdomen. Då jag ser, att herr kommunikationsministern är inne, skulle jag vilja hemställa till honom att ha sin uppmärksamhet riktad på frågan. Det kan icke vara rimligt att skicka ungdomen i de sämsta tredjeklassvagnarna, där de få sitta under hela nätter så vitt de icke vilja ligga på golv, bänkar och hyllor för att överhuvud taget få någon vila. Det kan icke vara rimligt, att man skall skicka dessa skolungdomar i vagnar, där de ådraga sig förkylningssjukdomar. Läkarna ha för övrigt redan fäst uppmärksamheten på nämnda förhållanden, och det synes som om detta borde vara tillräckligt för att föranleda rättelse.

Ytterligare ett par omständigheter böra beaktas. Vi ha då först industriarbetarnas och yrkesarbetarnas behov av att utnyttja semestern icke blott för rekreation utan också för studier. Utskottet har framhållit — och jag har ingen invändning att göra däremot — att man i utredningen skall beakta först resor inom landet, men att resor utomlands därför icke få förbises. För huru många yrkesarbetare skulle det icke vara lärorikt att få resa billigt i utlandet och där se olika industriella anläggningar? Det är min bestämda övertygelse, grundad på erfarenhet, att det skulle vara synnerligen nyttigt, och att man för den skull i långt större utsträckning skulle kunna kräva, att arbetsgivarna bidrogo med ekonomiskt understöd för ordnande av dessa semesterresor.

Även en annan omständighet bör beaktas nämligen möjligheten för arbetare och med dem jämställda att komma till badorter liksom också att få områden att utöva friluftsliv på. I Stockholm ha dessa frågor blivit synnerligen aktuella och särskilt på sista tiden har man börjat försöka lösa dem. Förhållandena visa emellertid, huru svårt det är både ur ekonomiska och andra synpunkter för kommunerna att göra detta, och jag tror därför, att det för staten är dubbel anledning att ingripa. Det är nog så typiskt, att Stockholm som är saltsjöstad, icke har ett enda saltsjöbad, ordnat under samhällets medverkan. Nog vore det rimligt, att en så stor stad som Stockholm skulle för sin befolkning ha ett saltvattensbad — ty det är ju vida förnämligare än ett sötvattensbad — för att nu icke tala om dess betydelse för alla strävanden att draga hit turister. Det senare synes mig i väsentlig grad kunna underlättas, om man gjorde något för att åstadkomma ett verkligt modernt, men för den skull ingalunda dyrbart, ur flera synpunkter attraktivt saltvattensbad. Reser man exempelvis till Oslo och tittar på därvarande förhållanden och jämför dem med förhållandena i Stockholm, skäms man faktiskt på Stockholms vägnar.

Slutligen är det som sagt också frågan om möjligheten att få friluftsplatser.

Ang. ordnande av semestermöjligheter åt vissa folkgrupper m. m. (Forts.)
De, som vistats något i Stockholms skärgård, veta, hurusom enskilda markägare mer eller mindre, mest mer, med oblida ögon se, hurusom söndags- och semesterfirare försöka att slå sig ned för camping under några dagars vistelse på ett för detta ändamål lämpat friluftsområde. Även därvidlag synes det mig, att staten bör ingripa. Jag hade tillfälle att förra sommaren för stadens räkning göra resor i Danmark, Frankrike och Tyskland för studium av andra förhållanden. Det blev därunder tillfälle att i Tyskland titta på den verksamhet, som där bedrivs genom organisationen »Kraft durch Freude». Även om jag icke hyser ett uns sympatier för det nazistiska systemet utan tvärtom skulle vilja göra allt för att likvidera detsamma, kan jag icke komma ifrån att man på detta område åstadkommit en hel del, som borde vara värt att titta på också för oss svenskar. Även i Sovjetunionen har man redan hunnit oerhört långt i detta avseende — för att nu icke i detta sammanhang nämna förhållandena i England.

Efter att ha framfört dessa synpunkter, herr talman, vill jag ännu en gång uttala min glädje över statsutskottets förståelse, och jag hoppas nu, till den kraft och verkan det hava kan — hoppas kan man ju alltid, ty det kostar ingenting — att om socialministern nästa riksdag kommer fram med förslag till ordnande av 14 dagars semester för industriarbetarna, det också skall vara möjligt att få på riksdagens bord ett förslag angående statens medverkan för utnyttjande av semestern för alla dessa grupper, de fattigaste i samhället, men även andra, som närmast äro i behov därav.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 5.

Vid nu skedd föredragning av statsutskottets utlåtande, nr 161, i anledning av väckt motion om anslag till vissa livräntetillägg åt livräntetagare enligt lagen angående skada till följd av olycksfall i arbete biföll kammaren utskottets däri gjorda hemställan.

§ 6.

Ang. anslag till länsstyrelserna.

Till avgörande förelåg härefter statsutskottets utlåtande, nr 162, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till länsstyrelserna för budgetåret 1937/1938 jämte i ämnet väckta motioner.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Olsson** i Staxäng: Herr talman! Då jag vid detta utskottsutlåtande fogat en blank reservation, anser jag det vara min skyldighet att ge en motivering för densamma. I själva verket är min ståndpunkt, när det gäller denna fråga, alldeles densamma, som kommit till uttryck i de motioner, som väckts i första kammaren av herr Holmström och i andra kammaren av herr Skoglund. Vid denna frågas behandling på statsutskottets tredje avdelning har det emellertid i viss mån uppkommit en kompromiss, som gjort, att man kommit i ett tvångsläge, då det gällt att taga ställning till denna fråga.

Beträffande utskottets förslag vill jag citera vad utskottet sagt, vilket återfinnes i utlåtandet, men som utskottet sedan i sitt slutgiltiga förslag icke dragit de riktiga konsekvenserna av. Det gäller vad utskottet säger här i sitt utlåtande: »Utskottet har endast velat framhålla angelägenheten av att vid organisationens genomförande tillses, att alla berättigade intressen på snabb och säker handläggning av förekommande ärenden tillgodoses, samt att allmänhe-

Ang. anslag till länsstyrelserna. (Forts.)

tens förtroende och tillit för länsstyrelserna vidmakthålles.» Enligt min uppfattning utgör just detta kärnpunkten i hela denna omorganisation, men tyvärr har utskottet i sitt slutliga ställningstagande i denna fråga om omorganisation icke följt vad man här säger. Jag vill stanna vid en enda detalj, där jag ställt mig särskilt tveksam i fråga om utskottsförslaget, nämligen punkten angående de tjänstemän inom länsstyrelserna, som ha den mycket viktiga arbetsuppgiften att vara föredragande i länsstyrelserna, samt den löneplacering och tjänsteställning, de fått. I utredningen om denna sak sägs det också ganska tydligt, att man anser, att just dessa tjänster icke böra överlämnas åt personer, som ha en lägre tjänsteställning än länsassessorerna. När sedan detta förslag framkom till Kungl. Maj:t, gjorde emellertid Kungl. Maj:t härutinnan en ganska avsevärd avvikelse från utredningsförslaget. Detta förslag gick ut på att man skulle uppdela länsassessorstjänsterna i två grupper, nämligen assessorstjänster av 1:a klass med placering i lönegraden B 28 och assessorstjänster av 2:a klass med placering i lönegraden B 26. När det gäller dessa sistnämnda tjänster, skulle ett antal av 27 nya inrättas. Det är just på denna punkt, som Kungl. Maj:t i hög grad frångått utredningsförslaget, och jag tror också, att man härvidlag säkert kan peka på väsentliga brister i Kungl. Maj:ts förslag.

På denna punkt har man i utskottet, som jag förut nämnde, gjort en kompromiss. Man har utökat antalet tjänster i viss utsträckning, men man har gjort dem till extra ordinarie. För min del skulle jag vilja säga, att jag tror icke, att det härvidlag så mycket kommer an på kvantiteten, alltså antalet tjänster, som på kvaliteten, d. v. s. på kvalifikationerna hos de personer, som skola ha hand om dessa saker. Därför finner jag det också vara olämpligt att som lönenämnden gjort i sitt yttrande till Kungl. Maj:t i denna sak draga upp en parallell med vissa tjänster inom departementen. Kungl. Maj:t har sedan följt detta yttrande. Här föreligger emellertid, såsom också framhålles i motionen, en ganska stor skillnad mellan dessa tjänsteställningar. Det framhålles där följande:

»Att såsom förebild vid genomförande av en reform inom länsstyrelserna begagna förhållanden inom annan del av statsförvaltningen, vilka betraktas såsom icke önskvärda, synes icke böra komma ifråga. Ihågkommas bör också, att den föredragning, som inom statsdepartementen äger rum av amanuenser, gäller särskilt tilldelade ärenden, ej grupper av ärenden, och sker å expeditionschefens ansvar. Vid länsstyrelserna däremot hava föredragandena, av vilka måste fordras självständighet och initiativförmåga, själva ansvaret för föredragningen.»

Det är alltså en ganska väsentlig skillnad på föredragningen inom en länsstyrelse och föredragningen inom ett departement. Jag vill till belysande härav erinra om förhållandena inom den länsstyrelse, som helt naturligt står mig närmast, och om de arbetsuppgifter, som där åvila dessa föredragande, att dessa föredragande måste ha ganska höga kvalifikationer för att kunna sköta sitt uppdrag.

I Göteborgs och Bohus län kunna ärendena indelas i tre huvudgrupper. Den första gäller länets näringsförhållanden. Vi ha ju mycket stor arbetslöshet, med vilken en hel del ärenden äro förknippade. På den föredragande ställas därför ganska stora krav, när det gäller att sköta denna föredragning, vilken i och för sig ofta blir en utredning av olika spörsmål, som den föredragande själv måste prestera. Även fiskeärendena ställa stora krav på den föredragande särskilt vad gäller Göteborgs och Bohus län. Man skulle också kunna draga fram en del andra näringsområden, som äro av särskild vikt just för detta län.

Ang. anslag till länsstyrelserna. (Forts.)

Den andra gruppen av ärenden gäller samhällsbildningen. I Göteborgs och Bohus län finnas 43 municipalsamhällen. Jag kan som jämförelse nämna, att i Stockholms län finnas endast 24 och i Malmöhus län endast 18 sådana samhällen.

Den tredje gruppen av ärenden gälla Göteborgs stad. Storstaden Göteborg hör ju också till länsstyrelsens arbetsområde.

Vad beträffar förhållandena i Göteborgs och Bohus län måste jag därför ställa mig frågande till om det kan vara en riktig lösning att enbart tillsätta en extra ordinarie assessor i detta län. Ser man frågan ur den synpunkt, som jag nämnde i början av mitt anförande, nämligen att man bör tillse, att alla berättigade intressen på snabb och säker handläggning av förekommande ärenden tillgodoses samt att allmänhetens förtroende för och tillit till länsstyrelserna vidmakthålles, bör man också vara ganska angelägen om att få mycket kvalificerat folk i länsstyrelserna och särskilt i de befattningar, varom här är fråga. Innehavaren av sådan befattning måste ju ha juridisk utbildning. Eftersom man på nästan alla områden har stor användning just för personer med sådan utbildning, råder det stor konkurrens om dessa personers arbetskraft, och man måste då ställa sig frågande till lämpligheten av att icke tillgodose dessa tjänster med en sådan löneplacering, att man kan vara säker på att få fullt kvalificerad arbetskraft.

Det har särskilt varit i fråga om denna punkt, som jag har ställt mig tveksam till utskottets förslag. Nu skulle man kanske kunna tycka, att jag med denna motivering borde helt ansluta mig till den reservation, som är knuten till utskottets utlåtande och som går ut på bifall till de i ämnet väckta motionerna. Som jag nämnde inledningsvis, föreligger emellertid här i viss mån ett tvångsläge, därför att om man ej respekterar den kompromiss som här uppnåtts inom tredje avdelningen med särskilt herr Andersson i Höör som drivande kraft — jag tror man kan ha rätt att nämna detta — för att tillgodose rimliga krav och försöka bättra på Kungl. Maj:ts förslag, så kan man riskera att få ett sämre förslag av riksdagen antaget. Jag vill därför icke heller göra något yrkande om bifall till den av herr Holmström avgivna reservationen utan vill endast med vad jag nu har sagt uttala mitt beklagande av att man icke inom tredje avdelningen lyckats uppnå en bättre kompromiss och ett ur mina synpunkter bättre resultat än som föreligger i utskottets förslag.

Jag har alltså, herr talman, intet yrkande.

Herr *Olsson* i Kullenbergstorp instämde häruti.

Herr **Arnemark:** Herr talman! Jag känner på mig, att det är föga tacknämligt att begära ordet i en lönefråga, eftersom kammaren under första punkten på föredragningslistan i hög grad måste ha fått sitt lystmäte på frågor av denna art, men eftersom jag har en motion redovisad under detta utlåtande, tillåter jag mig att med några ord påkalla kammarens uppmärksamhet i fråga om denna motion.

Eftersom jag vid ett par tidigare riksdagar sysslat en smula med det extraelände, som rått vid våra länsstyrelser under ett flertal år, skall jag emellertid dessförinnan be att vid detta tillfälle få uttala min glädje över den förbättring i just detta avseende, som ett bifall till den kungl. propositionen och det föreliggande utlåtandet åtminstone i avsevärd mån torde komma att medföra. Härtill fogar jag för min del gärna ett tack till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet för den skyndsamhet, med vilken han — kanske jag får säga så småningom? — har tagit itu med att söka råda bot på de värsta missförhållandena i detta avseende vid våra länsstyrelser.

Ang. anslag till länsstyrelserna. (Forts.)

För att nu komma över till min motion är det emellertid en sak, som jag i likhet med utskottet finner synnerligen beklaglig, och det är, att frågan om löneplaceringen för landskanslister och landskontorister icke nu kunnat lösas. Det är om denna sak, som jag tillsammans med 16 andra kammarledamöter, för övrigt ur olika partier, har tillåtit mig väcka denna motion. I motionen hemställa vi motionärer i första hand, att ifrågavarande befattningar skola uppflyttas från lönegraden B 15 till B 17. I andra hand yrka vi, att ordinarie landskanslist och landskontorist skall, i avvaktan på definitiv lönegradsplacering, tillerkännas en tillfällig löneförbättring på 300 kronor per år. Vi framlade detta sista yrkande med tanke på att om möjligt föra fram ett uppslag till en kompromisslösning, gående ut på en tillfällig löneförbättring, därest utskottet för sin del skulle finna, att de skäl, som av 1935 års länsstyrelseutredning anförts, skulle anses vara så bärande, att de utgjorde ett hinder för att nu upptaga lönegradsplaceringen till definitiv lösning. Vi ansågo, att detta tillägg, vilket vi som sagt förslagsvis fixerade till 300 kronor per år, även borde tillkomma icke-ordinarie kanslist och kontorist, som hade några års tjänstgöring bakom sig. Förslagsvis fixerade vi denna tid till fem års stadigvarande tjänst.

Då vi väckte denna motion ansågo vi liksom vi fortfarande göra, att mycket starka skäl tala för att dessa tjänstemän *redan nu* beredas en löneförbättring. Frågan har stått så länge på dagordningen, att det knappast kan anses förenligt, åtminstone enligt vår uppfattning, med billighet och rättvisa gentemot dessa tjänstemän att skjuta längre på saken. Redan för 13 år sedan tillstyrkte, jag vill minnas, samtliga länsstyrelser en högre placering än i B 15, och sedan dess ha praktiskt taget alla utredande myndigheter, det må ha varit sakkunniga eller kommittéer eller lönenämnder, lutat åt den uppfattningen, att en högre lönegradsplacering borde förekomma för dessa grupper än i B 15. Det sista utredande organet, som sysslat med saken, nämligen 1935 års länsstyrelseutredning, till vilken just dessa tjänstemän satte ett alldeles särskilt hopp, framhöll också i sitt betänkande, att ökningen i länsstyrelsernas arbetsbörda otvivelaktigt medfört, att betydligt större krav måste uppställas på ifrågavarande befattningshavares förmåga att utföra arbete av mera kvalificerad art, än vad tidigare varit fallet, och att det av dessa tjänsters innehavare kräves ett stort mått av rutin och erfarenhet på de arbetsområden, inom vilka de hava att verka. Detta föranledde också utredningen att uttala — jag ber att nu få citera ordagrant — att »det kan på grund härav icke utan skäl göras gällande, att ifrågavarande befattningar under årens lopp tillförts nya eller vidgade arbetsuppgifter, som kunna motivera en högre löneställning».

Man väntade ju, att utredningen efter detta konstaterande skulle ha föreslagit åtgärder för en löneförbättring, men det gjorde icke utredningen, utan den ansåg, att hela frågan om löneförbättring fortfarande borde anstå, till dess man fick se resultatet bland annat av utredningarna om uppbördsväsendet och om landsfiskalsinstitutionen. Såvitt man kan förstå är det uppskov, som härmed föreslagits, ingalunda någon kort väntanstid, utan det rör sig om ett flerårigt uppskov, därest allt det, som länsstyrelseutredningen har pekat på, skall bliva till fullo klarlagt, innan lönefrågan tas upp.

När länsstyrelserna fingo ut utredningens förslag för yttrande, reagerade de också synnerligen starkt emot detta uppskov. Åtminstone de allra flesta — jag tror i det närmaste alla — påyrkade, att frågan om löneförbättring åt landskanslister och landskontorister borde lösas utan varje ytterligare uppskov. Flertalet länsstyrelser föreslogo en uppflyttning till lönegrad B 17 och i något enstaka fall ännu högre lönegrad. I propositionen erkänner även departements-

Ang. anslag till länsstyrelserna. (Forts.)

chefen, att det finns visst fog för en förbättrad löneställning, men han följer länsstyrelseutredningen i dess uppskovsresonemang och ställer frågan om denna kårs lönegradsplacering på framtiden.

Jag kan, herr talman, icke riktigt värja mig för det intrycket, att vissa frågor och kanske icke minst lönefrågor ibland göras krångligare än de äro. Genom att hänga upp dessa spörsmål på allsköns gamla och tilltänkta utredningar blockerar man formligen lösningen av dem. Jag undrar, om det icke förhåller sig just på det sättet med frågan om löneförbättring åt denna relativt fåtaliga tjänstemannagrupp. Eftersom den är relativt fåtalig, rör det sig icke om några oerhörda ekonomiska konsekvenser.

När jag nu gjort denna erinran mot att dessa många utredningar användas som en skärm och få utgöra motiv för uppskov med dessa och liknande frågors lösning, så vill jag därmed ingalunda ha sagt, att man skulle rusa iväg och besluta i en sak, innan man har utrett den. Man har emellertid det intrycket, att det ibland dock blir litet för mycket av detta goda, och att det bästa i detta avseende i viss mån blir det godas fiende.

Det förhåller sig ju så, att skäligheten av en löneförbättring i detta fall är så erkänd och omvittnad från alla håll, att det för de tjänstemän, som det här gäller, måste framstå såsom en klar orättvisa med dessa ständiga uppskov. Jag föreställer mig, att ett liknande förfaringssätt från en privat arbetsgivares sida nog är tämligen otänkbart på den allmänna arbetsmarknaden.

De förslag till omedelbar löneförbättring, som vi motionärer ha framfört, har statsutskottet ansett först böra bli föremål för Kungl. Maj:ts prövning, och utskottet avstyrker därför förslaget. Trots den i stort sett välvilliga inställningen från utskottets sida till motionärernas yrkande, kan jag dock icke värja mig för tanken, att vårt uppslag om en tillfällig löneförbättring, blygsamt tilltagen, borde ha kunnat utgöra något, som statsutskottet kunnat taga fasta på. Det har emellertid utskottet icke gjort utan har som sagt gått på avslag på motionens yrkande.

Det uttalande, som utskottet har gjort om vår motion, tolkar jag emellertid på det sättet, att utskottet ger oss motionärer fullkomligt rätt uti, att spörsmålet bör få sin lösning snart. Jag grundar detta mitt påstående på det uttalande, som utskottet har gjort i sista stycket på sid. 8, där det heter på följande sätt:

»Utskottet har icke kunnat undgå att finna det beklagligt, att spörsmålet om ifrågavarande befattningshavares löneförmåner icke kunnat bringas till en lösning. Skulle ytterligare uppskov av mera avsevärd omfattning bliva erforderligt, anser utskottet därför rimligt, att avlöningsförstärkning i en eller annan form beredes de befattningshavare, som hava den längsta tjänstgöringstiden.»

Jag kommer, herr talman, med anledning av detta utskottets uttalande i motiveringen icke att yrka bifall till den motion, som vi ha avgivit. Trots att jag alltjämt tycker, att vi motionärer hade givit ett gott uppslag till frågans lösning redan nu, ber jag icke förty att få tacka utskottet för det uttalande, som jag nyss citerade, och med understrykande av detsamma ber jag att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få rikta en vördsam vädjan att på allvar taga itu med denna sak. Jag tar nämligen för givet, att herr statsrådet kan finna utvägar att frigöra denna fråga från det rent fruktansvärda utredningssammanhang, vari den har infogats av länsstyrelseutredningen. Jag till och med hoppas, att det skall bli herr statsrådet möjligt att redan till nästa års riksdag komma med förslag i saken i samband med de förslag i övrigt i lönefrågorna för de statliga befattningshavarna, som vi vänta

Ang. anslag till länsstyrelserna. (Forts.)
från 1936 års lönekommitté och som vi hoppas skola komma på riksdagens bord nästa år.

Häruti instämde herrar *Lindberg* i Umeå, *Sandberg*, *Pettersson* i Hällbacken, *Lundqvist*, *Hedlund* i Östersund och *Dahlbäck*.

Herr **Andersson** i Höör: Herr talman! Då ingen av de föregående talarna gjort något yrkande, kunde jag ha nöjt mig med att allenast yrka bifall till utskottets hemställan. Men jag vill säga, några ord i anledning av herr Olssons i Staxäng yttrande.

Det är alldeles riktigt, att Kungl. Maj:t icke tagit det förslag till löneplacering, som utredningen föreslagit. Utredningens förslag till helt ny omorganisation har regeringen däremot tagit. Bland direktiven var ju det förnämsta, att man skulle få bort dessa vikariatsersättningar. Statsrevisorerna hava flerfaldiga gånger anmärkt på de stora belopp, som utbetalts i vikariatsersättningar, då landssekreterarna eller landskamrerarna haft partiell ledighet. Det är kanhända så, att man i vissa fall missförstått innebörden av denna partiella ledighet. Det är kanske någon, som trott, att när de haft denna ledighet ha de sysslat med privata saker. Så har ingalunda varit förhållandet. Partiell ledighet har uppstått, när ett större ärende, t. ex. en remiss från Kungl. Maj:t, kommit till landssekreteraren. Då har han icke hunnit med de dagliga göromålen utan tagit partiell ledighet för att helt kunna syssla med detta större ärende. Då har assessorn flyttats upp och fått vikariatersättning och notarien flyttats upp i assessorns ställe o. s. v. hela vägen.

Nu har man kommit fram till det resultatet, att man skulle vara skyldig att ha föredragning över hela linjen utan särskild vikariatsersättning. Utredningen har föreslagit, att de gamla assessorerna skulle flyttas upp från lönegraden B 27 till B 28. Det motiverades med, att de finge löneminskning genom att vikariatsersättningarna bortfölle. Vidare har det föreslagits, att det skulle inrättas 27 nya assessorer, som skulle kallas andre assessorer och placeras i lönegraden B 26, därför att de skulle vara mera kompetenta till den föredragning, som skulle åläggas dem. Detta förslag blev remitterat till statskontoret och lönenämnden. Nu vill jag säga, att både i utskottet och i riksdagen brukar man ju alltid taga mycket stor hänsyn till vad både statskontoret och lönenämnden säger. Att det är vissa personer som icke taga hänsyn härtill må stå för deras räkning. Jag har en gammal erfarenhet från vårt arbete, att så fort det gäller löneplacering frågar man strax, vad det är som statskontoret och lönenämnden sagt, och man har i allmänhet i viss mån tagit hänsyn till vad dessa sagt. Nu ha dessa myndigheter yrkat bestämt avslag. Statskontoret säger, att den löneminskning, som uppstår i form av minskad vikariatsersättning, icke får tagas till intäkt för att sätta dessa assessorer i en högre lönegrad. Även har det sagts, att den föredragningsskyldighet, som skall åläggas de andra tjänstemännen, kan fullgöras utan att de behöva ställas i lönegraden B 26 som andre assessorer.

Kungl. Maj:t har i stort sett följt dessa myndigheter men gått något därutöver. Kungl. Maj:t säger, att de gamla assessorerna skola fortfarande stå kvar i lönegraden B 27. Några assessorer i lönegraden B 26 behöver man icke i stort sett, men i de största och mest betungade länen har man föreslagit 7 extra ordinarie assessorer, som skulle placeras i 27. lönegraden. Vad beträffar de övriga 27 andre assessorer, som utredningen begärt, har Kungl. Maj:t i stället föreslagit 2 länsnotarier av 1 klass i lönegraden B 24 och 18 länsnotarier av 2 klass i B 21. Det är således samma antal som utredningen begärt men placerade något annorlunda i lönegrad.

Ang. anslag till länsstyrelserna. (Forts.)

Nu hava vi inom avdelningen, som herr Olsson nämnde om, lyckats få en liten förbättring utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit. Utskottet föreslår nämligen 5 assessorer utöver vad Kungl. Maj:t föreslagit. Dessa skulle placeras i de länsstyrelser, där arbetet är mest betungande.

Jag tror, att detta är det bästa möjliga resultat man kan komma till för närvarande. Jag vill tillägga, att 1936 års lönekommitté skall ju titta även på detta och se efter, om det är någon, som placerats i fel fålla, och då skall lönekommittén söka rätta till det. Den har möjliget att se över hela förvaltningen, alla tjänstemän som finnas och icke enbart en liten del av tjänsterna. Sålunda tror jag, att om riksdagen följer vad utskottet föreslagit har man gjort det bästa möjliga för tillfället för våra länsstyrelser.

Den motion, som avgivits av herr Arnemark, är så välvilligt behandlad, att jag behöver icke ytterligare tala om den. Motionären uttalade också sin tacksamhet för vår välvilja mot den.

Jag tror icke, att det är lönt att uppehålla kammarens tid längre utan ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 7.

Ang. inrättande av en statens bosättningslånefond m. m.

Å föredragningslistan fanns därefter upptaget statsutskottets utlåtande, nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående främjande av planmässigt sparande samt inrättande av en statens bosättningslånefond m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 15 januari 1937 dagtecknad proposition, nr 41, hade Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för nämnda dag, föreslagit riksdagen att

1:o) anvisa

dels till Bosättningslånenämnder och ortsombud m. m. för budgetåret 1937/1938 ett förslagsanslag av 30,000 kronor;

dels till Ersättning åt postverket för dess bestyr med statens bosättningslån för samma budgetår ett förslagsanslag av 12,000 kronor;

dels ock till Bidrag till propaganda för planmässigt sparande för samma budgetår ett anslag av 10,000 kronor;

2:o) dels besluta, att en statlig utlåningsfond, benämnd Statens bosättningslånefond, skulle inrättas;

dels medgiva, att lån ur nämnda fond finge utlämnas i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som av departementschefen förordats;

dels ock såsom kapital för fonden anvisa för budgetåret 1937/1938 under Utgifter för kapitalökning rubriken »Statens utlåningsfonder» ett reservationsanslag av 2,000,000 kronor, därav 1,500,000 kronor att utgå av lånemedel.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet behandlat följande motioner, nämligen

dels två likalydande motioner, väckta den ena, nr 204, inom första kammaren av herr *N. J. Martin Svensson m. fl.* samt den andra, nr 408, inom andra kammaren av herr *Anderson* i Norrköping *m. fl.*, däri hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 41 i den del, denna berörde frågan om inrättande av en statens bosättningslånefond, måtte vidtaga de organisatoriska förändringar, som i motionerna skisserats, och de nedsättningar av

Ang. inrättande av en statens bosättningslånefond m. m. (Forts.)

de statliga anslagsbeloppen, som utan inskränkning av låneverksamhetens omfattning genom de föreslagna organisatoriska förändringarna möjliggjordes;

dels en inom andra kammaren av herr *Carlström* väckt motion, nr 401, däri hemställts, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 41 i vad den avsåge inrättandet av Statens bosättningslånefond;

dels ock en inom andra kammaren av herrar andre vice talmannen *Magnusson* och *Sandström* väckt motion, nr 407, däri hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen nr 41 angående statliga bosättningslån måtte föreslå sådana ändringar att i lånevillkoren infördes stadgande om vigsel som villkor för lånens utbetalande och att kontrollen över lånens användande för avsedda ändamål gjordes fullt effektiv.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte till bidrag till propaganda för planmässigt sparande för budgetåret 1937/1938 anvisa ett anslag av 10,000 kronor; samt

II. att riksdagen, med avslag å motionen II: 401, måtte

a) till Bosättningslånenämnder och ortsombud m. m. för budgetåret 1937/1938 anvisa ett förslagsanslag av 30,000 kronor;

b) till Ersättning för bestyr med statens bosättningslån för samma budgetår anvisa ett förslagsanslag av 12,000 kronor;

c) besluta, att en statlig utlåningsfond, benämnd Statens bosättningslånefond, skulle inrättas;

d) med avslag å motionerna I: 204 och II: 407 och 408, medgiva, att lån ur nämnda fond finge utlämnas i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder som av departementschefen förordats; och

e) såsom kapital för fonden anvisa för budgetåret 1937/1938 under Utgifter för kapitalökning rubriken »Statens utlåningsfonder» ett reservationsanslag av 2,000,000 kronor, därav 1,500,000 kronor att utgå av lånemedel.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer:

1:o) av herrar *Johansson* i Fredrikslund, *N. J. Martin Svensson*, *Borell*, *P. Bernhard Nilsson* och *Olsson* i Staxäng, vilka ansett, att utskottets hemställan bort hava följande lydelse:

I. — — — planmässigt sparande — — — 10,000 kronor; samt

II. att riksdagen, i anledning av motionerna I: 204 och II: 401, 407 samt 408, måtte, med avslag å Kungl. Maj:ts förevarande proposition i vad den avsåge bosättningslån, hos Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning rörande bosättningslåns utlämnande genom redan befintliga kreditinrättningar av olika slag samt om framläggande för riksdagen av förnyat förslag i ämnet.

2:o) av herr andre vice talmannen *Magnusson* beträffande frågan om vigsel som villkor för bosättningslånens utbetalning;

3:o) av herr *Strindlund*, som ansett, att Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av en bosättningslånefond bort av utskottet avstyrkas; samt

4:o) av herr *Törnkvist*.

Utskottets hemställan föredrogs. Därvid anförde:

Herr **Olsson** i Staxäng: Herr talman! Riksdagen har förut i år tagit ställning till flera av befolkningskommissionens förslag, som i propositioner blivit förelagda riksdagen. Jag vill erinra främst om mödrahjälpen och det förslag, som från regeringen kommit fram i fråga om fri förlossningsvård. Beträffande båda dessa förslag kan man säga, att det rådde fullständig enighet i fråga om de rent principiella sakerna i desamma.

Ang. inrättande av en statens bosättningslånefond m. m. (Forts.)

Det förslag vi i dag hava liggande på riksdagens bord gäller ju ett annat avsnitt, ett annat sätt att här få fram en hjälpåtgärd, när det rör dessa förhållanden. Men då detta förslag, som jag skulle förmoda, är det sista av befolkningskommissionens förslag, som vi detta år i riksdagen hava att taga ställning till, så skall jag med talmannens tillåtelse be att få göra en liten utvikning i mitt anförande. Det är om själva befolkningskommissionens arbete.

Jag vill icke förringa detsamma utan tycker mig i de förslag, som hava kommit till, finna ett ganska stort intresse från befolkningskommissionens sida, när det gällt det mycket stora problem, som befolkningsfrågan utgör och som är föremål för utredning inom denna kommitté. Men jag kan icke komma ifrån, att jag fått den uppfattningen, att denna kommission, denna utredning har i viss mån blivit alltför mycket inriktad på en hel del sociala understödsåtgärder. Jag måste framhålla, att i den motion, som i viss mån var initiativtagare till denna utredning eller åtminstone föranledde densamma, nämligen den, som väcktes från högerns sida 1935, har man pekat på en hel del av de avsnitt, där man här tänkt sig, att de hjälpåtgärder borde komma till, som vi i år också redan kunnat taga ställning till, alltså rena sociala hjälpformer, för att kunna giva de ekonomiskt mindre bemedlade möjligheter att bilda hem och fostra fram en barnaskara. Men å andra sidan framhölls i denna motion, att man icke får bara se detta som ett rent materialistiskt problem, som man på det sättet tänker att komma till rätta med genom vissa sociala åtgärder, utan vad denna kommitté också mycket noggrant borde undersöka vore, om icke utöver dessa det även funnes andra orsaker till de betänkliga missförhållanden, som rådde i avseende å vårt lands befolkningsfråga. Jag skulle också vilja framhålla som min rent personliga uppfattning — det är möjligt att den kanske icke här delas av så många — att jag tycker mig förmärka, att befolkningskommissionen alltför mycket sett på dessa rent materialistiska åtgärder och för litet gått in på att utreda själva grundorsakerna i andra hänseenden, när det gällt detta stora problem. Jag vill påminna om, att i den motion, som kom från högerhåll, var en passus, som jag skall återgiva. Sedan man redogjort för en del sociala åtgärder, som man ansett nödvändiga, säger man i fortsättningen: »I det föregående hava vi genomgått några områden för socialförvaltning och socialvård i avsikt att visa, att det på dessa områden icke saknas uppgifter för en positiv befolkningspolitik. Såsom vi tidigre framhållit och nu finna anledning ytterligare understryka må man emellertid vakta sig för att spänna förväntningarna på dylika yttre ingripanden för högt. Det är den personliga inställningen till dessa problem, som måste ändras. Vägen härtill går genom en till grunden syftande förnyelse av vårt folks sedligt-religiösa livssyn. Undervisning och folkuppfostran heta de hjälpmedel, som härvid måste tillitas.»

Jag vill uttala som min önskan, att även den sidan av detta stora problem i fortsättningen måtte tagas upp i befolkningskommissionens arbete.

Jag håller för troligt, att det är personer inom denna utredningskommitté, som också hysa denna förhoppningen och det önskemålet. Jag vill då uttala ytterligare den önskan, att om det är så, må dessa personer också få utrymme för denna sin strävan i sitt arbete.

Jag kommer så fram till den åtgärd vi i dag hava att taga ställning till, nämligen att man från statens sida skall arbeta fram större möjligheter att erhålla lån till bosättning vid äktenskaps ingående. När det gäller denna sak, har ju från regeringens sida här föreslagits inrättande av en bosättningslånefond och vidare, att dessa lån skulle utlämnas genom postsparbanken, och ytterligare, att när det gäller granskning av de ansökningar, som här komma in om att få dessa lån, skulle inrättas en hel del nämnder i de olika länen för att sköta denna organisation i det avseendet.

Ang. inrättande av en statens bosättningslånefond m. m. (Forts.)

Reservanterna hava ställt sig mycket tveksamma inför en dylik anordning. Jag vill också säga, att det framgår ju ganska klart av motiveringen till utskottets eget förslag att det har mycket starkt ställt sig tveksamt inför just regeringens förslag härutinnan. Man har i motiveringen så att säga nästan helt diskuterat en annan väg, nämligen att genom riksbanken söka tillgodose denna åtgärds genomförande. På det sättet skulle man ju kunna undvika alla dessa nämnder, som komma att medföra kostnader, vilka icke komma att stå i proportion till det arbete de komma att fullgöra, och dels att betyda en ytterligare desorganisation av låneverksamheten från statens sida utöver vad tyvärr redan nu är fallet. Jag måste säga, att om utskottets förslag skulle leda till att Kungl. Maj:ts förslag skulle gå igenom står det i ganska dålig samklang med de skrivelseförslag, som kommit från första avdelningen i statsutskottet med anledning av motion av herr Hage och vidare med anledning av statsrevisorernas berättelse, där man i en skrivelse påyrkar rationalisering, när det gäller statsförvaltningens arbete.

Efter utskottets motivering skulle man ju kunna antaga, att även dess kläm borde blivit i enlighet med dess motivering. Men så har icke blivit fallet. Man har endast i motiveringen ställt upp dessa båda alternativ till regeringens förfogande. Sedan har man i klämmen godkänt regeringens förslag, alltså givit regeringen fria händer att vid riksdagsbeslutets genomförande följa vilket alternativ den vill. Jag skulle finna det ganska naturligt, om regeringen följer sin egen linje. Det ligger ju ganska nära till hands, att när regeringen kommer att undersöka den andra linjen, nämligen att genom riksbanken söka få fram dessa åtgärder, det då på någon enstaka punkt hakar sig. Det är då ganska naturligt, att den återgår till sin gamla linje. Jag tror således, att man får räkna med, att det blir regeringens linje i denna sak, som kommer att följas.

Hade saken däremot lagts på den bogen, att en utredning begärts, hade förhållandet blivit ett annat. Det är på den vägen reservanterna i denna fråga gått. Man har ansett, icke minst efter de remissvar, som kommit fram med anledning av befolkningskommissionens förslag i denna del, särskilt från bankföreningens sida, att just dessa lån borde kunna mycket väl lämnas ut på annat sätt. Denna sak skulle kunna skötas genom sparbankerna, affärsbankerna eller riksbanken.

Jag vill redan nu poängtera, att när reservanterna begära utredning är det icke så, att vi bara ställa oss på den ståndpunkten, att denna sak skall föras ut i livet genom affärsbankerna och sparbankerna, utan vid denna utredning kan man mycket väl följa den linje, som utskottet i sin motivering pekat på, nämligen att riksbanken skulle hava detta om hand. Vi hava därför för att undvika fördyring vid tillämpningen av dessa åtgärder och vidare för att undvika en desorganisation av låneväsendet från statens sida ansett, att man skulle i stället vidtaga en förnyad snabb utredning, om man icke skulle kunna genomföra denna åtgärd på ett billigare och mera praktiskt sätt än som föreslagits.

Gentemot en kanske kommande invändning här, att ett dylikt utredningsförfarande skulle skjuta fram frågan på nytt, vill jag erinra om, att från reservanternas sida begär man snabb utredning. Alltså, man kan i detta fall förvänta förslag på riksdagens bord i början av nästa år. Man kan sålunda räkna med, att om beslutet då genast fattas, denna åtgärd kan träda i tillämpning i april eller maj månad. När man alltså i utskottets förslag räknar med en tillämpning av bestämmelserna den 1 januari 1938, uppstår bara en tidsskillnad på några få månader, därest reservanternas förslag godtages.

Ang. inrättande av en statens bosättningslånefond m. m. (Forts.)

Jag kommer därför, herr talman, att i fråga om detta utlåtande yrka bifall till den reservation, som avgivits av herr Johansson i Fredrikslund m. fl.

I avseende å denna reservation vill jag ytterligare påpeka en sak. När det gäller att ådagalägga ett socialt intresse för detta slags åtgärder, stå reservanternas förslag faktiskt framför utskottets förslag. Reservanterna hava i sin reservation såsom ett av de villkor för avskrivning, som man här skulle kunna få räkna med, när det gällde dess lån, pekat på, att man bör även få åberopa förekomsten av två eller flera barnfödslar i låntagarens familj under lånetiden och den därmed stegrade försörjningsbördan. Alltså stå reservanterna på denna punkt faktiskt kanske mera beredda att taga en ekonomisk börda från statens sida och de visa mera socialt intresse från statens sida än till och med utskottet gjort.

Skulle däremot utskottets förslag här vinna kammarens bifall, vill jag redan nu anmäla, herr förste vice talman, att jag då kommer att på en annan punkt rösta för bifall till den reservation, som här knutits till utskottsutlåtandet av herr Magnusson i Skövde och där han begär, att beträffande bosättningslånens utbetalning skulle detta icke få ske, förrän man företett vigselbevis. Jag vill också tillägga, att från reservanternas sida har man — om reservationen vinner riksdagens bifall — likaledes sökt tillgodose denne motionärs åsikt i detta fall, då man i reservationen säger, att »i anslutning till motionen nr 407 — alltså av herr Magnusson i Skövde — vill utskottet föreslå, att utebliven vigsel upptages bland anledningar, som må berättiga långivaren att uppsäga bosättningslån till omedelbar betalning».

Jag anser för min del, att såväl med hänsyn till uppfostrans betydelse från statens sida, när det gäller dessa saker, som ävenledes ur synpunkten, att det gäller att skapa ordning i juridiskt hänseende och ansvar för familj och barn, har man rätt att fordra att ett dylikt villkor ställes.

Jag ber i första hand att få yrka bifall till den reservation, som avgivits av herr Johansson i Fredrikslund m. fl.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

På grund av förfall för undertecknad övertogs här protokollsföringen, jämlikt herr förste vice talmannens bestämmande, av tjänstemannen hos kammaren, kammarrättsrådet S. Norrman.

In fidem

Per Cronvall.

Herr **Olsson** i Gävle: Herr talman! Jag har begärt ordet för att säga ett par ord i anledning av förslaget om organiserad sparverksamhet.

När denna tanke mera bestämt fördes fram, var det i samband med utarbetandet av det arbetsprogram, som ingick i riksdagens beslut år 1933. Man hade kommit underfund med att en av de allra betydelsefullaste frågorna, när folk försökte skaffa sig egen bostad antingen i form av eget hem eller en köpt bostad i en kooperativ organisation, var lösandet av tertiärkreditproblemet. Det visade sig ju, att ingen kreditorganisation någon gång sträckte sig längre än till 75 procent av taxeringsvärdet, och de 25 procent, som ytterligare voro behövliga, ha i all synnerhet fattiga människor ej kunnat skaffa sig vid visst tillfälle utan kanske ej mer än 5 à 10 procent, eller också hade anskaffandet därav, sedan huset blivit färdigt, vållat dem många sömnlösa nätter, som de kunnat vara befriade från, om man lagt upp det hela på en riktig bog från

Ang. inrättande av en statens bosättningslånefond m. m. (Forts.)

början. Man hade då också tänkt sig, att man skulle försöka skapa en organisation under statens kontroll, som möjliggjorde en organiserad sparverksamhet och som samtidigt möjliggjorde, att man kunde få till stånd sådana avtal med bankinstitut, särskilt sparbankerna i landet, som gjorde, att den ådagalagda sparverksamheten, den organiserade sparverksamheten, skulle bilda ett plus till upplåningen av medel, som behövdes.

Jag är den första att erkänna, att genom den avskärning, som befolkningskommissionen gjort i detta ursprungliga förslag, är detta ur världen, och det är, herr talman, ej för att klaga över den saken, som jag begärt ordet, utan det är för att konstatera ett par ting, nämligen dels att man genom befolkningskommissionens förslag har kommit i det läget, att tertiärkreditfrågan för det egna hemmet och för en bostadskooperativ lägenhet fortfarande är olöst liksom självförvaltningsproblemet i denna sparverksamhet har försvunnit.

Jag har intet annat yrkande i nuvarande läge än om bifall till vad statsutskottet föreslagit, men jag har velat fästa särskilt finansministerns uppmärksamhet — jag såg, att han var här alldeles nyss — på att, när man nu knutit denna sparverksamhet med statens stöd samman med våra sparbanker, så är det ett problem, som här tränger sig fram i förgrunden, och det är ett ökat folkligt inflytande på sparbankernas ledning. Ty enligt min uppfattning får det ej vara så, att staten bara träder till och hjälper till att betala propagandan för att det skall bli en uppsamling av småfolkets pengar. Det gäller också att i detta sammanhang se till, att det allmänna eller småfolket får så pass mycket inflytande över dessa sparbanker, som skola fylla denna uppgift, att de från småfolket uppsamlade medlen komma till gagn just för sådana ändamål, som närmast avse småfolkets intressen. Det är den synpunkten, herr talman, jag velat framhålla i detta sammanhang.

Häruti instämde herr *Frankenberg*.

Herr **Carlström:** Herr talman! Under den passadvind, som blåser i riksdagen i viss riktning, finns det ingen anledning att hålla något längre anförande för att framföra en motsatt mening i några frågor av detta slag. Jag skall här endast med anledning av att jag väckt en motion om avslag på dessa lån säga några ord.

Herr Olsson i Gävle har redan konstaterat, att när denna tanke först rann upp, skedde det i samband med att man sökte åstadkomma någon slags sparverksamhet eller propaganda för sparverksamhet här i landet, då staten skulle stå som garant för att de människor, som kommo i åtnjutande av dessa tilltänkta bosättningslån, skulle ha vissa egenskaper, som borgade för att de skulle kunna och vilja betala tillbaka de pengar, som de finge låna. Emellertid har befolkningskommissionen, som herr Olsson i Gävle också anfört, lösgjort denna fråga från sitt ursprungliga sammanhang och gått direkt in för att söka anordna en låneverksamhet, där man ej har dessa garantier och där det enligt min mening måste bli mycket svårt att kunna urskilja det klientel, som skall få dessa lån, och det, som skall ställas utanför. Jag säger, att uppgiften blir så svår, att jag tror, att det ej blir möjligt att ställa någon utanför. Ty, ärade kammarledamöter, hur skall det ortsombud vara beskaffat, som vågar säga nej, när ett par unga människor komma och be att få ett dylikt lån, då de skola bilda hjonelag? Att försöka skilja ut dem, om vilka man har någon anledning att antaga, att de ej kunna fylla de krav, som här nu i alla fall uppställts, nämligen att de skola återbetala lånen, det måste jag säga ännu en gång, att jag tror, blir mycket besvärligt. Om denna verksamhet skall fortsätta till någon tid, kan jag ej finna annat, än att staten måste slå in på den

Ang. inrättande av en statens bosättningslånefond m. m. (Forts.)
vägen, att man så småningom kommer att låta *alla* få dessa lån oavsett deras lust, förmåga eller möjligheter att återbetala dem. Man kan ej begära, att penninginstituten skola taga förlusterna, det är ej meningen, utan det är staten som är garant. Även om denna låneverksamhet kan synas vara ett av de mest bestickande förslagen, när det gäller att söka medverka till att en ökad familjebildning kommer till stånd, har jag ändå den uppfattningen, att det till sin struktur är så lösligt, att det blir mycket svårt att förhindra, att man så småningom kommer fram till att människor, som skola gifta sig och äro i behov av att få dessa pengar, få dem, oavsett om de som sagt ha förutsättningar att kunna betala tillbaka, vad de låna. Det kan för all del hända, att vi få offra mycket pengar på andra vägar för detta ändamål, och det kan det ju vara värt, om vi därmed kunde bevara vårt folk för framtiden starkt och livsdugligt.

Det är emellertid en annan synpunkt, som gör, att jag ej kan gå med på detta förslag, och det är, att man härigenom eliminerar bort detta krav på ansvar och förutseende, som ändå borde ha funnits här i samband med en sådan låneanordning, nämligen att man i en viss försökssparverksamhet vunnit en garanti för att det var fråga om personer, som verkligen voro värda att få denna hjälp. Det ligger nog tyvärr så till, att bland de unga härskar redan nu ganska allmänt den uppfattningen, att så länge de ännu äro unga, skola de vara glada, ha det trevligt och leva med. Även om man har en sådan inkomst, att man kunde månad för månad och år efter år avsätta en smula pengar med tanke på familjebildning, så gör man det icke. Man resonerar som så, att var dag får ha sin egen plåga och att det alltid blir någon råd. Det finns åtskilliga tusentals nybildade hem här i landet, som vittna om, vart ett sådant resonemang leder. Men om staten går in för detta, så blir det nog så, att man ännu mindre anser det nödvändigt att spara för familjebildningen, utan det första, man har att göra vid äktenskaps ingående, är att begära ett statens bosättningslån. På detta sätt uppammar staten, kan man säga, just den känslan hos de unga, att de egentligen ingen anledning ha att tänka sig för. Det är främst ur den synpunkten, som jag finner detta förslag ganska betänkligt.

Jag ber därför, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall — jag kan väl någon gång få vara i sällskap med bondeförbundet — till den reservation, som avgivits av herr Strindlund.

Herr **Persson** i Tidaholm: Herr talman! Det här föreliggande förslaget avser ju att i någon mån främja en tidigare äktenskapsbildning. Alla, som sysslat med denna fråga, veta, att äktenskapsåldern i detta land är ganska hög. När vi därför inom befolkningskommissionen fingo oss ålagt att undersöka, huruvida man genom bosättningslån eller bosättningsbidrag skulle kunna påverka en tidigare äktenskapsbildning, så blev resultatet av denna vår undersökning i stort sett det förslag, som nu föreligger till riksdagens behandling i form av en kungl. proposition.

Det är klart, att man kan resa invändningar mot detta förslag, och det är klart, att man liksom herr Carlström kan säga, att man därigenom avtrubbar ansvaret och förutseendet bland de unga. Inom parentes vill jag säga till herr Carlström, att jag ej blev så synnerligen förvånad över hans inställning till denna fråga. Jag skulle i stället varit ytterligt förvånad, därest jag funnit herr Carlström på den andra sidan. Jag har nämligen under mina år här i riksdagen tyckt mig finna, att man som regel alltid är på den rätta sidan, om man går emot herr Carlströms negativistiska inställning.

Herr Olsson i Staxäng som förespråkare för huvudreservationen anförde, att man skulle kunna lättare organisera denna låneverksamhet, därest man ej an-

Ang. inrättande av en statens bosättningslånefond m. m. (Forts.)
vände de nämnder, som Kungl. Maj:t föreslagit, utan använde affärsbankerna. Jag vill säga till min ärade vän herr Olsson i Staxäng: varför har man ej hittat på detta förut, varför har man exempelvis ej förut använt affärsbankerna vid annan låneverksamhet, som staten sysslat med? Jag tror, att man ej gjort det därför att man funnit, att dessa banker ej äro lämpliga organ att syssla med statlig låneverksamhet. Jag vill säga, att vi nog diskuterat denna fråga inom befolkningskommissionen, men vi ha ganska snart kommit underfund med, att bankerna, som i och för sig äro samhällsnyttiga organ och som också ha duktigt folk i ledningen för sina företag, ej äro sammansatta på det sättet, att de lämpa sig till att handha låneverksamhet av den art, som det här är fråga om.

I detta sammanhang vill jag säga ett par ord beträffande utskottets förslag. I utskottsutlåtandet, som för övrigt är frukten av en kompromiss, som så ofta är fallet, där var och en fått sin synpunkt någorlunda tillgodosedd, talas om att man ej vill intaga en definitiv ställning till organiserandet av denna verksamhet utan att man överlåter åt Kungl. Maj:t att bestämma denna sak. Men man framkastar en tanke på att riksbanken vore ett lämpligt organ för detta. Jag har ej reserverat mig mot denna del av utskottsutlåtandet och detta på grund av det starka förtroende jag har till Kungl. Maj:ts omdöme i detta fall. Därest riksbanken skulle bli det låneförmedlande organet, tror jag, att hela denna låneverksamhet skulle bli en verksamhet, som redan från början fick en dödsstämpel på sig. Jag tror, att Kungl. Maj:ts föreliggande förslag, sådant det är utformat, är väsentligt fördelaktigare med hänsyn till de syften, man anser sig vilja främja i det föreliggande fallet. Då jag ser socialministern framför mig, vill jag verkligen uttala den förhoppningen, att han vid utformningen av denna bestämmelse skall komma till den uppfattningen, att han bör hålla på den ståndpunkt, han en gång intagit i denna fråga.

Herr Olsson i Staxäng hade vidare några reflexioner angående befolkningskommissionens arbete. I dessa reflexioner ingick, såvitt jag uppfattade herr Olsson i Staxäng riktigt, vissa bekymmer över befolkningskommissionens arbete och vissa bekymmer över de resultat, vartill befolkningskommissionen hittills kommit. Jag förstår synnerligen väl herr Olsson i Staxäng. Det är ej så alldeles säkert, att man trott, att den motion, man väckte år 1935, skulle resultera i så många och vittgående sociala reformer, som nu blivit fallet. Vi å andra sidan, som i hela vårt långa liv strävat för dessa sociala reformer, vi se nog på denna sak på ett annat sätt, herr Olsson i Staxäng, än man ser på det håll, som herr Olsson närmast företräder.

Han nämnde för övrigt en annan sak — för att ännu mer syssla med herr Olsson. Han nämnde, att den reservation, han varit med om att underteckna, gick längre, än vad utskottet gjort, i det avseendet att man talat om en avskrivning av lånebeloppen, då barnen komma till världen. Ja, detta är intet nytt uppslag. Detta uppslag är hämtat från Tyskland. Där har man det ordnat på detta sätt. Vi ha emellertid inom befolkningskommissionen kommit till den bestämda uppfattningen, att försörjningsbördan för barnen bör ordnas på annat sätt. Vi ha redan vid innevarande riksdag beslutat, att vad själva förlossningskostnaderna angår skall det allmänna ikläda sig dem helt och hållet. Jag vågar med bestämdhet påstå, att de största ekonomiska svårigheterna för en familj uppträda ej, då barnen komma till eller äro 1 à 2 år utan då barnkullarna stiga i familjerna och barnantalet växer. Då blir det starka påfrestningar på hemmens ekonomi. Jag tycker därför, att vi i den framtida socialpolitiken få se till, att man från det allmännas sida ordnar det på det sättet, att man kan giva ekonomiskt stöd åt barnrika familjer.

Nu förhåller det sig emellertid så, att man ej kan anstränga det allmännas ekonomi hur mycket som helst, utan det gäller att, i den mån utgifterna skola

Ang. inrättande av en statens bosättningslånefond m. m. (Forts.)

göras, pröva dem och ordna det så, att utgifterna göras, när de bäst behövas för dem, som skola få glädje av dem. Det gör man icke, om man går den väg, som herr Olsson i Staxäng varit inne på. Jag tror icke, att man skall gå den vägen, herr Olsson i Staxäng. Jag tror, att den väg vi här förordat är säkrare och lugnare.

Med det anförda, herr förste vice talman, skall jag be att få yrka bifall till utskottets förevarande betänkande.

Herr **Carlström:** Herr talman! Jag har begärt ordet för att ge en replik till herr Persson i Tidaholm. Så fort jag begär ordet här i kammaren, konstaterar man alltid från den sidan, »vem jag är», och att det är ingenting annat att vänta från mitt håll. Skulle icke herrarna kunna lägga bort denna billiga bevisföring och tala om vad *saken* gäller. Det är visserligen ganska ovanligt numera att finna några självständiga människor inom herrarnas krets. Men om ni försökte vara det, så kunde ni kanske taga min kritik litet lugnare.

Överläggningen var härmed slutad. På av herr förste vice talmannen given proposition biföll kammaren utskottets hemställan i punkten I.

Härefter framställde herr förste vice talmannen propositioner beträffande utskottets hemställan i punkten II, nämligen på 1:o) bifall till utskottets hemställan i förevarande punkt, 2:o) avslag å berörda hemställan samt bifall i stället till punkten II av den av herr Johansson i Fredrikslund m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen samt 3:o) avslag å utskottets berörda hemställan; och förklarade herr förste vice talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Votering begärdes likväl av herr Olsson i Staxäng, varför herr förste vice talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka därvid den under 2:o) angivna antogs till kontraproposition. I överensstämmelse härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkt II av utskottets förevarande utlåtande nr 163, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit punkt II av den av herr Johansson i Fredrikslund m. fl. avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan i förevarande punkt.

§ 8.

Ang. en statlig busslinje Älvsbyn—Kåbdalis.

Till behandling företogs härpå statsutskottets utlåtande, nr 164, i anledning av väckt motion om en statlig busslinje Älvsbyn—Kåbdalis.

Sedan utskottets hemställan föredragits, yttrade:

Herr **Johansson** i Tväråselet: Herr talman! Med anledning av det sätt, varpå utskottet i föreliggande utlåtande har behandlat en av mig väckt motion, skall jag be att här får säga några ord.

Ang. en statlig busslinje Älvsbyn—Kåbdalis. (Forts.)

I motionen har yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville snarast möjligt låta verkställa utredning och för riksdagen framlägga förslag därom att, i likhet med vad förhållandet är mellan Övertorneå—Pajala, en statens busslinje inrättas mellan Älvsbyn—Kåbdalis. Motionen var underskriven av samtliga andra kammarens riksdagsmän från Norrbottens län. Dessutom hade Älvsbyns vägstyrelse samt Älvsbyns kommunalfullmäktige på sammanträden fattat enhälliga beslut om instämmande i motionens yrkande, varjämte man tillsatt kommitterade, som hava uppvaktat statsutskottet och till detta överlämnat vissa utredningar, som ansågos behövliga vid utskottets behandling av motionen.

Utskottet har överlämnat motionen till järnvägsstyrelsen, som har verkställt utredning och meddelat, att det redan finnes reguljär busstrafik Älvsbyn—Kåbdalis i form av privat företag, samt tillägger, att inrättandet av en statens järnvägars busslinje med all sannolikhet skulle förutsätta inlösen av de privata trafikföretagen. Om sistnämnda uttalande vill jag endast säga, att det förvånar mig, och jag måste fråga: är det känt, att en person, som har en busslinje, som ger goda inkomster, utan ersättning överlämnar denna till någon annan? Av järnvägsstyrelsens yttrande framgår även, att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anser det sannolikt, att vid ett bifall till motionen behov av vägförstärkningar skulle uppstå. Med anledning av detta vill jag hänvisa till att jag i motiveringen till motionen har meddelat, att denna väg är den bästa, vi hava i Älvsbyns socken, samt att underhåll och förbättringar av densamma kunna ske i vägstyrelsernas regi med sedvanligt statsbidrag. Med detta är ju tydligt sagt, att järnvägsstyrelsen skulle fritagas från kostnader för vägförbättringar.

I motiveringen till motionen är även nämnt om behövligheten av en bro vid Gammelmyrbackens färjställe men samtidigt upplyst, att Älvsbyns vägdistrikt är villigt att mot sedvanligt statsbidrag bygga och underhålla nämnda bro. Även där uppstå sålunda ej några krav på järnvägsstyrelsen.

Utskottet har emellertid efter de upplysningar, det fått av järnvägsstyrelsen, ej ansett sig böra föreslå riksdagen en skrivelse till Kungl. Maj:t i ärendet och sålunda avstyrkt motionens förslag om utredning. Detta resultat av utskottsbehandlingen är för mig svårt att förstå, då förslagets realiserande ej vore förenat med några stora kostnader från järnvägsstyrelsens sida. Det förhåller sig tvärtom så, att den man, som hade utredningen i denna fråga om hand, på ett sammanträde inför Älvsbyns vägstyrelse yttrade, att han trodde, att det skulle bliva en god affär för järnvägsstyrelsen att övertaga busslinjen. Jag kan ej underlåta att citera vad järnvägsstyrelsen yttrade i sin utredning i fjol angående väckt motion om järnväg mellan stambanan och inlandsbanan förbi Laver. Järnvägsstyrelsen säger därom bl. a. följande:

»Vad därefter angår kostnaderna för anläggning och trafikering av en dylik tvärbana får styrelsen meddela, att byggnadskostnaderna med hänsyn till de svåra terrängförhållandena ävensom nödvändiga brobyggnader över Piteälven och Vargisån icke torde kunna uppskattas till lägre belopp än omkring 8 miljoner kronor. Trafikeringskostnaderna hava beräknats till i runt tal 220,000 kronor per år. Då trafikinkomsterna, såsom framgår av det ovan anförda, måste väntas bliva mycket obetydliga, torde den årliga nettoförlusten genom banans trafikering, förutsatt att denna ordnas på enklast möjliga sätt, få uppskattas till i runt tal 170,000 kronor, motsvarande, vid en antagen räntefot av 4 %, ett kapitaliserat belopp av över 4 miljoner kronor. Att staten skall påtaga sig dylika avsevärda engångs- och löpande årliga utgifter kan enligt järnvägsstyrelsens mening icke anses skäligt och rimligt.»

Ang. en statlig busslinje Älvsbyn—Kåbdalis. (Forts.)

Jag skall även be att få citera sista delen av mitt anförande här i kammaren förra året angående järnvägsförbindelse å sträckan Laver—Gruvan. Det gällde ju nämligen då samma trafikled, som det nu är fråga om, fastän det då var ifrågasatt en järnvägslinje, medan det nu gäller en busslinje. Enligt protokollet yttrade jag då följande:

»För min personliga del, i egenskap av järnvägskommittéledamot och motionär, måste jag i viss mån giva järnvägsstyrelsen rätt däri, att det kan ifrågasättas, huruvida ortsbefolkningens trafikbehov beredes någon större fördel genom en järnväg sträckan Laver—Gruvan; den är från befolkningens trafiksynpunkt mindre tilltalande. Men jag kan dock ej frångå min alltid intagna ståndpunkt, att ett enskilt eller lokalt intresse bör få stå tillbaka för ett allmänt och riksintresse. Om nu en utredning visar, att det finns så stora mängder malm i Lavergruvan, att det är ett allmänt intresse att bygga en järnväg å denna sträcka, så anser jag, att det bör ske. Men är ej så fallet, så komma nog intresserade att fortsätta med att hos riksdagen begära en kommunikationsled i form av busslinje mellan Älvsbyn och Kåbdalis i enlighet med den tankegång, som återfinnes i bilagan till motionen, vilket jag här i mitt anförande redan nämnt om.

Med anledning av vad jag anfört ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.»

Herr talman! Jag kan ej underlåta att beklaga, att utskottet enhälligt avstyrkt föreliggande motion, i synnerhet då man ser på utskottets och riksdagens ställningstagande i fjol till frågan om en trafikförbindelse i form av järnväg. Det gällde då, som jag redan nämnt, en engångskostnad av 8 miljoner kronor och 170,000 kronor årlig driftsförlust. Den gången fanns det reservanter inom utskottet, som yrkade bifall till motionen, och riksdagen avslog utredningsförslaget med endast en rösts övervikt. Men det är en stor skillnad mellan läget i fjol och läget i år. Nu gäller det att hjälpa den fattiga befolkningen i Piteå älvdal till bättre trafikförhållanden, vilket skulle kunna ske i det närmaste utan kostnad; i fjol gällde det andra intressen än tillgodoseende av ortsbefolkningens trafikbehov.

Herr talman! Då det icke finns någon reservation för bifall till motionen, anser jag det lönlöst att här framställa något yrkande. Jag har endast med dessa ord velat erinra om, huru underligt vi kunna handla här i riksdagen. När det gäller förbättrade trafikmöjligheter utan kostnader, är man icke med om det, men när det gäller offra många miljoner kronor, som icke hjälpa befolkningen, då är man villigare att igångsätta en utredning.

Herr **Anderson** i Råstock: Herr talman! Icke trodde jag, att min ärade vän herr Johansson i Tväråselet skulle draga fram det han sade i fjol för att eventuellt bringa fram en utredning angående järnvägen. Det trodde jag faktiskt icke. Men nu är det ju så denna gång, att vi på grund av en partiell utredning kommit till det resultatet, att om Piteåborna och de det närmast gäller få sina broar i ordning, kan man verkligen börja att fundera på, om det icke kan vara skäl att gå litet längre. Men då passar det tydligen icke heller.

Herr talman! Jag skall icke ingå vidare på denna fråga, utan skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Ang. skadestånd m. m. till linjearbetaren K. S. Brindén.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets utlåtande, nr 165, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående gäldande av skadestånd m. m. till linjearbetaren K. S. Brindén begärdes ordet av

Herr **Olsson** i Stockholm, som yttrade: Herr talman! Jag har intet annat yrkande att framställa än det utskottet kommit till i den föreliggande frågan, men jag vill dock passa på att framhålla, att denna är endast en detalj i ett i övrigt mycket stort och betydelsefullt spörsmål, som det här rör sig om.

Jag framförde för någon tid sedan här i andra kammaren en interpellation, som berörde just detta spörsmål och även fallet Brindén. Nu har det meddelats mig, att denna kungliga proposition och statsutskottets utlåtande skulle tillsammans med den utredning, som Kungl. Maj:t har påbjudit, utgöra ett svar på den framställda interpellationen. Om så är förhållandet, skulle jag önska, att regeringen låter påskynda denna utredning, ty det inträffar nästan dagligen fall, då arbetare, bilförare och arbetare i statens tjänst bli utsatta för olyckor, och mycket ofta betala de själva de böter det blir, då de icke uppgå till några större summor, för att därigenom komma undan lättvindigare och på bästa möjliga sätt. Då emellertid större delen bilförare i privata företag äro trafikförsäkrade, förvånar det mig, att icke också statens bilförare äro riskförsäkrade. Det har också meddelats mig, att regeringen till innevarande års riksdag hade för avsikt att framlägga en proposition för frågans lösning. Man ansåg inom regeringen, att detta problem kunde lösryckas ur utredningens stora sammanhang, och att man redan vid innevarande års riksdag således skulle kunna få löst detta spörsmål. För mitt vidkommande tycker jag, att det hade varit det allra lämpligaste och allra bästa, och det förvånar mig blott, att då propositionen varit utarbetad och föredragen, den stoppades och icke framkom på riksdagens bord. Jag tycker, att det är ett något underligt förfaringssätt från regeringens sida.

Som frågan nu ligger till, har jag endast det önskemålet, att den påbjudna utredningen snabbt genomföres och att statens verk må kunna ingå till Kungl. Maj:t med begäran om betalningsskyldighet, då liknande händelser som denna med linjearbetaren Brindén inträffar. Det är ju icke så roligt för arbetare och anställda i statens tjänst, om de råka ut för en olycka, att de själva skola få svida för densamma eller att det skall dragas ut i åratal, innan de kunna få klart besked, huru det skall bli med betalningsskyldigheten.

Herr talman! Jag har som sagt intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag, vilket tillfredsställer mig.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 10.

Ang. fortsatt befrielse för riksbanken att inlösa av banken utgivna sedlar med guld.

Härpå föredrogs bankoutskottets utlåtande, nr 67, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld, m. m., och anförde därvid:

Herr **Bagge:** Herr talman! På kammarens bord ligga i dag ett stort antal olika uttalanden och utlåtanden, närmast ett slags populärvetenskaplig skriftserie i aktuella penningpolitiska frågor, av vilka de huvudsakliga bidragen föreligga i den punkt, som nu här behandlas. Detta sätt att behandla dessa intrikata problem har ju sina fördelar, bl. a. därför att man i dessa skrifter finner så många olika synpunkter, att knappast något ytterligare är att till-

Ang. fortsatt befrielse för riksbanken att inlösa av banken utgivna sedlar med guld. (Forts.)

lägga i saken vid dess behandling i kamrarna, och att var och en kan få den tillfredsställelsen att där få se sina synpunkter beaktade i större eller mindre utsträckning, varför man ju kan utan några större svårigheter påräkna en allmän belåtenhet och samstämmighet. Detta är onekligen, allvarligt talat, en stor fördel i en fråga som denna i det nuvarande läget, varför jag har ingenting att anmärka på detta förfaringssätt.

Det är ju också uppenbarligen riktigt vad alla instanser tyckas vara eniga om och som formulerades i bankoutskottets utlåtande i samma fråga till 1933 års riksdag, nämligen att målet för penningpolitiken skall fastställas av riksdagen, men att bestämmandet och avgörandet av de medel, vilka under olika förhållanden lämpligen böra komma till användning för att nå målet, ankommer däremot på riksbanksledningen, som i detta avseende har att ensam bära ansvaret. Detta har i år också understrukits flera gånger och alldeles riktigt enligt min mening. Det är nämligen, såvitt jag kan förstå, en alldeles orimlig tanke, att penningpolitiken skulle på något löpande sätt kunna handläggas av riksdagen. Det ligger i sakens natur att detta är praktiskt taget ogörligt och i varje fall förenat med de allvarligatse olägenheter.

Om det mål, som riksdagen här nu inbjudes att fastställa för penningpolitiken, är synnerligen allmänt, kanske t. o. m. en smula vagt formulerat, få vi väl trösta oss med att så varit fallet också med det mål, som tidigare angivits för penningpolitiken, senast 1933, och som har legat till grund för vår hittillsvarande så »världsberömda» penningpolitik. Att nu denna penningpolitik har avlupit så pass väl som den gjort, beror dock knappast, skulle jag tro, på riksdagens insikter och förutseende den gången, att stadfästa så utmärkta direktiv. Men utan betydelse har i alla fall dessa direktiv, som riksdagen tidigare har fastställt för vår penningpolitik, dock icke varit. Ty dessa direktiv råkade medföra, att den svenska kronan bands vid pundet och att vi därigenom fingo en tidigare men lycklig prisutveckling än vad som eljest skulle blivit fallet. Det har således icke varit utan sin betydelse.

Vi böra också understryka, att om riksdagen godtar det nu föreliggande utlåtandet, har riksdagen uttryckligen som mål för penningpolitiken godtagit det av riksbanksfullmäktige formulerade och i propositionen upptagna direktivet, nämligen att riksbankens politik, liksom den ekonomiska politiken överhuvud, skall inriktas på att söka hålla prisstegringen tillbaka och i varje fall förhindra en inflationistisk prisutveckling. Detta bör som sagt understrykas i alla de olika uttalanden och varandra korsande synpunkter som finnas i det föreliggande trycket. Och likaväl som riksbanksledningen tidigare har sökt använda tillgängliga medel för att följa de gamla direktiven, så kommer säkerligen riksbanksledningen nu också att känna ansvaret för att lämpliga medel skola användas för att följa det nya direktivet, vilket i sin allmänna formulering i alla händelser har ett mycket bestämt innehåll, om man ser litet närmare på saken.

För min del skulle jag bara vilja tillfoga den förhoppningen, att dessa medel komma att användas i tid, så att det icke blir för sent. Har den skadliga utvecklingen väl kommit i gång, måste ingripandet bli så mycket hårdare och så mycket besvärligare, om det ens är möjligt att efter ett visst stadium kunna överhuvud göra det effektivt. När riksbanksledningen nu har begärt att få vissa nya medel till sitt förfogande för att kunna fylla sin uppgift att följa de anvisade direktiven och Kungl. Maj:t därom har avlåtit olika propositioner, anser jag för min del, att dessa medel böra vi ställa till riksbanksledningens förfogande, om icke för annat, så för att därigenom understryka riksbanksledningens ansvar för den kommande utvecklingen. Jag gör det, även om jag har

Ang. fortsatt befrielse för riksbanken att inlösa av banken utgivna sedlar med guld. (Forts.)

den uppfattningen, att det är skäligen tvivelaktigt, huruvida dessa medel äro så särdeles effektiva och nödvändiga. Vad fyrdubblingen av fondstämpeln beträffar, gälla dessa mina tvivel alldeles bestämt, och i propositionen uttalade man också en del tvivel på den punkten, men där säger man vad man brukar säga i ekonomiska resonemang, när man icke har några andra skäl att komma med, nämligen att det kan ha en »psykologisk inverkan», och därför vara lämpligt.

Vad beträffar spärrningen av bankernas kassareserver, förefaller mig en sådan spärrning vara i nuvarande läge fullständigt ineffektiv och utan någon egentlig betydelse, men det kan naturligtvis få någon betydelse under andra förutsättningar än de nuvarande. I båda dessa fall få vi komma ihåg, att de lagförslag som föreligga äro provisoriska och att de äro kringgärdade med så många försiktighetsregler, att jag knappast kan förstå, att någon egentlig skada kan åstadkommas, om riksdagen nu godtar Kungl Maj:ts förslag. Och som sagt, det finns ju vissa skäl som tala för att man skall göra det.

Vad så beträffar bemyndigandet för riksgäldskontoret att överlämna statspapper till riksbanken för operationer i fria marknaden, är detta säkerligen både nyttigt och påkallat ur alla synpunkter. Och slutligen beträffande möjligheten att använda någon liten del av den onyttigt, för att icke säga i högsta grad skadligt stora valutareserven för lagring av vissa under krig särskilt nödvändiga varor vill jag säga, att mig förefaller detta förslag vara utmärkt ur alla synpunkter; det har bara ett enda fel, och det är, att ett alldeles för litet belopp ställes till förfogande. Det är bra ur penningpolitisk synpunkt, bra ur krigsberedskapssynpunkt, och jag kanske får tillägga, att förslaget har ännu en i mina ögon synnerligen förträfflig egenskap, nämligen att det först väckts i en högermotion.

Jag skulle vilja framhålla önskvärdheten av att de penningpolitiska medlen komma att tillgripas på ett systematiskt sätt och samordnas. Varför jag stryker under detta är, att i utskottsutlåtandet på sid. 12 finnes en framställning, som jag tror måste trotsa de flestas förstånd att begripa vad den egentligen innebär för något, och där dessa saker äro en smula på tapeten. Jag tror i alla fall, att denna formulering icke får anses innebära någon motsägelse till önskemålet om en samordning på förnuftigt sätt av de olika medel, varom talats.

I fråga om samordnandet av de olika faktorer, som i övrigt kunna påverka penningväsendets utveckling, ser jag också med tillfredsställelse, att man betonar beroendet av och nödvändigheten av en samordning med den ekonomiska politiken i övrigt. Jag har tidigare under denna riksdags lopp haft anledning att rikta uppmärksamheten på de försyndelser, som enligt min mening i detta avseende gjorts i årets statsverksproposition beträffande kapitalutgifternas omfattning. Om man nu får betrakta detta uttalande som en syndabekännelse och ett löfte för framtiden, är det uteslutande synnerligen tacknämligt.

Slutligen skulle jag vilja framhålla, att det varaktiga målet för all penningpolitik genom goda och dåliga tider måste vara upprätthållandet av den svenska kronans värdebeständighet, och att den kanske viktigaste förutsättningen för att kunna nå detta mål är en klok och sparsam finanspolitik, något som i dessa dagar väl vore en nåd att stilla bedja om.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Andersson** i Rasjön: Herr talman! Eftersom utskottet är enhälligt, finnes i utlåtandet icke något underlag för en diskussion, och om denna enighet, som man väl får förmoda, avspeglar läget i kammaren, kan det också vara av värde att icke störa samstämmigheten genom att här riva upp någon debatt.

Ang. fortsatt befrielse för riksbanken att inlösa av banken utgivna sedlar med guld. (Forts.)

Propositionen är avfattad i mycket varsamma och försiktiga ordalag, ja, så försiktiga, att mången kanske vid läsningen av finansministerns uttalanden stannat i en viss ovisshet om vad som egentligen varit meningen. Och man kan ju konstatera, att utskottet har fortsatt att yttra sig med samma varsamhet. Emot detta är från min sida ingenting att erinra. Jag kan helt och hållet instämma i utskottets yttrande, att det icke är rådligt att snävare begränsa de valutavårdande instansernas handlingsfrihet än som skett genom en hänvisning till de allmänna uttalandena i propositionen.

Jag föranleddes närmast att begära ordet på grund av ett yttrande av den föregående ärade talaren. Han underströk — och det föreföll, som om det var det väsentliga han ville säga — att de olika penningpolitiska medel, som angivas i detta betänkande skola komma till användning i tid. Jag tror, att det kan vara skäl att därtill ge uttryck för en förhoppning, att samtliga medel, intet nämnt och intet glömt, skola komma att användas med försiktighet. Huruvida det därvidlag finnes någon meningsskiljaktighet mellan mig och den föregående ärade talaren, vill jag icke här närmare ingå på. Effekten av de metoder, som här anvisats för att reglera pris- och penningpolitiken, kan ju vara olika, och i fråga om vissa medel kan också effekten vara högst diskutabel. Därför kan jag icke heller riktigt förstå herr Bagges önskemål, att de åtgärder, som kunna vidtagas i anledning av riksdagens lämnade fullmakt, ovillkorligen skola samordnas. Jag föreställer mig snarare, att det kan bli lämpligt och nödvändigt att vidtaga enstaka av dessa åtgärder, under det att andra av de föreslagna åtgärderna icke behöva komma till användning.

Med dessa erinringar har jag intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Närlinge:** Herr talman! Jag vill endast i största korthet säga det, att jag är av samma uppfattning som den siste ärade talaren, nämligen att dessa direktiv och dessa fullmakter — givetvis då utifrån den synpunkt, som jag förfäktar — böra användas med största varsamhet. Jag är alltså på den punkten av motsatt uppfattning mot den förste ärade talaren men instämmer i de synpunkter, som herr Andersson i Rasjön här framhållit.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss:** Jag hade icke tänkt, att det skulle vara nödvändigt tillägga någonting till den förklaring, som lämnats i valutapropositionen. Jag vill emellertid med anledning av vad herr Andersson i Rasjön yttrade gärna erkänna, att det ståndpunktstagande, som har skett, måst ske med så många reservationer åt olika håll, att det icke är onaturligt, om någon skulle draga den slutsatsen, att det i detta läge är omöjligt att med bestämdhet avgöra, när eller huru åtgärder skola vidtagas. Men jag hoppas ändå, att meningen, som framgår av denna valutaproposition, är begriplig och icke, som herr Andersson i Rasjön syntes antyda, icke kan begripas. Ty hade det senare varit fallet, hade väl knappast herr Andersson oreserverat velat ansluta sig till propositionen, såsom han nu gjort.

Vad beträffar herr Bagges yttrande, så tror jag nog, det är riktigt, att likaväl som man måste vara beredd att ingripa i tid, lika tydligt lär nog erfarenheten, att man skall akta sig för att ingripa i otid. Jag vågar icke påstå, att alla draga den slutsatsen av de sista månadernas valutadiskussioner, men om man jämför den försiktighet, med vilken hela frågan om vårt uppgivande av den nuvarande pundkursen behandlas i dag, med den säkerhet, med vilken man för icke så många månader sedan ansåg det vara självklart och nödvändigt att ändra den, så tror jag, att detta ger anledning till en viss försiktighet, och att

Ang. fortsatt befrielse för riksbanken att inlösa av banken utgivna sedlar med guld. (Forts.)

man, som herr Andersson sade, icke bör tillgripa åtgärder, förrän man ser, att de verkligen äro nödvändiga.

Till detta vill jag bara foga, att till den formulering, som herr Bagge gav åt vårt penningpolitiska program, att man skall bevara kronans värdebeständighet, till den formuleringen har riksdagen under de föregående åren alltid anslutit sig men ständigt med den reservationen, att vissa indextal, vare sig för levnadskostnader eller för partipriser, icke kunna vara en osviklig ledstjärna, därför att om det finns någon olikhet mellan den uppfattning, åt vilken herr Bagge gav uttryck, och vad som går igenom propositionen, så är det den, att strävan efter ett i möjligaste mån stabilt penningvärde är en riktpunkt, men icke därför att denna strävan skulle vara så att säga ett högsta värde utan därför att man tror, att man på den vägen bäst skall kunna bespara näringslivet olägenheter av olika slag. Det är näringslivets behov — jag skulle vilja säga hela folkets behov — av att det ekonomiska maskineriet hålles i jämn gång, som är den verkliga ledstjärnan även för penningpolitiken. Ett fast penningvärde är alltså i och för sig också det ett medel. Och just därför att det är ett medel, är det nödvändigt att behandla det med försiktighet. Under vissa förhållanden kan det vara för näringslivet bättre att underkasta sig vissa variationer i priserna för att därigenom kunna främja det högre målet, nämligen att hålla näringslivet i gång.

Det är med denna reservation som jag för min del är anhängare av att målet för vår penningpolitik förklaras vara att i möjligaste mån bevara en stabil prisnivå. När man uttalar detta i en valutaproposition, så måste det innebära, att man under vissa förhållanden är tvungen överväga åtgärder av kanske ganska ingripande beskaffenhet. Det kan sålunda icke förnekas, att vill man ställa upp en såvitt möjligt stabil prisnivå som mål, kan det under vissa omständigheter, som vi alla hoppas icke skola inträffa, bli nödvändigt t. ex. att ändra pundkursen. Man måste sålunda, för att citera ett yttrande, som fällts i den finansiella diskussionen, vara beredd på att spekulanter kunna säga sig, att om det sker en förändring i den svenska kronans värde, kan detta ske endast åt ett visst håll, nämligen en höjning. Detta kan utgöra en direkt uppmaning till folk att spekulera i en höjning av kronans värde. Detta är i och för sig icke önskvärt. Men det är ofrånkomligt, om man vill bevara riktlinjen att stabilisera penningvärdet.

Men därför att man säger detta i valutapropositionen, är det kanske nödvändigt tillfoga, att i det läge, som nu föreligger, förefaller det icke finnas någon anledning överväga en sådan ändring av pundkursen. Jag tror, att om man bedömer det nuvarande läget på det viset, gör man sig icke skyldig till alltför stor optimism. Man kan i detta läge hysa den förhoppningen, att det skall vara möjligt att förena de båda mål för penningpolitiken, som var för sig äro önskvärda, dels att bevara prisnivån något så när stabil och dels att bevara en fast kurs på vår kronas värde i utlandet.

Det är i förhoppning att detta skall vara möjligt och med en försäkran att, såvitt på regeringen ankommer, de medel, som sättas i regeringens hand, och som redan finnas i riksbankens hand, komma att användas under hänsynstagande till näringslivets behov, dess jämna gång, som jag hoppas, att kammaren skall bifalla bankoutskottets hemställan.

Herr **Bagge:** Herr talman! Jag vill endast med anledning av herr finansministerns sista inlägg framhålla, att vad jag sade angående kronans värdebeständighet sade jag under uttryckligt framhållande av att det gällde kronans värde *i längden.* Detta kan icke hindra, att man för en aktiv konjunk-

Ang. fortsatt befrielse för riksbanken att inlösa av banken utgivna sedlar med guld. (Forts.)

turpolitik på detta område. I själva verket har jag många gånger försökt framhålla, att penningpolitiken är egentligen det enda verksamma medel vi ha i konjunkturpolitiskt avseende. Och jag är verkligen för tillfället en smula bekymrad över den möjligheten, att vi kanske icke komma att föra en konjunkturpolitik i uppgångstider men väl i nedgångstider.

Jag vill också säga, att en diskussion om sådana där allmänna uttryck — jag höll på att säga plattityder — som tid och otid, försiktighet och uppmärksamhet, det tjänar bra litet till. Här finns säkert icke någon människa, som är så besynnerligt funtad, att han skulle vilja vara oförsiktig i fråga om det, som vi anse vara något av det allra viktigaste, nämligen penningpolitiken. Men jag tror, att till försiktigheten hör, att man ser sig för och handlar i tid, så att man icke kommer för sent. Det är också en art av försiktighet, som man har all anledning att iakttaga.

Herr **Kilbom:** Herr talman! Då jag föregående gång denna fråga var före framhöll nödvändigheten av, att man hade sådana åtgärder i sikte, som voro ägnade att bidraga till ett förhindrande av prisstegring, ber jag att nu få uttala min tillfredsställelse med finansministerns deklaration nyss angående regeringens avsikter. Jag vill gärna medge, att utvecklingen av kronans värde i förhållande till pundets inte gått den väg, som man den gången på många håll befarade. Tvärtom ha sedan dess omständigheter kommit i dagen, som göra att man inte uteslutande har anledning befara en fortsatt orimlig prisstegring.

Då denna sak diskuterats har man på skilda håll hävdat att den allmänna prisstegringen skulle vara ett resultat av vissa av regeringens åtgärder. Det kan då vara anledning erinra sig, att prisstegringen å vissa produkter dock är en följd av internationella förhållanden.

Jag vill emellertid som sagt uttala min tillfredsställelse med finansministerns förklaring, att avsikten inte blott är att se till att näringslivet hålles i gång, utan också att förhindra en allmän prisstegring, vilken endast kommer att drabba de fattiga.

Herr **Gustafson** i Vimmerby: Herr talman! Jag skulle helt kort kunna instämma i de synpunkter, som herr Andersson i Rasjön och herr Närlinge anlagt på frågan. För min egen del har jag emellertid en synpunkt på frågan, som jag tror inte kommit till uttryck i denna debatt och som jag därför inte kan underlåta att framföra.

Det är visserligen gott och väl, att man i utskottsutlåtandet sagt, att de prisstegrande åtgärder, som vidtagits exempelvis på jordbrukets område, äro av sådan beskaffenhet att prisstegringen i och för sig inte bör tagas till intäkt för de nu tilltänkta och föreslagna åtgärderna. Jag tror emellertid, och det var egentligen detta jag här ville säga, att vi böra ha klart för oss, att när man genom restriktiva penningpolitiska åtgärder söker dämma upp en prisstegring, som hotar gå för långt på vissa områden, det nog i själva verket är så, att denna restriktiva penningpolitik i första hand kommer att drabba sådana delar av svenskt näringsliv — jag tänker härvidlag närmast på jordbruket — som inte alls leva i någon högkonjunktur men som ha behov av en viss upplåning och som framför allt ha behov av att en sådan upplåning står till buds mot billiga villkor. Denna synpunkt talar för att försiktighet iakttages.

Det är naturligtvis ingen anledning för mig att ställa ett yrkande, som skulle stå i samklang med vad jag nu sagt, men jag skulle vilja framhålla,

Ang. fortsatt befrielse för riksbanken att inlösa av banken utgivna sedlar med guld. (Forts.)

att jag naturligtvis också har klart för mig, att det är mycket önskvärt att man kan komma en på vissa håll för långt gående prisstegring till livs. Men det är också från de utgångspunkter, jag här tillåtit mig att framföra, i hög grad önskvärt, att regeringen i fortsättningen — jag är övertygad om, att så skall ske — har sin uppmärksamhet fäst på just dessa förhållanden, och att man inom regeringen skall överväga, huruvida det inte skulle visa sig möjligt att framdeles genom andra åtgärder komma den prisstegring till livs, som man avser att hämma, utan att detta sker på sådant sätt som kan befaras verka försvårande för en stor del av vårt svenska näringsliv, som inte fått så mycket med av den nuvarande högkonjunkturen.

Herr **Andersson** i Rasjön: Herr talman! Jag skulle inte ha uppträtt i denna debatt, om jag inte trott mig ha observerat, att herr Bagge så starkt poängterat nödvändigheten av att åtgärder i visst prisreglerande syfte måste vidtagas i god tid. Det var gentemot detta som jag ansåg mig böra markera kravet på varsamhet. Jag kan nämna ett exempel, som ligger nära till hands. För några månader sedan var det en mycket livlig diskussion om de penningpolitiska förhållandena här i landet. Det restes då starka krav från inflytelserikt håll på omedelbara åtgärder i syfte att förändra den svenska kronans värde. Skulle de för penningpolitiken ansvariga då handlat efter grundsatsen att framför allt ingripa snabbt i stället för som skedde iakttaga varsamhet och försiktighet, hade vi kanske redan nu fått konstatera, att vi vidtagit förhastade åtgärder. Nu är nämligen läget delvis förändrat. Prisstegringen har hastigare än man då tänkte kalmerat, och det finns vissa tecken som tyda på, att vi äro på väg tillbaka nedåt igen. Just inför sådana exempel menar jag, att det väsentliga, vid ingrepp i den penningpolitiska utvecklingen, är att man iakttar tillräcklig försiktighet och inte handlar i oträngt mål.

Herr statsrådet missförstod mig totalt, om han i mitt anförande spårade något klander mot skrivsättet i propositionen. Det förhöll sig snarare tvärt om. I den mån man i propositionen och utskottsutlåtandet rört sig med något oklara uttryckssätt, finner jag detta vara alldeles i sin ordning. Här tror jag, att man skulle kunna använda den gamle byråkratens kända maxim: All överflödig tydlighet undvikes.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11.

Ang. särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv.

Å föredragningslistan fanns härefter uppfört bankoutskottets utlåtande, nr 68, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv jämte en i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten, den 30 april 1937 dagtecknad proposition, nr 304, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, jämlikt § 87 regeringsformen föreslagit riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv.

Ang. särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv. (Forts.)

I en inom andra kammaren under nr 593 väckt motion hade herr *Åqvist* hemställt, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande proposition nr 304.

Utskottet hemställde, att riksdagen, med avslag å motionen II: 593, måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Holmgren* och *Åqvist*.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Holmgren:** Herr talman! Det problem, som i det föreliggande utlåtandet är föremål för bankoutskottets omprövning, grundar sig i stort sett på följande omständigheter. Finansministern har konstaterat, att bankerna ha osedvanligt mycket pengar inne, och att detta förhållande, därest någon ful potentat ingåve bankerna någon oriktig uppfattning, skulle kunna leda därtill, att bankerna skulle börja på att föra en mindre återhållsam utlåningspolitik än vad som hittills varit fallet. Under sådana förhållanden finner finansministern sin skyldighet vara att komma med en proposition för att avvärja ett dylikt missförhållande.

Om man emellertid ser litet närmare på penninganhopningen, tror jag, att man litet var skall kunna konstatera, att den huvudsakligen har två orsaker. Den ena är den, att bankerna, visa av den skada som drabbade dem sist vi hade en kris, äro ytterst angelägna att hålla sig med likvida medel vid den reaktion, som naturligtvis måste följa på den nuvarande högkonjunkturen. Det ligger således i bankernas eget intresse att ligga inne med mycket pengar, och därför ha de också på senare tid fört en mycket restriktiv utlåningspolitik.

Den andra orsaken är, att utlänningarna gärna kasta in sina pengar i vårt land. I utlandet ser man på vårt land ungefär som man i Sverige ser på Grängesbergsbolaget, d. v. s. man gör sig skyldig till överskattning. Man tror, att en penningplacering på båda hållen måste komma att visa sig räntabel. Vidare är det nog också så, att när en utlänning kastar in sina pengar i vårt land, gör han detta, därför att han liksom känner på sig, att den svenska kronan möjligen skulle kunna komma att stabiliseras i förhållande till pundet, då han skulle kunna göra sig en liten vinst på 10 à 15 procent, bara genom att flytta hit sina pengar. Den här anhopningen av pengar bottnar säkerligen inte i någon önskan hos bankerna att föra en mera restriktiv utlåningspolitik än hittills.

Statsrådet säger också på något ställe i propositionen någonting om det utomordentligt goda samarbete som rått mellan privatbankerna och riksbanken. När detta varit förhållandet kan man väl vänta sig, att samarbetet också i framtiden skall bli så gott, att en sådan här proposition skall visa sig obehövlig.

Min mening är, att denna proposition inte behövt framkomma. När vi nu emellertid i det föregående bankoutskottsutlåtandet kraftigt understrukit, att riksbanksledningen skall ensam bära ansvaret för penningpolitiken, och när riksbanksledningen begärt att få detta vapen i sina händer — vilket jag för min del inte anser vara något vapen — finner jag mig inte böra förvägra den vad den begär för att enligt sin egen mening på rätt sätt kunna sköta sin valutapolitik. Därför har jag inte heller något annat yrkande än om bifall till utskottets förslag. Jag har emellertid velat begagna tillfället att här deklarera min ståndpunkt för att därigenom, som man brukar säga, frälsa min eventuella själ.

Ang. särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv. (Forts.)

Herr **Åqvist:** Herr talman! Då jag avlämnat en motion i denna fråga och även fogat en blank reservation vid utskottets utlåtande skall jag be att få säga några ord.

Bland de olika medel, som Kungl. Maj:t begär av riksdagen för penningpolitikens reglering, är detta ett av de viktigaste. Själv betraktar jag det emellertid som ett med hänsyn till sitt värde synnerligen omtvistligt vapen. Skulle denna fullmaktslag med rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv komma till tillämpning, skulle detta betyda, att särskilt de mindre bankerna för att hålla vissa reserver i riksbanken måste låna upp pengar. Därigenom komma de i ett visst beroende av de penninginstitutioner, där denna upplåning sker. Härtill kommer också att de måste betala ränta på dessa pengar. Följden av en dylik konstlad åtgärd måste bli ett förhöjt ränteläge. Betydelsen av de senaste årens låga ränteläge kan inte nog uppskattas, om man tänker på den svenska industriens och kanske framför allt på jordbrukets återhämtning. Alldeles särskilt har småindustrien, hantverket och småhandeln samt det mindre jordbruket och för övrigt alla de som behöva låna pengar all anledning frukta, att ränteskruven skall sättas igång uppåt. De större industriföretagen torde ej komma att drabbas så hårt, då de ju i regel genom obligationslån skaffat sig erforderliga medel samt genom konverteringar av äldre lån i nuvarande låga ränteläge och även i övrigt konsoliderat sin ställning. De större bankerna åter torde i vissa fall ha ett visst intresse av en högre ränta. De mindre bankerna, till vilka vi få räkna ett tjugutal av våra 28 affärsbanker, ha sin huvudsakliga verksamhet bland småföretagarna. Detta klientel måste också genom en dylik åtgärd komma i ett svårare läge.

Jag anser nu för min del, att de övriga medel, Kungl. Maj:t begärt av riksdagen och också erhållit, äro tillräckliga, och att de i första hand böra prövas, innan riksdagen lämnar denna fullmakt, som i närvarande stund inte är nödvändig. Riksdagen bör enligt min mening inte lämna denna fullmakt, som vid sin användning kan komma att verka i en icke önskvärd riktning.

Av den anledningen ber jag, herr förste vice talman, att i enlighet med motionens hemställan få yrka avslag på propositionen.

Herr **Paulsen:** Herr talman! Herr Holmgren tycks ha väldigt stor tilltro till bankernas förmåga att handla klokt nu för tiden. Han hade inte samma starka tilltro till dem för några år sedan, då den ena efter den andra gick omkull. Jag vet ju inte av vilken anledning han har fått denna starka tilltro till bankerna, men faktum är ju att han har den.

Jag tror för min del, att det är klokt att gå in för denna lag, som endast kan bli till nytta, och som inte kommer att användas annat än då det verkligen behövs.

Herr Åqvist yrkade avslag på propositionen, därför att densamma skulle kunna leda till sådant som riksdagen inte ville vara med om. Jag förstår nu inte, hur han kan inbilla sig något sådant. Tror han verkligen, att lagen skulle kunna leda till en förhöjning i ränteläget, om det inte är alldeles nödvändigt?

Jag anser för min del, herr talman, att det är klokt att gå in för bifall till propositionen, och jag yrkar därför bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag å berörda hemställan; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den förra propositionen.

§ 12.

Föredrogos vart efter annat:

bankoutskottets utlåtanden:

nr 69, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall inställa tillämpningen av 13 § andra stycket lagen för Sveriges riksbank den 30 juni 1934 och av §§ 9 och 17 lagen om rikets mynt den 30 maj 1873; och

nr 70, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret förslag angående vissa ändringar i reglementet för riksgäldskontoret m. m.; samt

bevillningsutskottets betänkande, nr 26, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § 1 mom. förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden och betänkande hemställt.

§ 13.

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen.

Till behandling företogs härpå bevillningsutskottets betänkande, nr 27, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i vissa delar av kommunalskattelagen den 28 september 1928 m. m. ävensom i ämnet väckta motioner.

Punkten A.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten B.

I en den 2 april 1937 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 281, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga följande, vid propositionen fogade förslag till

dels lag om ändring i vissa delar av kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370),

dels förordning angående ändrad lydelse av 8 § 3 mom. och 17 § 1 mom. taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379),

dels ock förordning med instruktion för värdering av skogsmark och växande skog vid taxering av fastighet.

Till utskottets behandling hade likaledes överlämnats följande i anledning av propositionen, såvitt nu vore fråga, väckta motioner, nämligen:

inom första kammaren:

nr 316 av herr *Gustaf Björkman m. fl.*
nr 318 av herrar *Knut Z. Petersson* och *Ekströmer;* och
nr 319 av herr *Sköldén m. fl.;* samt

inom andra kammaren:

nr 562 av herrar *De Geer* i Lesjöfors och *Lundberg;*
nr 563 av herr *Persson* i Grytteryd *m. fl.;* och
nr 564 av herr *Jonsson* i Skedsbygd *m. fl.*

Till behandling i samband med förevarande proposition hade utskottet jämväl upptagit följande under motionstiden vid riksdagens början väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen:

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

inom första kammaren:

nr 62 av herrar *Alfred Andersson* och *Anderberg;* samt

inom andra kammaren:

nr 13 av herr *Brädefors m. fl.;* och

nr 141 av herr *Ericsson* i Sörsjön *m. fl.*

I motionen II: 13 hade hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till nästa års riksdag om sådan ändring i gällande förordning i fråga om fastighetstaxering, att i fråga om jordegendom jordens beskaffenhet skulle ligga till grund för taxeringsvärdena, att jord av samma beskaffenhet skulle taxeras lika oavsett om den låge i storbruk eller småbruk och att de tillägg, som gällde för småbruk och ökade deras skattebörda, avskaffades.

Utskottet hemställde i förevarande punkt B), att riksdagen måtte, med förklarande att Kungl. Majt:s förevarande proposition, nr 281, icke kunnat oförändrad bifallas samt med avslag å de likalydande motionerna I: 62 av herrar Alfred Andersson och Anderberg samt II: 141 av herr Ericsson i Sörsjön m. fl., motionen II: 13 av herr Brädefors m. fl., de likalydande motionerna I: 316 av herr Gustaf Björkman m. fl. och II: 563 av herr Persson i Grytterud m. fl., de likalydande motionerna I: 318 av herrar Knut Petersson och Ekströmer samt II: 562 av herrar De Geer i Lesjöfors och Lundberg ävensom de likalydande motionerna I: 319 av herr Sköldén m. fl. och II: 564 av herr Jonsson i Skedsbygd m. fl.,

1) antaga i utlåtandet infört förslag till lag om ändring i vissa delar av kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370) med den ändringen att anvisningarna till 10 §, punkt 5, skulle i viss del erhålla annan, av utskottet angiven lydelse;

2) antaga i utlåtandet infört förslag till förordning angående ändrad lydelse av 8 § 3 mom. och 17 § 1 mom. taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379); samt

3) antaga i utlåtandet infört förslag till förordning med instruktion för värdering av skogsmark och växande skog vid taxering av fastighet.

Vid betänkandet voro emellertid fogade reservationer:

1) beträffande punkten B 3)

av herrar *Anderson* i Norrköping, *Lagerfelt*, *Velander*, *Gustaf Björkman* och *Lundell*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av propositionen samt med bifall till de likalydande motionerna I: 319 av herr Sköldén m. fl. och II: 564 av herr Jonsson i Skedsbygd m. fl. samt de likalydande motionerna I: 316 av herr Gustaf Björkman m. fl. och II: 563 av herr Persson i Grytterud m. fl., i vad sistnämnda båda motioner avsåge kapitaliseringsfaktorn vid beräknandet av skogsmarks och växande skogs normalvärde,

antaga i utskottets utlåtande infört förslag till förordning med instruktion för värdering av skogsmark och växande skog vid taxering av fastighet med de ändringar i punkterna 6 och 7, tabellerna I och III samt det till instruktionen hörande exempel å användning av hjälptabellerna, som i reservationen närmare angivits; samt

2) av herr *Wohlin.*

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Anderson** i Norrköping: Herr talman! De förändringar i kommunalskattelagen, som föreslås i den kungliga proposition, som vi nu behandla, ha närmast avseende på den allmänna fastighetstaxering, som skall äga rum 1938. Utskottet har utan meningsskiljaktigheter kunnat ansluta sig till propositionen med undantag av den del av densamma, som avser värderingen av skogsmark och växande skog. På denna punkt ha meningarna inom utskottet gått isär.

Innan jag närmare ingår på denna fråga, vill jag fästa uppmärksamheten på att utskottet icke har kunnat ansluta sig till de motioner, i vilka ett uppskov med fastighetstaxeringen föreslås. Nu har kammaren redan genom bifall till punkt A) avslagit dessa motioner. Jag vill därför endast påpeka ett av de skäl, som ha varit vägledande för utskottet, när utskottet har ansett, att ett uppskov med denna fastighetstaxering icke bör ske. Det måste givetvis både för de skattskyldiga och kommunerna vara av stor vikt, att den omprövning av fastigheternas taxeringsvärde, som skall äga rum med jämna mellanrum, också kommer att ske och att någon rubbning i den fastställda tågordningen icke inträffar.

Frågan om skogsbeskattning har framkallat vissa meningsskiljaktigheter inom utskottet. Dessa gälla närmast storleken av den s. k. kapitaliseringsprocenten vid beräkning av värdet å skogsmark och skog. Majoriteten inom utskottet har i likhet med Kungl. Maj:t ansett, att detta procenttal, vilket i 1921 års skogsvärderingsinstruktion var bestämd till 6 och i 1927 års till 5 procent, nu skall sänkas till 4 procent. Minoriteten däremot har ansett, att starka skäl tala för att man inte bör sänka mera än till $4^1/_2$ procent.

De skäl, som varit bestämmande för denna minoritetens ståndpunkt, sammanfalla med de skäl, som anförts av flera av de i ämnet hörda myndigheterna. Bland annat har kammarrätten varnat för att under de osäkra förhållanden, som nu råda, välja sådana normer för skogstaxering, som skulle leda till en stark höjning av taxeringsvärdena för skogsmark och skog. Å andra sidan har domänstyrelsen förordat en sänkning av kapitaliseringsprocenten till 4. Jag ber emellertid få påpeka, att domänstyrelsens förslag i detta avseende är framställt under förutsättning att åtgärder vidtagas för att sänka repartitionstalet för skogsvärdet från 0.04 till 0.03. Någon utsikt att så skall ske synes dock icke föreligga. Under sådana förhållanden ha vi reservanter i likhet med flera av de hörda myndigheterna ansett det betänkligt att nu antaga en norm för värdering av skogsmark och skog, som måste leda till en avsevärd höjning av de taxeringsvärden, på vilka denna skatterepartition beräknas. Följden kunde bli en kännbar ökning av skogsbrukets skattebelastning.

Nu kan man ju häremot invända, att under de goda konjunkturer, som för närvarande råda, detta inte behöver få någon större betydelse. Men det är just osäkerheten i det nuvarande konjunkturläget, som vi ha ansett bör mana till försiktighet. Vi hålla därför före, att man gör klokt i att nu stanna för den kapitaliseringsprocent, som föreslagits av reservanterna och kammarrätten.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till den reservation beträffande punkt B 3), som är fogad till utskottets utlåtande.

I detta anförande, varunder herr andre vice talmannen övertagit ledningen av förhandlingarna, instämde herrar *Skoglund*, *Hansson* i Rubbestad, *Persson* i Grytterud, *von Seth*, *Hansson* i Vännäsby och *Silfverbrand*.

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

Herr **Brädefors:** Jag och några partikamrater ha i en motion föreslagit vissa ändrade grunder för taxering av jordbruksfastigheter. Jag skall med några ord beröra denna fråga.

Skatterna utgöra ju för jordbrukarna en betydande utgiftspost. Det uppstår inom jordbruket samma förhållanden som mellan högre och lägre inkomsttagare inom industrien. Den som har den minsta ekonomiska bärkraften får en tyngre börda att bära, även om han betalar en mindre summa i skatt. Inom industrien betalar visserligen stordriften större summor i skatt än den mindre driften, men skattebördan blir långt kännbarare för smådriften. Denna skillnad framträder ännu klarare på jordbrukets område.

Det är även andra omständigheter, som bidraga till att de mindre jordbrukarna ha det mycket svårare än de större. Det stora jordbruket kan på samma sätt som storindustrien rationalisera sin drift och specialisera sig på ett helt annat sätt än smådriften kan göra. Vidare har det från statsmakternas sida under de senaste åren företagits en massa åtgärder för att hjälpa jordbruket. Dessa åtgärder ha till största delen gällt storjordbruket och icke i någon nämnvärd grad småjordbruket, varför småjordbrukarna ha kommit i ett ännu sämre läge än sina kolleger inom storjordbruket. Detta är alltså faktorer, som man måste taga hänsyn till, när man skall avgöra, hur man skall taxera jordbruksfastigheter.

Taxeringsmyndigheterna synas också vid taxeringen lägga större vikt vid byggnadsvärdet än vid själva jordens och jordbrukets värde. Detta har påpekats av flera småbrukareorganisationer, bland annat av Malmöhus läns småbrukarförbund vid dess årsmöte 1936. Detta uttalande har berörts såväl av departementschefen som av utskottet. Man har visserligen från båda hållen sagt, att de anmärkningar, som ha kommit från Malmöhus läns småbrukarförbund, skulle kunna elimineras i förberedelsearbetet för fastighetstaxeringen. Men om man erkänner, att man vid det förberedande arbetet måste taga hänsyn till vad från småbrukarnas sida anförts, måste man ju också medgiva, att de nu gällande bestämmelserna äro så utformade, att de i praktiken kunna tolkas på flera olika sätt och att det i hög grad måste bero på de olika taxeringsmyndigheterna, hur de värdera t. ex. byggnadernas och jordbrukets värde. Visserligen har det från utskottets sida påpekats fall, då man taxerat jordbruksfastigheter lägre än andra fastigheter. Utskottet säger, att man skall försöka bortarbeta även sådana felaktigheter. Den värdering, som utskottet här anser vara felaktig, betraktas av jordbrukarna själva som fullt riktig, emedan byggnaderna inom jordbruket icke utgöra inkomstkällan. Inkomstkällan är ju i stället själva jorden. Beträffande fastigheter i städer och samhällen, där lägenheter hyras ut, äro däremot själva byggnaderna inkomstkällan men icke tomterna, där de äro belägna. Man bör lägga jordens värde till grund för taxeringen av jordbruksfastigheterna. Man kommer därigenom fram till en bättre och jämnare värdering av storjordbruk och mindre jordbruk. Det är detta, som har påpekats av småbrukarnas organisationer och som vi genom vår motion ha velat fästa uppmärksamheten på.

Utskottet avstyrker emellertid bifall till vår motion, och det finnes naturligtvis ingen möjlighet att nu få en ändring till det bättre i detta fall. Men jag måste säga, att jag tar det som ett litet löfte av utskottet, att det i varje fall har lovat att beakta de synpunkter, som framförts av såväl småbrukarna själva som i vår motion. Det skulle ju kunna hända, att de olika taxeringsmyndigheterna ta sig en liten funderare och att de åtminstone icke taxera jordbruksfastigheter högre än stadsfastigheter, vilket många gånger har inträffat, utan i stället sträva efter att värdesätta jorden efter dess beskaffenhet

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

såväl inom det större som mindre jordbruket och därigenom skapa större rättvisa för det mindre jordbruket.

Jag kan icke finna annat än att vår motion är synnerligen välmotiverad såväl på grund av de uttalanden, som framkommit från småbrukarhåll, som även på grund av det erkännande, som kommit till synes i utskottsutlåtandet.

Jag yrkar därför, herr talman, bifall till den av mig och mina medmotionärer väckta motionen.

Herr **Ericson** i Boxholm: I likhet med den ärade ordföranden i bevillningsutskottet skall jag fatta mig mycket kort. Jag skall endast beröra den skillnad i uppfattningen rörande kapitaliseringsprocenten vid upptaxering av skog, som har gjort sig gällande vid behandlingen av denna fråga.

Det är ju inte att förvåna sig över att man på sina håll har velat ställa sig litet försiktig, då det gäller att bestämma denna kapitaliseringsprocent, som är grundläggande för skogens taxering, i all synnerhet som den på grund av ändrat konjunkturläge kanske blev något för hög 1928. Vi må emellertid i detta sammanhang icke glömma att vid den fastighetstaxering, som skedde 1933, taxeringen av skog sänktes med ungefär 25 procent.

Ingen av de hörda myndigheterna har kunnat säga, att den värdering, som då skedde, i något avseende har varit för hög. Tvärtom har det omvittnats, att den i många fall blott har uppgått till ungefär 50 procent av saluvärdena. Då det nu gäller att få fram ändrade grunder för nu förestående taxering, har Kungl. Maj:t föreslagit, att kapitaliseringsprocenten skall bestämmas till 4 i stället för 5 procent, vilket beräknas höja taxeringsvärdena å skog med ungefär 13 procent. Detta kan väl ändå icke anses vara för högt och innebära för hög belastning, i all synnerhet om man räknar med att rotvärdet på skog år 1936 var 7 kronor per kubikmeter mot 3.90 kronor 1933. Av de hörda myndigheterna ha icke mindre än 12 länsstyrelser uttalat sig för detta förslag, 6 ha uttalat sig för $4^1/_2$ och 4 för bibehållande av de nu gällande 5 procenten. Herr Anderson i Norrköping åberopade, att kammarrätten har uttalat sig för $4^1/_2$ procent. Utskottet kan å sin sida stödja sig på att dess förslag emanerar från domänstyrelsen, och denna myndighet besitter ju särskild sakkunskap på detta område. Man bör såväl i fråga om skogen som andra värden söka taxera på ett sådant sätt, att man kommer fram till så naturliga realvärden som möjligt och därigenom bidrager till att icke skattebördan överskjutes på andra beskattningsföremål.

I betraktande av konjunkturläget och det allmänna ränteläget måste man väl ändå anse, att Kungl. Maj:t i sitt förslag, till vilket även utskottsmajoriteten anslutit sig, strävat att uppnå en så rättvis beskattning som möjligt. Man har från reservanternas sida velat göra gällande, att repartitionstalet för skog skulle sänkas, innan man sänker kapitaliseringsprocenten. Det kan ju ifrågasättas, om detta påstående är riktigt. Denna fråga bör i varje fall upptagas särskilt, vilket också en del myndigheter uttalat sig för.

Jag ber med dessa ord, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Lundell:** Herr talman! Det är några saker beträffande värdesättningen av skogsmark och skog, som jag skulle vilja påtala.

Jag skulle först vilja påpeka de egendomliga konsekvenser, som uppstå, om man följer Kungl. Maj:ts och utskottets förslag i fråga om kapitaliseringsprocenten. När man skall värdera skogsmark och växande skog, brukar man ju först fastställa den s. k. boniteten, d. v. s. avkastningen i fastmeter per hektar och år. Därefter bestämmer man ett rotvärde i kronor per fastmeter.

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

Sedan multiplicerar man dessa två tal med varandra och får då fram den normala bruttoavkastningen vid rationellt skogsbruk. Från denna normala bruttoavkastning drager man ifrån $^1/_3$ för omkostnader för skogens vård, såsom skogskultur, dikning, skatter o. s. v. På detta sätt får man fram vad man kallar för normal nettoavkastning per hektar vid rationellt skogsbruk.

För att belysa vilka egendomliga konsekvenser, som kunna uppstå vid ett sådant förfaringssätt som propositionen föreslår, skall jag taga ett exempel. Antag att vi ha att räkna med ett rotvärde på i runt tal 10 kronor och en bonitet på t. ex. 6 fastmeter per hektar, som vi fått fram genom undersökning av skogsmarken. Om man multiplicerar dessa båda tal, får man en normal bruttoavkastning på 60 kronor per hektar och år. Taga vi sedan $^2/_3$ av denna summa, få vi fram en normal nettoavkastning på 40 kronor per hektar och år. Vi ha alltså kommit till det resultatet, att skogsägaren eller lantbrukaren, under förutsättning att han sköter sin skog verkligt rationellt, bör ha en normal nettoavkastning på 40 kronor. Då kunna vi anse det rimligt att dessa 40 kronor skola räknas som garantiinkomst för skatter till kommun och landsting. Så har man även räknat hitintills. Man har emellertid gått en viss omväg så tillvida, att man först har kapitaliserat och sedan räknat inkomst efter en viss procent. I stort sett har man hållit sig till ungefär samma procent nämligen 5. Man har i det exempel, som jag valt, kapitaliserat dessa 40 kronor och kommit till ett värde på skogsmarken och den växande skogen av 800 kronor på hektar. Därefter har man delat upp dessa 800 kronor i två delar, av vilka den ena skulle motsvara skogens markvärde och den andra värdet av den växande skogen. Sedan har man tagit 5 procent av dessa delar för att få fram fastighetsbeskattningen. Vi kunna säga, att vi tagit 5 procent å båda delarna eller åtminstone icke mindre än 5 procent. På skogsmarken ha vi haft ett repartitionstal av 5 procent, det är ostridigt. I fråga om växande skog ha vi ett repartitionstal av 4 procent och dessutom skogsaccis, som ju anses motsvara minst 1 procent. När det var fråga om ändring av repartitionstalet för jordbruksfastigheter — detta tal sänktes för några år sedan från 6 till 5 procent — påpekades till och med att skogsaccisen måste anses motsvara minst 2 procent. För skogsfastigheter stannade man dock vid ett repartitionstal av 4 procent. Räkna vi nu med 1 procent för skogsaccisen, ha vi kommit tillbaka till att vi beskatta ifrågavarande skogsmark och växande skog för ett värde av 800 kronor per hektar förräntat efter 5 procent. Vi beräkna alltså en garantiinkomst av 40 kronor per hektar, för vilket belopp vederbörande får betala skatt till primärkommuner och landsting. Det är ett förfarande, som man icke kan säga är oriktigt utan tvärtom ganska riktigt. Det ligger dock något visst hårdhänt däri, att man förutsätter, att varje lantbrukare skall sköta sin skogsmark rationellt. Jag har hela tiden räknat med en relativ skogstillgång lika med 1. Det förändrar icke saken i princip, om jag räknar med mindre relativ skogstillgång.

Hur föreslår nu Kungl. Maj:t att man skall göra i detta fall? Jo, man skall kapitalisera dessa 40 kronor, som man räknat sig fram till såsom normal nettoavkastning, efter 4 procent. Då kommer man upp till ett värde av 1,000 kronor per hektar skogsmark och växande skog tillsammans. Detta värde delas upp i två delar, en del för skogsmarken och en del för den växande skogen. Sedan skola vi, som vi hittills gjort, ta 5 procent på båda delarna var för sig. Ja, man kan säga, att det rör sig om mer än 5 procent i vad det avser växande skog, eftersom skogsaccisen måste anses motsvara mer än 1 procent. Då kommer man fram till en garantiinkomst av 50 kronor per hektar. Alltså, sedan man räknat sig fram till, att man med rationellt skogsbruk kan komma till en avkastning av 40 kronor per hektar, skall man enligt Kungl. Maj:ts och utskot-

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

tets förslag beskattas, som om man hade en inkomst av 50 kronor per hektar. Det är, synes mig, ett egendomligt förfarande. Det stöter absolut, att man liksom av lantbrukarna begär mera än rationellt skogsbruk och beskattar därefter.

När man läser propositionen, får man ju fullt klart för sig, hur Kungl. Maj:t kommit fram till detta förslag. Det förhåller sig ju så, att man funnit att utsikterna för skogsbruket för närvarande äro bättre än de voro vid förra fastighetstaxeringen och därför anser man det klart, att man måste få fram ett högre värde både på skogsmarken och den växande skogen. Sedan man fått detta mål klart för sig, gör man i ordning en schablon, som leder fram till detta mål. Det mest rationella hade i detta fall säkerligen varit, om man ändrat på rotvärdesberäkningen, som ju är grundad på genomsnittsvärdet under fem redan tillryggalagda år, och gjort en slags förhöjning på det medelvärde, man då kommit fram till. Vad som i nuvarande läge föranlett, att skogsmark och växande skog böra taxeras högre än vid förra taxeringstillfället är just att utsikterna för virkesprisen äro bättre nu än då. I propositionen menar man, att det gör detsamma, vilket man ändrar på, om man ändrar på medeltalet för rotvärdet eller på kapitaliseringsprocenten. Man har nu ändrat på kapitaliseringsprocenten och föreslår, att den skall sättas till 4 procent. Härigenom kommer man emellertid enligt reservanternas förmenande fram till för höga skogsvärden i förhållande till föregående taxering. Reservanterna ha föreslagit, att man i stället skulle gå en medelväg och använda $4^1/_2$ som kapitaliseringsprocent. Om man utgår från det medeltal av rotvärdet, som domänstyrelsen kommit fram till, finner man, att medeltalet av rotvärdet fallit med ungefär 11 procent. Använder man då en kapitaliseringsprocent av $4^1/_2$, kommer man fram till en stegring med ungefär 11 procent, varigenom således sker en utjämning, så att man i vad avser själva den normala nettoavkastningen, d. v. s. produkten av bonitet och rotvärde, kapitaliserat efter denna kapitaliseringsprocent, kommer fram till ungefär samma resultat som vid näst föregående taxering. Men sedan ha vi att räkna med, att det relativa skogsbeståndet vid denna taxering blir icke så litet högre än vid föregående taxeringstillfälle. Reservanterna mena, att därigenom har man i tillräcklig grad försäkrat sig om det slutmål, som man vill komma fram till, nämligen en högre taxering än vid föregående tillfälle.

Jag tillåter mig yrka bifall till reservationen, men samtidigt vill jag uttala, att jag är fullt på det klara med, att det tillvägagångssätt, som där är föreslaget, icke är på något sätt principiellt riktigare än det, som Kungl. Maj:t föreslagit — det riktiga hade varit att ändra på medeltalet av rotvärdena — utan endast en kompromiss för att komma fram till ett värde på skogen, som reservanterna anse är rättvisare, än det värde som skulle framkomma vid användande av de direktiv, som föreslås av Kungl. Maj:t.

Till sist vill jag säga ett par ord till herr Ericson i Boxholm, som sade att taxeringarna år 1933 medförde en sänkning av de taxerade skogsvärdena med cirka 25 procent, och att skogen, såvitt jag förstod hans uttalande riktigt, därmed kom att bli taxerad till ett belopp av c:a 50 procent av det nuvarande saluvärdet. Det kan hända att prisstegringen vid de ögonblickliga försäljningarna på några håll varit så pass stor, att man vid försäljningarna kunnat få upp till 50 procent över taxeringsvärdet. Men inte kommer man väl någonstans upp i det dubbla taxeringsvärdet. Det är nog ganska sällsynt. Sedan vill jag påpeka, att vi böra taga hänsyn till priserna under åren 1932—1934. Då lågo sannerligen icke försäljningspriserna för skogen något nämnvärt över taxeringsvärdet, utan säkerligen på många håll rätt mycket därunder.

Herr talman! Med stöd av det sagda ber jag få yrka bifall till reservationen.

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

Herr **Andersson** i Dunker: Herr talman! Herr Lundells något teoretiska funderingar rörande principerna för skogsbeskattningen ligga kanske i någon mån på sidan av vad vi skola behandla i dag, och jag skall därför icke närmare gå in därpå.

När jag för min del hade att taga ställning till denna fråga om vilken kapitaliseringsprocent som man bör använda vid bestämmandet av värdet av skogen och skogsmarken vid den nu snart förestående fastighetstaxeringen, har jag grundat min uppfattning i saken på, jag vågar säga, en rätt stor erfarenhet från de senaste fastighetstaxeringarna. De erfarenheter jag därvidlag erhållit ha sagt mig, att vilka tabeller vi än göra upp här och vilken kapitaliseringsprocent vi än fastställa, sker taxeringen av skogen i någon mån annorlunda, när det gäller de små skogarna — jag tänker nu närmast på de egentliga bondeskogarna — än när det gäller de stora skogarna, varmed jag avser skogarna på de stora godsen och bolagsskogarna. Att så sker beror, vad det gäller bondeskogarna därpå, att man icke beträffande dem har tillräcklig detaljkännedom, om vad som är skogsmarkens avkastningsvärde, d. v. s. boniteten. Man har ej heller så fullständigt reda på den relativa skogstillgången, som man borde ha. Man använder visserligen dessa tabeller och siffror i den mån så kan ske, men kommer då ofta till resultat, som icke alltid kunna anses vara riktiga. Detta kan man konstatera, om man jämför olika fastigheter med varandra, något som taxeringsnämnderna böra göra, för att få fram riktiga taxeringsvärden. Man måste även företa justeringar med hänsyn till de olika fastigheternas allmänna värde.

Annorlunda förhåller det sig däremot vid taxeringen av de stora skogarna. Beträffande dem finnes det nämligen i allmänhet upprättade skogshushållningsplaner, där man i detalj har uppgift om bonitet och skogstillgång. Man får då också fram det rotvärde, som man kunnat få ut på dessa stora skogar vid försäljningarna. Dessa uppgifter äro till en utomordentlig hjälp vid begagnandet av tabellerna, och man kan helt enkelt icke taxera dessa skogar på annat sätt än med ledning av de siffror och tabeller man får tillgång till. Det finnes strängt taget ingen möjlighet för en taxeringsnämnd att göra någon sorts värdering av skogen på annat sätt än enligt de siffror, man får genom skogshushållningsplanerna. Vad de små skogarna beträffar ha de olika ledamöterna i taxeringsnämnden en allmän uppfattning om deras värde. Detta gör, att vid fastighetstaxeringen bli de små skogarna, bondeskogarna, taxerade efter det allmänna saluvärdet. Däremot bliva, som jag nämnde nyss, de stora skogarna taxerade efter dessa tabeller. Vid senaste taxeringen medförde detta, att taxeringsvärdet på skogen sänktes ganska avsevärt, främst när det gällde de stora skogarna. Då man, när det gällde bondeskogarna, höll sig till det allmänna saluvärdet, resulterade icke taxeringen i någon sänkning utan kanske i allmänhet i en stegring av taxeringsvärdena för deras del.

Det är min alldeles bestämda övertygelse, att om man skulle gå in för reservanternas uppfattning och alltså gå med på en kapitaliseringsprocent av $4^1/_2$, skulle det vid nästa fastighetstaxering innebära, att taxeringsvärdet för de stora skogarna, där man har skogshushållningsplaner upprättade, skulle bli ungefär detsamma som vid förra taxeringen, under det att man alldeles säkert beträffande de små skogarna skulle komma upp till högre taxeringsvärden. Jag menar alltså, att man på den vägen skulle få en ytterligare övervältring av beskattningen från de stora skogarnas ägare till ägarna av de små skogarna, alltså en övervältring av skattebördan på bondeskogarna och deras ägare. Jag tror icke, att detta vore lyckligt. Därför är det min bestämda mening, att man bör bifalla Kungl. Maj:ts och utskottets förslag till kapitali-

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

seringsprocent eller 4 procent, varigenom åstadkommes en viss höjning av taxeringsvärdet på även de stora skogarna. Jag tror icke, att det är större risk för att man med den kapitaliseringsprocenten når en större höjning av taxeringsvärdena på de små skogarna än om man tar en kapitaliseringsprocent av $4^1/_2$ procent. Det kan synas egendomligt, att jag, som varit taxeringsordförande, resonerar på detta sätt, men det är mina erfarenheter från föregående taxeringar, som givit mig anledningen därtill.

Herr Anderson i Norrköping ansåg, att man skulle komma till en avsevärd höjning av taxeringsvärdet på skogarna med det förslag, vartill utskottet givit sin anslutning. Jag tror icke, att man kan tala om en avsevärd höjning, då det faktiskt i medeltal icke skulle bli större höjning än cirka 13, 14 procent. Herr Ericson i Boxholm omtalade, att taxeringsvärdet å skog vid 1933 års taxering undergick en sänkning av 20 procent. Om vi nu få en höjning av 13—14 procent, tycker jag, att det är en rimlig höjning, om man jämför med värdena på fastigheterna överhuvud taget och särskilt om man jämför med de taxeringsvärden, som säkerligen komma att bli fastställda för jordbruksfastigheterna i allmänhet. Jag har därför anslutit mig till utskottets mening beträffande kapitaliseringsprocenten i vad det gäller värderingen av skogen.

Herr Brädefors var inne på en annan sak i fråga om fastighetstaxeringen. Han har tillsammans med sina kamrater väckt en motion, närmast i anslutning till en framställning från småbrukareförbundet i Skåne, vilket förbund gjort anmärkning på att småbruken blivit för högt taxerade i förhållande till de stora jordbruken. Jag måste säga, att vid fastighetstaxeringarna är just småbrukstaxeringen en mycket svår punkt. Där har man att göra jämförelser med å ena sidan de större jordbruken, men å andra sidan även vad man kallar »annan fastighet». Mycket ofta finner man småbruk, som äro ganska väl bebyggda, och som ha 10, 15 à 20 tunnland åker, kanske mera. Vid sidan av dessa ligga ofta fastigheter av annan fastighetskaraktär, t. ex. en liten villafastighet, vars bostadshus ofta icke är bättre än bostadshuset på småbruket. Villafastigheten har kanske icke heller mer än en liten tomt. Om jag beräknar småbrukets värde enbart efter jordbruksvärdet, vilket man har att utgå ifrån, och beräknar värdet efter de riktlinjer, som äro uppgjorda vid det förberedande arbetet, innan taxeringen börjar, kommer man vid taxeringsarbetet ofta i den situationen, att småbrukets taxeringsvärde bliver betydligt lägre än taxeringsvärdet för den lilla villafastigheten, som kanske icke består av mera än ett bostadshus och en liten tomt. Det kan icke vara rimligt, och det kan icke försvaras gentemot allmänheten och de skattedragande, att en villafastighet, som man taxerar efter särskilda grunder, skall bli högre taxerad än småbruket, som har lika bra bostad, men dessutom kanske 10, 15 à 20 tunnland åker. Genom dessa jämförelser av värdena mellan fastigheter av olika slag — härtill kommer naturligtvis också hänsynen till saluvärdet å de olika fastigheterna — åstadkommes att småbruken bliva så högt taxerade, som de bliva. Det är icke tu tal om, att det är riktigt, som här förut framhållits, att småbruken, om man räknar per hektar jord, bli väsentligt högre taxerade än de stora jordbruken. Men det beror på de förhållanden, som jag nyss var inne på. I enlighet med vad som upprepade gånger framhålles i anvisningarna till taxeringsförordningen, skall man vid taxeringen söka komma fram till det allmänna saluvärdet. Även om anmärkningen beträffande småbrukens taxeringsvärden till synes är riktig, kan det icke ordnas på annat sätt, om man vill åstadkomma en rättvis och riktig taxering.

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

Herr talman! Jag skall med dessa ord be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Lundell:** Herr talman! Jag nödgas begära tillåtelse att få säga några ord till herr Andersson i Dunker.

Han förklarade, att de principer, som jag framfört i frågan om skogstaxeringen voro teoretiska och lågo på sidan av huvudproblemet. Ja, hela resonemanget om denna värderingsinstruktion för skogsmark och växande skog är ett teoretiskt resonemang för att få fram en schablon för taxeringen, men det hindrar icke, att det är av synnerligen stor betydelse, huru den formas. Den bör också, åtminstone i någon mån, överensstämma med logikens enkla regler. Man kan inte säga, att det ligger på sidan av huvudproblemet, även om man ser saken rent praktiskt. Det finns ingen som helst rimlig logik i en tankegång, som leder till sådana resultat, som jag förut skildrat. Först räknar man ju fram en normal nettoavkastning vid rationellt skogsbruk om 40 kronor per hektar. Sedan säger man, att det är en alldeles självklar sak att lantbrukaren skall betala skatt, som om han hade minst 50 kronor i inkomst per hektar. Han skall sålunda prestera, om jag får säga, överrationellt skogsbruk. På sin höjd kan man säga att ett dylikt förslag kan användas som kompromissunderlag. Reservanterna ha själva resonerat på något liknande sätt, ty det är ju icke så avgörande skillnad, om man säger, att vederbörande skall beskattas, som om han hade 50 kronor inkomst per hektar, eller om han skall beskattas, som om han hade 44 à 45 kronor i inkomst per hektar. Resonemanget är principiellt oriktigt i båda fallen, men att hela resonemanget skulle ligga på sidan av huvudproblemet, det kan man väl omöjligen säga.

Sedan sade herr Andersson i Dunker, att konsekvensen av instruktionen vid den föregående fastighetstaxeringen blivit att de större skogskomplexerna blivit lindrigare taxerade än lantbrukarnas skogsinnehav. Jag finner det egentligen ganska egendomligt att så har kunnat äga rum, ty i fastighetstaxeringsnämnderna såväl som i övriga nämnder sitta ju många lantbrukare och att dessa skulle låta instruktionen i sin tillämpning leda till uppenbara nackdelar för dem själva, är något, som åtminstone jag icke har någon erfarenhet av från den taxeringsnämnd, som jag själv sitter i. Jag tycker, att det vore ganska egendomligt, om lantbrukarna i Södermanland vore beskaffade på annat sätt. I allmänhet räkna vi väl med, att det skall vara en jämn och likformig taxering över hela området, vare sig det gäller stora eller små fastigheter. Jag kan icke tänka mig, att man skulle gå till väga så, att man i fråga om större skogar skulle tillämpa instruktionen, men i fråga om bondeskogar skulle man taxera på en slump efter saluvärde. Saluvärdet har ju icke något med detta slags taxering att göra. Här gäller ju att med bortseende i stor utsträckning från värdet av det aktuella beståndet av skog på marken räkna ut avkastning vid uthålligt rationellt skogsbruk. Bottnar icke herr Anderssons i Dunker resonemang i någon mån i den svenska avundsjukan: Man tycker, att ens egen skog är så dålig, att den icke bör taxeras vidare högt, men att den skog, som den eller den magnaten har, är kolossalt förnämlig och icke alls blivit upptagen till det värde, den i verkligheten bort åsättas.

Till sist vill jag säga, att jag tycker, att det är ganska egendomligt, att det finns medlemmar av bondeförbundet, som direkt sträva efter att åstadkomma en höjning av taxeringsvärdena på skogsfastigheter. En sänkning av kapitaliseringsprocenten skulle ju medföra ungefär samma verkan som en höjning av repartitionstalet, och en höjning av repartitionstalet har ju åtminstone i forna dagar bondeförbundet alltid satt sig emot. Jag vet ju, att det icke är på långt

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

när alla bondeförbundare, som dela herr Anderssons i Dunker uppfattning. Det kan ju rent av hända, att han är nästan ensam om sina åsikter. Jag vill därför icke alls betrakta denna sak som en partifråga, men jag har icke kunnat underlåta att anmärka, att det är ganska egendomligt, att tiderna så förändrats.

Herr talman! Jag anhåller om bifall till reservationen.

Herr **Andersson** i Dunker: Herr talman! Åsikterna äro ju olika i åtskilliga saker och ting, som vi ju väl känna till. Jag har gått in för propositionen, därför att jag är för min del övertygad om att den bättre tillvaratager bondeintressena än reservationen, om vi nu skola tala om olika intressen. Om bolagens och de stora domänernas skogar taxeras för lågt, blir resultatet i de kommuner och landstingsområden, där man har både stora jordbruk med stora skogar och små jordbruk med små skogar, en övervältring av beskattningen. Det blir mindre antal skattekronor på bolagens och storgodsens skogar, och därav följer en ökning av skattebelastningen på de egentliga jordbruken. Det är därför jag menar, att det är ett jordbrukarintresse, som jag förfäktar. Då detta jordbrukarintresse sammanfaller ganska väl med det allmänna intresset, vågar jag ännu en gång, herr talman, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Närlinge:** Herr talman! Jag har i denna fråga skrivit på en motion, som väckts av herr Jonsson i Skedsbygd, i vilken motion det yrkas, att kapitaliseringsprocenten skall bestämmas till 4.5 i stället för som Kungl. Maj:t föreslagit till 4.

Det har redan poängterats, att detta icke är någon partifråga utan en praktisk sådan. I motsats till herr Andersson i Dunker tror jag icke, att ett bestämmande av kapitaliseringsprocenten till 4 skulle medföra en mera rättvis avvägning mellan de stora skogsarealerna och bondeskogarna. Det skulle bara medföra en höjning över hela linjen, en höjning, som i samma grad skulle komma att drabba stora och små skogar. Den relativa skattetungan skulle bli i huvudsak oförändrad. Därför kommer jag, herr talman, att rösta för en kapitaliseringsprocent av 4.5.

Herr **Barnekow:** Herr talman! Jag vill säga några ord med anledning av vad herr Andersson i Dunker här anfört.

Jag vet icke, hur det gått till i hans taxeringsdistrikt. I mitt taxeringsdistrikt har jag varit med om flera fastighetstaxeringar. Det förefaller mig fullkomligt uteslutet, att en taxeringsnämnd skulle kunna begå ett sådant misstag, som herr Andersson i Dunker talade om, och upptaga mindre skogsfastigheter till saluvärdet, medan för större skogar med skogshushållningsplaner taxeringsvärdena beräknats enligt instruktionen. I fall, som jag varit med om, har det inträffat, beträffande statsskogar, att högre instans höjt taxeringsvärden, som av vederbörande fastighetstaxeringsnämnd åsatts på grundval av skogshushållningsplaner.

Det var emellertid icke för att säga detta, jag begärde ordet, utan för att erinra om en annan sak. Till belysande av att vi begå en orättvisa, om vi införa bestämmelser, som komma att medföra en höjning av taxeringsvärdena på skogsfastigheter, vill jag anföra ett exempel. Antag, att en skogsfastighet med taxeringsvärde av 100,000 kronor och ett kapital av 100,000 kronor i avkastning lämna vardera 5,000 kronor. Utöver de skatter, som drabba skogsavkastning och kapitalavkastning lika, drabbas skogsavkastningen av vägskatt. Vägskatten drabbar ju visserligen också kapitalavkastning, men vägskattekronornas antal är högre för skog än för kapital. Antalet är mer än en

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

halv gång till så högt. Därtill kommer, att skogsavkastning drabbas av skogsaccis och skogsvårdsavgift. När för kapitalinkomsten det betalas en skatt av 100 kronor, betalas för skogsinkomsten en skatt av 300 kronor. Jag undrar, om det under sådana förhållanden är riktigt att på skogsägarnas bekostnad gynna de skattskyldiga på landsbygden, som hava inkomst av kapital.

Herr **Jonsson** i Skedsbygd: Herr talman! Jag har i min motion försökt att något litet motivera, varför jag ansett det skäligt, att man vid denna taxering icke stannar vid en kapitaliseringsprocent, som Kungl. Maj:t föreslår, av 4. Ett bifall till den kungl. propositionen skulle, såsom i propositionen också framhållits och som var och en av dem som något deltagit i taxeringsarbete kan förstå, medföra en allmän höjning av skogsfastigheternas taxeringsvärde. Motiven för denna höjning skulle vara det nu rådande ränteläget jämte de relativt goda priserna på skogsprodukter. Visserligen skulle taxeringsvärdena byggas på virkesvärdena under en gången femårsperiod, men har man något deltagit i taxeringsarbetet, kan man bilda sig en föreställning om vilken verkan skulle bli av direktiv, som innehölle, att skogsfastigheternas taxeringsvärden borde höjas med 15 %. Däri ser jag en stor fara.

I många kommuner i vårt land — så är det åtminstone i den trakt, där jag hör hemma — ha icke de skogliga myndigheterna ännu erhållit den kännedom om våra skogars verkliga avkastning och innehåll, att man på deras omdöme kan grunda en fastighetstaxering. Därför har man i mycket stor utsträckning nödgats basera skogstaxeringsvärdena på saluvärdena, vilket icke kan anses vara riktigt. Låt vara, att den skogliga sakkunskapen vid en kommande taxering kommer att visa sig vara något större än hittills, så tror jag dock icke, att de skogliga myndigheterna ännu besitta den kännedom i varje detalj, som skulle göra det möjligt att gå den väg, som man enligt taxeringsförfattningarna skall gå för att få fram det verkliga värdet på skogsmark och skog. Om taxeringsvärdena bestämmas efter saluvärde, förefaller det olämpligt att lämna direktiv om en höjning med 15 %.

Naturligtvis bör man taga någon hänsyn till det låga ränteläge, som vi för närvarande ha. Men det är väl ingen här i dag, som kan garantera, att de låga räntorna komma att äga bestånd även under den femårsperiod, som taxeringen skulle avse. Såsom här redan framhållits, drabbas skogsinkomst även av skogsaccis och skogsvårdsavgift samt beskattas hårdare än annan inkomst. Denna hårda beskattning kan medföra och kommer helt visst att i många fall medföra en skogsavverkning, som icke är förenlig med en god skogshushållning. Om det blir litet knappare på penningmarknadens område, kommer detta att medföra, att en stor del av de mindre lantbrukarna nödgas taga ut mer av skogen än vad som skulle vara lämpligt och skäligt, detta för att åstadkomma pengar till att betala skatter med.

Många av de hörda myndigheterna, som ha yttrat sig i anledning av det framlagda förslaget, ha också pekat på att skogen är för hårt beskattad. Domänstyrelsen har förordat, att repartitionstalet skall sänkas till 3 %. Jag tror, att det vore lyckligast, om i en tid av högkonjunktur som den nu rådande för en kommande fastighetstaxering icke fastställdes direktiv, vilka skulle komma att medföra en höjning av taxeringsvärdena för lång tid framåt. Jag tror, man skulle vara mera på den säkra sidan, om man stannade ungefär vid status quo och med utgångspunkt från de erfarenheter, som man för närvarande har på området, försökte rätta till de ojämnheter i fråga om taxeringsvärden, som otvivelaktigt finnas. Man borde på den vägen försöka bygga upp en bättre och rättvisare taxering än den nuvarande.

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

Herr talman! Jag skall icke uppehålla mig längre vid denna sak. Det har ju talats tillräckligt mycket om den. Jag skall endast sluta med att på de skäl, jag här anfört, yrka bifall till reservationen.

Häruti instämde herr *Gustafsson* i Lekåsa.

Herr **Thorell:** Herr talman! Det var ett yttrande av herr Andersson i Dunker, som föranledde mig att begära ordet i denna debatt, vilken jag eljest icke tänkt deltaga i. Om jag fattade honom rätt, så skulle han ha gjort den erfarenheten, att bondejordbrukens små skogar i allmänhet skulle vara högre taxerade än de stora allmänna skogarna och bolagsskogarna. Jag har deltagit i fastighetstaxering sedan ganska lång tid tillbaka i olika egenskaper, bl. a. som kronoombud i ganska stora distrikt. Jag har fått en annan uppfattning än herr Andersson i Dunker. Så snart det gäller större skogskomplex, de må vara kronans eller bolags eller som i mina trakter, Uppsala universitets skogar, så få vi in ordentliga uppgifter på bonitet och relativ skogstillgång. Taxeringen blir mycket noggrann. Ägarna av mindre skogar ha i allmänhet icke möjlighet att lämna sådana uppgifter, även om de aldrig så gärna skulle vilja, det ger jag herr Andersson i Dunker rätt i. Följden härav blir givetvis, att taxeringsnämnderna vid taxering av mindre skogar nödgas gå fram med stor försiktighet. De mindre skogarna bliva proportionsvis lägre taxerade än de större. Jag anser icke detta vara något orätt, ty de mindre skogarna ha sedan långa tider i allmänhet skötts på ett sämre sätt än de större. Jag anser dock icke, att de mindre skogsägarna på något sätt blivit orättvist behandlade.

Det var också en annan sak, som föranledde mig att begära ordet. Jag skulle vilja hemställa, att det iakttoges en viss försiktighet beträffande höjning av taxeringsvärdena på skog och skogsmark under en så utpräglad högkonjunktur, som nu råder beträffande trävaror. Vi veta icke alls, hur länge högkonjunkturen kommer att vara. För min del tror jag icke, att den kommer att vara så länge. Om priserna falla på skogsprodukter, kommer detta att så gott som helt och hållet gå ut över råvarorna. Arbetslöner, körkostnader och alla andra kostnader bruka hålla sig ungefär konstanta, så att hela trycket av prisfallet drabbar råvaran d. v. s. skogen.

Jag ber därför att få instämma med dem, som ansett, att det gäller att gå fram med viss försiktighet. Det var endast detta jag ville framhålla.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss:** Herr talman! Jag kan icke lägga något till vad som sagts från utskottets sida i denna sak. Jag vill bara understryka, att det här som i alla andra kommunalskattefrågor uppenbarligen rör sig om en viss intressemotsättning. Det gäller en fördelning av skatten mellan invånarna i kommunen. Den ene vill lägga något mer på skogarna, framför allt kanske på de stora skogarna, den andre vill gärna, att jordbrukare, som icke ha så mycket skog eller som icke ha någon skog alls, och övriga skattedragare skola få något mera i skatt. Det lönar sig emellertid inte att här försöka avgöra, vilket som skulle vara det riktigaste, om man finge taga upp frågan på nytt.

Men nu ha vi funnit en metod — den må gärna utsättas för kritik — vilken består i att vi ta de förflutna fem årens genomsnittspris på rotvärdet och använder viss kapitaliseringsprocent för att komma fram till det belopp, som vi söka. Då är det klart, att om vi under de nu förflutna fem åren haft tre år med mycket låga rotpriser, blir det en relativt låg taxering av skogen. Å andra sidan ha vi haft och ha fortfarande ett mycket lågt ränteläge. Om vi nu acceptera de låga rotvärdena, som skapats av konjunkturen, förefaller det gan-

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)
ska besynnerligt att inte också acceptera det låga ränteläget och taga hänsyn till det. Man kan naturligtvis säga, som en av de senaste talarna, att ingen vet hur, länge den låga räntan varar. Men om vi ha så låg ränta som nu under en utpräglad högkonjunktur, är det väl ingen som tänker sig, att om läget skulle slå om, vi under en kommande lågkonjunktur skulle få en räntestegring.

Det förefaller mig, som om det rimliga vore att acceptera båda de faktorer, som här föreligga. Det kan leda till en viss nackdel för somliga, en viss fördel för andra, men det är bättre att följa de fastslagna reglerna än att här försöka sig på en ny fördelning, så mycket mer som det väl ändå är så, vilket framgått av många anföranden i dag, att ingen kan önska, att en alltför låg värdering av skogen skall leda till en höjning av skatten för andra skattedragare, som man kan riskera. Det synes mig, som om kammaren inte i detta läge behövde vara så ängslig för att godtaga det resultat, bevillningsutskottet i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts förslag kommit till.

Herr **Andersson** i Dunker: Herr talman! Jag vill bara konstatera, att såväl herr Jonsson i Skedsbygd som herr Thorell bekräftat min uppgift, att taxeringen av de små jordbrukarnas skog sker efter något andra metoder än taxeringen av de stora godsens och bolagens skogar. Det är detta jag framhållit tidigare. De ha också bekräftat, att när det gäller taxeringen av de små skogarna, kan man inte gå efter tabellerna i fråga utan måste mera taga hänsyn till det allmänna saluvärdet. Därmed menar jag inte — och säkerligen inte de heller — dagens saluvärde utan ett saluvärde i dens hand, som vill driva ett något så när uthålligt skogsbruk.

Om man nu är överens på den punkten, kunna vi också vara överens om att enligt dessa taxeringsmetoder komma de små skogarna att höjas vid nästa fastighetstaxering. Men vi kunna inte beträffande de stora skogarna komma fram till samma resultat utan att vi där ha tabeller och kapitaliseringsprocent m. m. att gå efter, som åstadkommer detta resultat, därför att vi där inte kunna bedöma så där i allmänhet saluvärdet vid uthålligt skogsbruk på dessa stora skogar. Det är därför, som jag fortfarande är övertygad om att vi komma fram till ett rättvisare och riktigare taxeringsresultat för olika slag av skogar med utskottets förslag än med reservanternas förslag.

Herr **Lundell:** Herr talman! Jag vill om det som herr Jonsson i Skedsbygd här uttalat säga, att jag gillar det fullkomligt så när som på en enda punkt, och det var, då han sade, att hänsyn bör tagas till det allmänna ränteläget. I fråga om detta uttalande har jag anledning att även vända mig emot herr statsrådet och chefen för finansdepartementet. Han menade också, att man borde taga hänsyn till det allmänna ränteläget. Jag skulle gentemot detta vilja säga, att vid uträkning av värdena enligt värderingsinstruktionen är det ju inte fråga om att få fram några saluvärden eller göra några jämförelser med saluvärden, utan man rör sig med vissa tal, som inte ha någon annan funktion än att vara underlag för de repartitionstal, som sedan skola anbringas på dem, och då tycker jag det är ganska ostridigt att så länge man inte ändrar repartitionstalen ifrån den 5 % förräntning, som skattelagarna länge utgått ifrån, skall man inte heller ändra kapitaliseringsprocenten. Detsamma har man ju anledning att lägga märke till i fråga om de olika skatterna till staten. Det förekommer ju ett visst mått av garantiskatt, när det är fråga om förmögenhet, så till vida att man tar $^1/_{60}$ av förmögenheten och räknar den som en taxerad inkomst, även om det inte är någon inkomst av förmögenheten alls. Denna faktor, $^1/_{60}$, är också baserad på 5 % förräntning. Om man går ifrån tanken att kapital förräntas med 5 %, skulle $^1/_{60}$ ersättas med t. ex. $^1/_{100}$ eller något sådant, vilket också förekom i skattepropositionen till fjolårets riksdag. Alltså, även

Ang. vissa ändringar i kommunalskattelagen. (Forts.)

i fråga om den statliga beskattningen är det enligt min mening inkonsekvent eller oriktigt att ändra på kapitalprocenten, så länge man inte också förskjuter denna $^1/_{60}$ till något lägre värde.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr andre vice talmannen gav först propositioner beträffande utskottets hemställan i förevarande punkt, utom i vad densamma avsåge motionen II: 13, nämligen dels på bifall till utskottets berörda hemställan, dels ock på bifall till sagda hemställan med den ändring, som innefattades i den av herr Anderson i Norrköping m. fl. vid punkt B 3) i utskottets hemställan avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Anderson i Norrköping, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i punkt B) av utskottets förevarande utlåtande nr 27, utom i vad densamma avser motionen II: 13, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring, som innefattas i den av herr Anderson i Norrköping m. fl. vid punkt B 3) i utskottets hemställan avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Lundell begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 142 ja och 63 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan i berörda delar.

Herr andre vice talmannen framställde härefter propositioner beträffande motionen II: 13, nämligen dels på bifall till nämnda motion, dels ock på avslag å densamma; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den senare propositionen.

§ 14.

Anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 328, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt befrielse för riksbanken från skyldigheten att inlösa av banken utgivna sedlar med guld, m. m.;

nr 329, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om bankaktiebolags kassareserv;

nr 330, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående rätt för Konungen att i vissa fall inställa tillämpningen av 13 § andra stycket lagen för Sveriges riksbank den 30 juni 1934 och av §§ 9 och 17 lagen om rikets mynt den 30 maj 1873; och

nr 331, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret förslag angående vissa ändringar i reglementet för riksgäldskontoret m. m.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,30 e. m. för att åter sammanträda kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 26 maj.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 48, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 12 februari 1937 dagtecknad proposition, nr 94, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda, i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 (nr 333).

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle 1, 4 och 5 §§ i lantarbetstidslagen erhålla följande ändrade lydelse

1 §.

Denna lag äger tillämpning:

1) å jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivas såsom självständiga företag, samt å byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess binäring som nu nämnts, allt för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas minst tre arbetare, häri icke inräknad arbetare, som användes till arbete, vilket avses under a)—d) här nedan,

2) å trädgårdsskötsel, bedriven såsom självständigt företag, för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivares räkning i regel användes minst en arbetare enligt samma beräkning.

Från lagens tillämpning undantagas:

a) arbete som — — — dess anordnande;

b) mjölkning samt skötsel och upptagning av rotfrukter, i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning, ävensom diknings- och skogsarbeten, i den mån de mot sådan ersättning utföras av arbetare, som icke är fast anställd i rörelsen;

c) husligt arbete;

d) arbete som — — — av staten.

4 §.

1 mom. I arbete som avses i 1 § under 1) må arbetsgivare icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för vecka,

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

om första söckendagen i veckan infaller i januari, februari eller december, 41 timmar,

om första söckendagen i veckan infaller i mars, oktober eller november, 46 timmar och

om första söckendagen i veckan infaller under tiden april—september, 54 timmar.

Beträffande arbetare, som användes uteslutande till djurskötsel, skall i stället för vad nu sagts gälla, att arbetstiden icke må överstiga för dygn 9 timmar samt för två veckor i följd 108 timmar.

2 mom. I arbete som avses i 1 § under 2) må arbetsgivare icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för två veckor i följd 96 timmar eller ock vad angår veckor, vilkas första söckendag infaller under tiden april—september, 106 timmar, därest arbetstiden under året i övrigt begränsas till högst 86 timmar för två veckor i följd.

5 §.

1 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva att den i 4 § angivna arbetstiden, utan att förlängas för år räknat, fördelas på annat sätt än i nämnda paragraf sägs.

2 mom. Finnes i visst fall av synnerliga skäl påkallat att arbetstiden utsträckes längre, för år räknat, än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

3 mom. Undantag från — — — oskäligt utsträckas.

I sammanhang med berörda proposition hade utskottet till behandling förehaft åtta i anledning av densamma väckta motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 223 av herr *Elof B. Andersson m. fl.* och nr 225 av herr *Domö m. fl.* samt motionerna i andra kammaren nr 431 av herr *Falk*, nr 435 av herr förste vice talmannen *Jeppsson m. fl.*, nr 438 av herr *Sjögren*, nr 439 av herrar *Lundell* och *Thorell*, nr 440 av herr *Lundqvist m. fl.* samt nr 441 av herr *Skoglund m. fl.*

I sex av dessa motioner nämligen dels likalydande motionerna I: 223 och II: 435, dels likalydande motionerna I: 225 och II: 441, dels ock motionerna II: 438 och II: 440 hade yrkats avslag å Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet.

I motionen II: 440 hade i andra hand yrkats, bland annat, att riksdagen ville besluta, att § 4 skulle erhålla följande ändrade lydelse:

§ 4.

1 mom.

— —

2 mom. I arbete, som avses i 1 § under 2) må arbetsgivare icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för två veckor i följd 96 timmar eller ock vad angår veckor, vilkas första söckendag infaller under tiden april—september, 112 timmar, därest arbetstiden under året i övrigt begränsas till högst 80 timmar för två veckor i följd.

Utskottet hemställde,

A. att riksdagen, med förklarande att det i propositionen framlagda förslaget till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 (nr 333) icke kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga i utlåtandet intaget förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 (nr 333); samt

B. att motionerna I: 223 och I: 225 samt II: 431, II: 435, II: 438, II: 439,

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
II: 440 och II: 441, i den mån de icke blivit besvarade genom vad utskottet ovan under A. hemställt, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Utskottets förslag innebar, bland annat, att 5 § i lantarbetstidslagen skulle bibehållas i sin gällande lydelse samt att, utöver de av Kungl. Maj:t föreslagna ändringarna, 7 § skulle erhålla följande ändrade lydelse:

7 §.

1 mom. Erfordras för ——— i veckan.

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i 6 § med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete å övertid, vare därtill berättigad för högst 48 timmar under loppet av fyra veckor och 260 timmar under en tidrymd av tolv månader i följd.

3 mom. I fråga ——— eller ohälsa.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

beträffande utlåtandet i dess helhet:

1) av herrar *Tamm, Ekströmer, Skoglund* och *Sandström* i Sollefteå, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen, med bifall till motionerna I: 225 och II: 441, I: 223 och II: 435 samt II: 438 och II: 440, måtte avslå Kungl. Majts förevarande proposition; samt

B. att motionerna II: 431 och II: 439 måtte anses besvarade genom vad utskottet ovan under A. hemställt;

2) av herrar *Sam Larsson* och *Barnekow*, vilka ansett, att utskottet på de skäl, som anförts i motionerna I: 223 och II: 435, bort hemställa, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition; samt

3) av herrar *Norman, Hage, Olovson, Hermansson* och *Holm* i fråga om vissa delar av utskottets motivering.

beträffande 4 §:

av herrar *Sam Larsson* och *Barnekow*, vilka, därest ovannämnda avslagsyrkanden ej bifölles, hemställt, att 4 § 1 mom. andra stycket i utskottets förslag måtte erhålla följande lydelse:

»Beträffande arbetare ——— 108 timmar; dock att vid företag, där endast en arbetare användes uteslutande till djurskötsel, arbetstiden för sådan arbetare må utsträckas till 117 timmar för två veckor i följd.»

beträffande 5 §:

1) av herrar *Sam Larsson* och *Ekströmer*, vilka, därest yrkandena om avslag å Kungl. Maj:ts förslag ej vunne bifall, ansett, att utskottet bort tillstyrka, att 5 § lantarbetstidslagen måtte erhålla följande lydelse:

»*1 mom.* Därest den ——— året förut.

2 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva att den i 4 § angivna arbetstiden utan att förlängas, för år räknat, fördelas på annat sätt än i 4 § eller 1 mom. av denna paragraf sägs.

3 mom. Finnes i visst fall av synnerliga skäl påkallat att arbetstiden utsträckes längre, för år räknat, än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

4 mom. Undantag från de i 4 § angivna begränsningarna må ock av arbetsrådet medgivas, då det av uttalande av arbetarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår att det stora flertalet av de arbetare som skulle beröras av undantaget finner detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom kommer att oskäligt utsträckas»; samt

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

2) av herrar *Norman, Olovson, Hermansson* och *Holm,* vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka 5 § i Kungl. Maj:ts förslag.

beträffande 7 §:

av herrar *Norman, Hage, Olovson, Hermansson* och *Holm,* vilka ansett, att utskottet ej bort tillstyrka ändring i förevarande paragraf.

Sedan herr talmannen anmält ärendet till handläggning, begärdes ordet av

Herr **Johanson** i Hallagården, som yttrade: Herr talman! I avseende å föredragningen av andra lagutskottets utlåtande nr 48 föreslås, att utskottets hemställan må föredragas punktvis, att punkten A) må företagas till avgörande på det sätt, att först föredrages utskottets förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 paragrafvis, med slutstadgande, ingress och rubrik sist, och därefter utskottets hemställan, samt med iakttagande att av 1 § i lagförslaget först föredragas gemensamt moment 1 och första stycket av moment 2 samt därefter återstoden av sistberörda moment, att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån än sådant av någon kammarens ledamot påfordras, samt att vid det lagrum, varom först uppkommer överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet.

Denna hemställan bifölls.

I enlighet med kammarens beslut rörande föredragningssättet upptogs först till behandling *punkten A.*

Utskottets förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 (nr 333).

Efter föredragning av *1 § 1 mom. och första stycket av 2 mom.* yttrade:

Herr **Skoglund:** Herr talman! Den som icke utan vidare accepterar vad den nuvarande regeringen föreslår, utan tillåter sig att ha egna tankar, brukar mer än en gång bli ganska hårt bedömd. Gäller det någon fråga, som är hemortsberättigad i socialdepartementet, är risken särdeles stor att vederbörande blir betraktad som socialt efterbliven. Då det regeringsförslag, vi nu gå att behandla, är av mycket stor betydelse och om det blir genomfört kommer att medföra långt gående konsekvenser, som kunna befaras bli icke enbart gynnsamma för vårt lands jordbruksnäring, tar jag emellertid risken och ber att få anmäla en mot regeringen och socialministern stridande uppfattning.

Vid förra årets riksdag framlade regeringen förslag till lantarbetstidslag. Jag hörde till dem, som ansågo, att det är ytterst svårt att tillämpa en arbetstidslag vid en näring, vilken är så beroende av väder och vind som jordbruket. Då jag emellertid samtidigt till fullo erkände, att jordbrukets arbetare vore förtjänta av en livsföring, vilken så långt det vore möjligt överensstämde med andra yrkesgruppers, förklarade jag mig villig att medverka till en modifierad lagstiftning på detta område. Representanter för bondeförbundet, folkpartiet och högern framburo då en motion, vari yrkades vissa ändringar i den kungl. propositionen, vilka skulle bringa den i överensstämmelse med lantarbetstidssakkunnigas förslag. Andra lagutskottets majoritet delade motionärernas uppfattning, och riksdagens beslut gick i överensstämmelse med utskottets förslag.

Den lag, som antogs, hade karaktär av en treårig försökslag. Man ville gå försiktigt fram för att ej ha låst fast sig, om lagen till äventyrs skulle med-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

föra skadliga följder. Detta riksdagens varsamma beträdande av en ny väg motiverades till fullo av vad som kommit fram under utredningen och i remissyttrandena. I de länder, där man infört en arbetstidslagstiftning vid jordbruket, hade svårigheterna varit märkbara. Denna av 1936 års riksdag antagna provisoriska lag trädde i tillämpning den 1 november i höstas.

Redan ett par månader därefter är regeringen i färd med att utarbeta ändringar och skärpningar i denna nya lag utan att avbida de erfarenheter, vilka skulle ha stått till buds, om man lugnat sig ett par år och vilka kunde ha varit av stort värde, när en revidering skulle ske. Regering och riksdag bruka eljest vara överens om att ett visst mått av stabilitet i lagstiftningen är nödvändigt. Denna sunda regel väger tydligen för närvarande lätt emot socialministerns önskan att driva sin vilja igenom och på samma gång visa den makt, han besitter.

Vi reservanter ha ingalunda förbisett vikten av att jordbrukets arbetstid ordnas på ett sådant sätt, att jordbrukets folk beredes tillfälle till hemliv, rekreation och överhuvud taget en bättre livsföring. Men frågan är om man når det resultat jag förutsätter man vill nå — högre levnadsstandard för landsbygdens folk — med en långt gående arbetstidslagstiftning. Jordbrukets arbetsförhållanden, dess svårigheter att effektivt utnyttja arbetstiden — jag behöver bara erinra om beroendet av väder och vind, hänsynen till dragarna med mera — göra det omöjligt att åstadkomma någon direkt jämförelse med industrien. Vad man emellertid med visshet kan fastslå är det utomordentliga sammanhang, som råder mellan det mänskliga arbetet och jordbrukets produktion och ekonomiska lönsamhet.

Professor Nanneson beräknade i ett föredrag han höll under lantbruksveckan i Stockholm, att under förutsättning av att regeringens proposition går igenom en arbetskostnadsstegring för jordbruket inträder av 36 à 39 procent i jämförelse med 1935—1936 års lönenivå. Härav skulle 20 % komma på den direkta löneförhöjning, som ju huvudsakligen tillkom i och med förra årets kollektivavtal, och resten på arbetstidsbegränsningen. Samtidigt sker en avsevärd prisstegring på en del av jordbrukets förnödenheter, framför allt redskap och maskiner. Att även byggnadskostnaderna äro i stigande tvivla säkerligen inte kammarens ledamöter på.

Det är i ett sådant läge, då efter allt att döma jordbrukets omkostnader stiga betydligt fortare än priset förbättras å jordbruksprodukterna, man frågar sig, vart det bär hän för landsbygdens folk och efter vilka riktlinjer regeringen arbetar. Vad jag framför allt saknar i den nuvarande situationen är något vägledande uttalande från »den handlingskraftiga regeringen» i jordfrågan. Den väg, regeringen slagit in på, bör enligt min uppfattning leda till en annan inställning till jordfrågan än den statsmakterna under de senaste åren haft, en inställning, som om den verkligen är regeringens, jag inte utan vidare vill fördöma men som hos mig och hos dem, som ha sina rötter i det gamla svenska bondejordbruket, ger anledning till allvarliga funderingar.

Socialministerns linje leder till att vi, där åkerjorden är samlad i stora fält, skola gynna utvecklingen av stora jordbruk, som kunna använda sig av en mera industriellt betonad drift och där de anställda kunna beredas en regelmässig ledighet och garanteras en mera fast fixerad arbetstid. Å andra orter, där åkerjorden är splittrad och av sämre beskaffenhet, skall utvecklingen gå mot ett extensivare jordbruk. Den sämsta åkerjorden får skogen återerövra och i övrigt få vi lägga ut betydligt större areal till betesdrift och mångårig vall. Det är en utveckling i fullständigt motsatt riktning till den, staten hitintills har bedrivit exempelvis genom statens jordnämnd. När vi stycka Upplandsleran i jordbruk på 25 till 30 tunnland och råda en familj att försöka

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
reda sig på en sådan gård men samtidigt skulle uppmana jordbrukaren, som får detta arrendeegnahem, att han skall sköta det med tillämpande av en åttatimmars normalarbetsdag, då vågar jag försäkra herr socialministern, att denne jordbrukare lika gärna kan ge upp från början; han kommer nog i alla händelser att skändligt misslyckas.

Socialministern kanske framhåller, att lagen inte kommer att beröra ett stort antal vanliga mindre bondgårdar. Jag svarar, att genom den utsträckning och den skärpta utformning den nu får, kommer den att återverka på alla jordbruk, både stora och små, som nödgas använda sig av lejd arbetskraft.

Den största svårigheten möter utan tvivel, när det gäller att inpassa kreatursvården i ett noggrant tidsschema. I debatten i första kammaren vid förra årets riksdag yttrade bondeförbundets representant i lantarbetstidsutredningen, herr Löfvander, närmast beträffande djurskötseln i denna fråga följande: »Man har den erfarenheten från det praktiska livet, att den tid, som erfordras för detta arbete, är mera individuell än för något annat jordbruksarbete. Vad t. ex. en arbetare kan utföra på nio timmar, kan en annan arbetare behöva elva timmar för att utföra på precis samma sätt.» Han upplyste också kammaren om att i de länder, där arbetstidslagstiftning för jordbruket införts, ha kreatursskötarna undantagits. I övrigt var det starka ord herr Löfvander begagnade. Beträffande kreatursskötarnas inrymmande under lagen, som föreslås i Kungl. Maj:ts proposition, yttrade herr Löfvander, att »detta skulle komma att medföra så avsevärda svårigheter såväl av teknisk som ekonomisk art, att varje tanke härpå förefaller orimlig för den praktiske företagaren. Gentemot dem, som ha en annan åsikt härvidlag, vill jag göra gällande att de i så fall icke ha kännedom om dessa förhållanden i verkliga livet.» Detta är i stort sett även min egen synpunkt på denna fråga. Jag skulle tro, att herr Löfvander har samma uppfattning alltjämt. Skulle han ändra något i år, så är det förmodligen endast sitt votum, men jag har tidigare haft den uppfattningen, att det skulle vara rätt olikt honom.

Jordbruket har en stor grupp av dugliga, kunniga och intelligenta arbetare, men det går inte att förbise, att vid jordbruket sysselsättes också ett rätt stort antal personer, som av olika anledningar ej kunna prestera ett effektivt och koncentrerat arbete. Rationaliseringen och en hårt utnyttjad arbetstid ha i samverkan med kollektivavtalet avstängt dessa från industriens arbetsplatser. Låsa vi in jordbruksarbetet i stela former, få de även där en försämrad möjlighet att försörja sig genom eget arbete. Göra vi dessa människor eller samhället i övrigt någon tjänst med att utestänga dem från det produktiva arbetet?

Jag skall icke fördjupa mig i det föreliggande lagförslagets detaljer men vill dock fästa uppmärksamheten på en sak, som jag tror kan inge betänkligheter, och det är utvidgandet av inspektionsmyndigheten till hälsovårdsnämnderna. Likaså befarar jag, att journalföringen blir en svår stötesten för många jordbrukare, som äro mera förtrogna med spaden än med pennan.

Utskottet förklarar, att en höjning av produktpriserna är erforderlig för att täcka jordbrukets merkostnader på grund av arbetstiden, enär arbetstidsbegränsningen icke får medföra någon sänkning av lantarbetarnas lönestandard. Utskottet hänvisar till den proposition, som behandlats av sammansatta jordbruks- och bevillningsutskottet och vari förslag till kompensation åt jordbruket och trädgårdsskötseln framlagts.

Jag betvivlar ingalunda jordbruksministerns goda vilja att söka åstadkomma ett produktpris, som svarar mot jordbrukets produktionskostnader, men jag betvivlar däremot hans förmåga att åstadkomma det i den situation,

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

vari vi nu befinna oss. Herr Gustafson i Vimmerby har från denna plats tidigare i dag berört en del spörsmål, som jag tror ha ett mycket nära samband med jordbrukets prisfråga.

Här sker för närvarande en stark prisstegring på järn och andra viktiga råvaror, som kan medföra allvarliga rubbningar inom näringslivet. En hel del rena konsumtionsvaror äro också i stigande. I ett sådant läge är det förklarligt, om starka krafter söka hålla livsmedelspriserna så stabila som möjligt. Det förvånar mig ingalunda, om bland dessa starka krafter skulle återfinnas finansministern, riksbanksledningen, landsorganisationen och industrien. Man befarar, att höjda livsmedelspriser äventyra ingångna avtal och sätta i gång lönerörelser — med andra ord skapa svårigheter för landet i det nuvarande valutapolitiska läget. Därutöver få vi ingalunda förbise, att det finnes en begränsad marknad för våra jordbruksprodukter. Jag tror ej på möjligheten för jordbrukarna att för närvarande erhålla produktpriser, som både motsvara de genom höjda arbetslöner och stigande priser på redskap och förnödenheter ökade driftskostnaderna och dessutom ge kompensation för de besvärligheter av ekonomisk och arbetsorganisatorisk art, som tillkomma genom en skärpt arbetstidslag. Då regeringen i det nuvarande läget förmodligen icke kan kompensera jordbrukarna och tillse, att de få sina produktionskostnader täckta, anser jag, herr socialminister, att regeringen borde ha avstått från att framlägga ett förslag, som skapar fördyrande produktionskostnader och besvärligare driftsformer. Framför allt som jag inte tror att det kommer att medföra så avsevärda sociala fördelar för den folkgrupp, det här gäller, att det ur denna synpunkt skulle vara angeläget att ett år efter det riksdagen antagit en lag på detta område framkomma med nytt lagförslag.

Jag upprepar, att kunna jordbrukets utövare ej få det stöd från statens sida beträffande produktpriset, som de äro i behov av, anser jag, att det är en olycka att öka deras omkostnader genom lagar, vilka insnöra näringens praktiska arbetsmöjligheter i en tvångströja.

Jag förbiser icke socialministerns ärliga vilja att skapa bättre villkor för jordbrukets arbetare. Men jag betvivlar, att han i det nuvarande läget når det resultat, han hoppas på. Vad han har största möjlighet att åstadkomma med sitt förslag är förmodligen ett mindre antal anställda vid jordbruket, en förlängd arbetstid och försämrad livsföring för den del av jordbrukets folk, som ej äro direkta lönearbetare. Både jordbrukarna och jordbrukets lönearbetare äro enligt min mening för närvarande bäst betjänta av att den arbetstidslag, som riksdagen antog förra året och som ännu ej genomlevat sin första sommar, får vara orubbad och efter behov kompletteras med avtal mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Vad jag här anfört beträffande jordbruket gäller kanske i samma grad i fråga om trädgårdsodlingen. Denna näring har, åtminstone enligt vad man kunnat läsa ut av regeringens handlingar hittilldags, begåvats med ännu mindre möjligheter till kompensation.

Jag betvivlar ingalunda, att socialministern har tillräckligt stort transportkompani beordrat för att få sitt förslag i hamn, men det vore underligt, om icke många av medhjälparna känna sig betänksamma.

Herr talman, jag ber att för min del få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet av herr Tamm med flera fogade reservationen, innebärande avslag å Kungl. Maj:ts proposition.

I detta anförande instämde herr *Anderson* i Norrköping, *Thorell*, *Johansson* i Krogstorp, *Janson* i Frändesta, *Magnusson* i Tumhult, *Olsson* i Staxäng, *Gustafson* i Kasenberg, *Persson* i Grytterud, *Persson* i Falla, *Gezelius*, *Sandström*, *Eriksson* i Frägsta, *Lindmark* och *Nilsson* i Antnäs.

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

Herr **Johanson** i Hallagården: Herr talman! Som jag deltagit i utskottets behandling av föreliggande spörsmål angående reglering av lantarbetstiden, ber jag att med några ord få ange de synpunkter, vilka motiverat min ställning i fråga och varför jag icke velat motsätta mig den skärpning i lantarbetstidslagen som utskottet föreslagit. Givetvis kan man med hänsyn till att lagstiftningen är ny diskutera lämpligheten av att så snart efter dess tillkomst vidtaga ändringar och skärpningar uti densamma, innan man fått mera erfarenhet hur den kunnat tillämpas och efterföljas. Men förhållandena ha ju blivit sådana att en utsträckning av lagens tillämplighetsområde redan nu torde böra ske.

Svårigheterna att erhålla arbetsfolk till jordbruket tilltaga alltjämt. De fördelar som jordbruket förmår giva åt dem som däri hava sin dagliga gärning äro tyvärr sådana, att det knappast är anledning vänta, att dessa svårigheter skola försvinna utan att det vidtages särskilda härpå direkt riktade åtgärder. Varje åtgärd, som icke därvid tager sikte på att bereda en förbättrad lönsamhet för jordbruket och därmed möjliggöra gynnsammare villkor för den jordbruksarbetande befolkningen, är enligt min mening icke ägnad att i längden råda bot för dessa svårigheter. Med denna utgångspunkt är en arbetstidsbegränsning sammankopplad med en tillräckligt stark stegring av priserna å jordbrukets produkter självfallet att förorda. Härtill kommer att även de mindre jordbrukare, som själva deltaga i arbetet, genom produktprisernas höjning komma att vinna en bättre ersättning för sitt eget arbete. För konsumenterna bör en prisförhöjning i detta syfte ses med mycket stort jämnmod, då den ju kommer vårt lands sämst ställda arbetargrupper till godo.

I fråga om utformningen av enskilda punkter i lagen kunna meningarna givetvis gå isär och på någon punkt skulle jag nog önska en annan utformning. Emellertid synes man i stort sett ha tagit hänsyn till jordbrukets säregna förhållanden framför allt dess stora beroende av väder och vind. De jämkningar, som vidtagits vid andra lagutskottets behandling av ärendet, innebära en otvetydig och på samma gång också synnerligen önskvärd möjlighet till anpassning efter de olika förhållanden, för vilka lagen kan komma att bliva reglerande. Detta gäller i första hand i fråga om den höjning från 200 till 260 timmar av rätten till övertidsarbete, vilken enligt utskottets förslag gives i 7 §. Ett beaktande härav ävensom till följande uttalande av utskottet om mjölkningen bör vara ägnat att eliminera bort de farhågor som uttalats i fråga om lagens inverkan å ladugårdsarbetet. Utskottet framhåller i detta hänseende, att om en arbetare, vars egentliga arbete regleras av lagen, under någon tid sysslar med mjölkning mot ackordsersättning, skall vid lagens tillämpning på hans övriga arbetstid hänsyn tagas till den tid, som åtgått för mjölkningen. Uti den kungl. propositionen sid. 18 har departementschefen anfört, att rykt av hästar och därmed jämförliga arbeten böra hänföras till förberedelse- och avslutningsarbeten. Det är ju också ett tillmötesgående.

Vidare vill jag framhålla att den ändring i kungl. propositionen, som utskottsförslaget innebär, så till vida att en viss överflyttning av arbetstiden mellan olika årstider kan äga rum utan särskilt tillstånd av arbetsrådet, enligt min mening i fråga om smidig anpassning innefattar ett framsteg i förhållande till den kungl. propositionen. Den i propositionen föreslagna ordningen, enligt vilken vederbörande hänvisades att hos arbetsrådet söka dispens för en dylik överflyttning, skulle säkerligen ha inneburit en onödig omgång för arbetsgivaren och en icke oväsentlig ökning av arbetsrådets arbetsbörda.

Utskottets uttalande, att exempelvis journalföring och till arbetsledning hörande tillsynsarbeten före och efter det egentliga arbetet kunna hänföras till

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
de förberedelse- och avslutningsarbeten, som icke inräknas i den ordinarie tiden, förtjänar också beaktande. I detta sammanhang kan jag inte underlåta att säga, att det skulle varit önskligt att litet klarare i lagtexten fått utformat vad som menas med arbetsledare. Det hade varit önskvärt att ha fått ett tillägg till § 2, i fråga om vilka som skola räknas som undantagna från tillämpningen av lagen. Sålunda skulle man, där det talas om annan befattningshavare i överordnad ställning, ha velat hava utsagt, att därmed avses den som har att leda och fördela arbetet, övertaga dess utförande eller bokföra detsamma. Men man får ställa sig avvaktande till de erfarenheter, man senare kan få i fråga om hur lagen kommer att tolkas.

I fråga om den för arbetstidsbegränsningens genomförande nödiga höjningen av produktpriserna har ju sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottet tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag. Då jag är förvissad om, att riksdagen kommer att bifalla vad detta utskott hemställt, anser jag mig böra förorda den ändring i lantarbetstidslagen varom här är fråga.

Högerreservanterna ha också gett sitt erkännande åt Kungl. Maj:ts strävan att genom vissa jämkningar uppåt av direktiven för den statliga jordbrukshjälpen försöka hålla jordbrukarna skadeslösa för arbetstidsförkortningens stegring av produktionskostnaderna vid jordbruket men ändå yrkat avslag å såväl Kungl. Maj:ts som utskottets förslag. Även folkpartiet har ställt sig på den negativa linjen. Från vårt håll ha vi emellertid ansett det vara oklokt att ställa sig avvisande till förevarande lagändring, då man torde ha anledning att räkna med, att de därigenom vunna förbättringarna i de jordbruksanställdas villkor komma att bliva till förmån och jordbruket i följd härav vinna en lättnad i de nuvarande svårigheterna att erhålla arbetskraft.

Det är under sådana förhållanden jag inte velat motsätta mig det förslag utskottet kommit med, och jag ber, herr talman, att med dessa korta ord få yrka bifall till utskottets förslag i förevarande punkt.

Herr *Gustafsson* i Lekåsa instämde häruti.

Herr **Barnekow:** Herr talman! När jag skall tillåta mig yttra några ord om denna föreliggande proposition och utskottets förslag, så är det en sak, som jag inte helt kan förbigå. Ute i bygderna säges det man och man emellan, att vi, jordbrukets representanter inom riksdagen, inte skulle våga rösta mot den föreliggande regeringspropositionen. Det säges, att i så fall skulle vi riskera inte blott, vilket vore helt naturligt, den utlovade kompensationen för antagandet av lantarbetstidslagen, utan att vi skulle till den grad riskera statsmakternas välvilja, att vi skulle kunna tänka oss, att hela jordbruksstödet skulle få falla. För min del kan jag inte se saken på det sättet. Jag kan inte tänka mig annat än att regeringen och det ledande partiet, socialdemokraterna, ha gått med på jordbruksstödet uteslutande ur den synpunkten, att de ansett det vara omöjligt att lämna jordbruket och vid detsamma anställda åt sitt öde. Jag vågar åtminstone för min del säga, att jag anser, att jordbrukets främste representant inom regeringen har givit jordbruket ett gott handtag, då han har bibehållit och utvidgat jordbruksstödet. Men skulle följden därav bli, att jordbrukarna inte längre skulle våga rösta fritt, icke skulle våga behandla en kungl. proposition efter sin egen åsikt, då vågar jag säga, att då vore vad vi fått inte mycket att tacka för. Då detta tal ute i bygderna givit eko ända upp i riksdagens korridorer, tror jag, att det vore önskligt, om från regeringens håll i dag sades ifrån, att det stöd och den hjälp, som jordbruket fått från det ledande partiet och regeringen, är inte någon tygel på jordbrukarna utan endast ett utslag av det ledande partiets och regeringens

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
uppfattning, att jordbruket verkligen behöver stöd och att allt annat är, jag skulle vilja säga, rena vidskepelsen.

Då vi i år fått ett förslag om minskad arbetstid för jordbrukets arbetare, kan givetvis denna proposition inte stöda sig på några erfarenheter under den tid, varunder vi haft den föregående arbetstidslagen. I varje fall kan man ju säga, att det inte varit några goda erfarenheter vi gjort, ty så ont om folk, som vi innevarande år haft vid jordbruket, ha vi kanske aldrig haft. Nu vill jag inte ett ögonblick insinuera, att denna stora brist som vi i år ha skulle bero på den i fjol antagna arbetstidslagen, men jag säger detta därför, att jag inte tror, att vi med en kortare arbetstid vinna tillbaka arbetarna till jordbruket. Jag tror, att arbetarna vid jordbruket i främsta rummet önska högre lön och först i andra rummet kortare arbetstid. Jag kan som exempel nämna, att jag känner till en kommun, där under hela eftervintern och våren nästan varenda yngre man, kan jag säga, cyklat på tramp- eller lättviktsmotorcykel till en närliggande stad, 2 mil fram och tillbaka, för att arbeta vid därvarande fabriker och andra företag. Deras arbetstid blev väl sammanlagt inte kortare än den, som erhålles inom jordbruket. Men de fingo nära nog dubbelt så mycket betalt. Nu tror jag inte, att jordbrukarna — och det har redan framhållits av en föregående talare — sakna social känsla. Jag tror tvärtom — och jag vågar även deklarera det för min egen del — att de mycket väl inse, att det är en socialt gagnelig sak, om vi kunna sänka arbetstiden för lantarbetarna. Jag vill också påpeka att vi redan sänkt arbetstiden, kortat av den, inte blott genom fjolårets beslut, utan under många år tillbaka i jämförelse med vad tidigare varit förhållandet. Varpå beror detta? Jo, helt enkelt därpå, att jordbruket kunnat rationaliseras. Är det någon som tror, att vi för många år sedan, innan vi täckdikat våra åkrar, innan vi hade moderna skördemaskiner och motorer, och kanske inte minst innan vi fingo lastbilar, som övertogo de tidsspillande vägkörslorna, skulle vid jordbruket kunnat ha en kortare arbetstid? Jag tror det inte. Vidare tror jag även, att vi kunna fortsätta på samma sätt i framtiden, om rationaliseringen får fortsätta i lugn och ro. Nu är det min förhoppning — och, jag vågar säga, min övertygelse — att vi skola nå fram till att kunna tillämpa en arbetstid sådan som här är föreslagen. Men jag tror inte, att vi äro mogna därför ännu. Jag tror, att vi måste säga oss, att det är en olycka, om den rationalisering, som nu pågår, inte skulle få fortsätta i fred. Om vi nu få en arbetstidslagstiftning, sådan som den här föreslagna, kommer det enligt mitt förmenande att vålla jordbruket stora svårigheter. Jag vill icke på något vis vara en domedagsprofet. Jag vill icke ett ögonblick förutsätta, att jordbruket kommer att gå under, ifall den här föreslagna arbetstidslagen kommer att antagas, men jag vågar fasthålla vid att jordbruket kommer att få stora svårigheter, och dessa svårigheter äro av sådan art, att den anpassning av arbetarnas lönenivå, som eljest ovillkorligen skulle följa av en utsträckt rationalisering, kommer att bli mycket svår att vinna.

Jag vill göra en liten jämförelse. Vi ha ju stora sjukvårdsanstalter, som ägas och drivas av landstingen, där socialdemokraterna i de flesta fall ha mycket stort inflytande. Jag har i debatter hört även socialdemokrater säga, att visst skola vi genomföra en arbetstidslag och en avkortad arbetstid för sjukvårdspersonalen, men, ha de tillagt, det är icke så lätt att göra det, ty det kostar mycket pengar. Det blir dyrt och det kommer att taga tid, ty vi måste bygga och det finns icke tillräckligt med utbildad sjukvårspersonal, och vid mindre sjukhus med blott ett par, tre sjuksköterskor kan man icke ordna med ersättare.

Varför kan man icke föra över detta direkt på jordbruket? Ha landstingen,

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

som ha utdebiteringsrätt, ekonomiska svårigheter, så måste dessa ju vara mycket större för jordbrukarna. Behöva landstingen tid för att bygga och rationalisera, så måste väl även jordbrukarna behöva det. Ha landstingen icke tillräckligt med utbildad personal, så ha jordbrukarna det sannerligen icke heller för vissa grenar av arbete. Vad beträffar de omtalade små sjukhusen, råder det beträffande kreatursskötarna precis samma förhållande, att det för de små jordbruken är svårt att skaffa ersättare.

Meningen är nu den, att jordbrukarna skola erhålla kompensation för de ökade utgifterna. Jag vill instämma med den förste ärade talaren däri, att jag är övertygad om regeringens goda vilja att skaffa denna kompensation, men liksom han hyser jag mina tvivel om huruvida vi under alla förhållanden komma att få denna kompensation. Även om vi få den, föreställer jag mig dock, att det endast blir kompensation för de direkt ökade utgifterna. Kompensationen torde varken kunna skaffa oss det kapital, som behövs för att bygga nytt — detta är ju nödvändigt, om man skall rationalisera — eller ge oss tid att hinna bygga.

Eftersom jag varit med om att reservera mig mot förslaget i dess helhet, har jag naturligtvis icke ansett det vara behövligt att komma igen med reservationer vid alla olika punkter. Det är ju meningslöst, ty om lagen blir i princip antagen av andra kammaren, finns det ju mycket små utsikter till att reservationer på alla olika punkter skola kunna vinna kammarens bifall. Jag skall icke heller nu ingå på alla detaljer — det skulle föra alldeles för långt — men jag skall dock taga fram ett par.

Vi ha den fråga, som herr Johanson i Hallagården har vidrört, nämligen frågan om arbetsbefälet. Han uttalade därvidlag en önskan, som något förvånade mig. Det hade nämligen varit bättre, om vi hade kunnat samlas kring den punkten i utskottet. Han uttalade nu den önskan, att det i lagtexten skulle sägas ut vilken del av förmännens arbete som föll under resp. utanför lagen.

Man har här hänvisat till att dessa befäl kunna få anteckna övertidstimmar. Jag vill förutskicka, att det är ingen, som har förutsatt, att dessa befäl icke böra ha ett arbete att utföra utöver sitt vanliga kroppsarbete, ifall de deltaga i detta. De ha sin journalföring och sin tillsyn över arbetet, och det kan ju icke vara meningen, att icke rättaren, ifall husbonden exempelvis ligger som riksdagsman i Stockholm, skulle ha rätt att gå ut och känna efter, om säden är torr, innan den köres in. Den saken är ju alldeles klar. Det har icke heller satts i fråga, att han icke skulle få skriva i övertidsjournalen på kvällen, när han kommer in, men det har sagts, att detta skall ske på räknade övertidstimmar.

Jag får ju säga för min del, att vi böra nog akta oss för att skriva lagen så, att den väcker löje. Man skulle nog finna det vara lustigt, om när riksdagsmannen kommer hem hans rättare skulle visa honom en övertidsjournal och påvisa, att så och så många timmar har jag antecknat såsom övertidsarbete. Jag tror, att det skulle väcka en smula löje.

Det har sagts, att man skulle kunna gå en annan väg, att icke anteckna antalet övertidstimmar utan i stället helt enkelt följa den punkt i förordningen, som säger, att vi kunna dagligen taga ut övertid, om vi blott anteckna den på arbetstidsschemat. Jag föreställer mig emellertid, att även detta skulle te sig något egendomligt. Om det i ladugården står antecknat, att kl. 6:20 kommer befälet och inspekterar hur mjölkerskorna sköta sig, så måste ju en sådan inspektion få mycket litet värde.

Nu vill jag också härvidlag be att få säga, att jag verkligen icke tror, att herr statsrådet har avsett att skärpa det så hårt. Jag tror i själva verket, att

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
herr statsrådet menar, att den del av förmännens arbete, som icke är kroppsarbete utan består i tillsyn och journalföring, skall kunna falla utanför lagen. Liksom herr Johanson i Hallagården anser jag det emellertid önskvärt, att detta hade skrivits ut.

En annan punkt gäller skogsarbete på ackord. Vi veta ju, att arbetstiden för de tillfälliga skogsarbetarna räknas icke. Det behöver icke husbonden bry sig om annat än när det är fasta arbetare. Skogsägarna ha ju tidigare fått mycket påskrivet för att de icke haft sina skogsarbetare fast anställda. Det gäller naturligtvis icke för ögonblicket med den goda arbetstillgång, som vi nu ha, men under tidigare år med dålig arbetstillgång har det ständigt både i pressen och uttalanden sagts, att jordbrukarna måste se till att deras skogsarbetare, när skogsarbetet är slut, icke kastas vind för våg, utan de måste skaffas arbete året runt. Denna ordning med fasta arbetare, som under vintern sysselsättas i skogen och på sommaren i jordbruket, ha nog våra jordbrukare redan börjat gå in för, men nu komma statsmakterna och säga, att de skogsarbetare, som ni kasta ut på våren, ha ni icke något ansvar för, men för de arbetare, som ni ta hand om året runt, för dem skall ni svara, att de icke på sitt ackordsarbete överskrida den i lag bestämda arbetstiden.

Nu tror jag icke, att herr statsrådet riktigt har menat detta. Jag tror, att herr statsrådet har menat, att vi icke skola ge de vanliga jordbruksarbetarna sådana ackord, att deras dagliga arbetstid utsträckes. Så har jag fattat andemeningen i det, men även därvidlag tror jag det hade varit önskligt, att det skrivits ut i lagen.

Jag vill erkänna, att utskottet i sin motivering på åtskilliga punkter har lyckats åstadkomma så mycket, att lagen i alla fall kan bli något smidigare i sin tillämpning. Stelbent blir emellertid alltid en sådan lag. Den punkt, där lagen givetvis medför de största svårigheterna för jordbrukarna, gäller kreatursskötarna. Jag skall icke närmare ingå på alla olika förhållanden beträffande deras arbetstid o. s. v., ty saken har redan så mycket omdebatterats både i tal och skrift. Var och en, som har med jordbruk att göra, vet emellertid, att den dag, som den ordinarie kreatursskötaren är borta från sitt arbete, sjunker mjölkavkastningen i ladugården. Är det en oerfaren man, som träder i hans ställe, faller mjölkmängden även dagen därpå. Med den arbetstid, som nu är föreslagen, skulle mjölkavkastningen sjunka två dagar i veckan. Låt vara att den icke sjunker så mycket den andra dagen, så sjunker den dock den första. Denna sak är lättare att ordna för de stora jordbruken, eftersom de ha flera kreatursskötare. När en är borta, kan man sätta in en annan. I de minsta jordbruk, som falla under lagen och där det endast finns en kreatursskötare, måste det emellertid sättas in en oerfaren och ovan man till detta arbete och där blir svårigheten ofantligt mycket större.

I den reservation, som herr Sam Larsson och jag avgivit i denna fråga, och till vilken jag sedermera kommer att yrka bifall, ha vi vädjat till riksdagen att försöka åstadkomma en lättnad för de mindre jordbrukarna, åtminstone under en övergångstid, så att man skaffar dem något rådrum att bygga och ändra om och ger dem möjlighet att, givetvis för en betydligt högre betalning, få arbetet utfört. Skall man använda de andra karlarna att utföra detta arbete, kommer det att möta svårighet och som jag redan påpekat även olägenhet för ladugården. Finns det hemmasöner, blir det väl de, som få utföra detta arbete. Det är emellertid icke blott den lejda arbetskraften, som dras ifrån jordbruket, utan detta gäller nog i lika hög grad hemmasönerna. Jag vet icke, om de hellre stanna kvar, om de nu få utökad arbetstid.

Eftersom jag vågar påstå, att den föreslagna arbetstidslagen kommer att förorsaka stora svårigheter för jordbrukarna och då jag är övertygad om, som

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
jag redan nämnt, att följden av denna lag kommer att bli, att lönenivån för jordbruksarbetarna icke kan bli den, som den eljest under samma förhållanden skulle bli, så vill jag, herr talman, be att få yrka avslag på propositionen och på utskottets förslag. Jag förstår väl, att i huvudvoteringen kommer regeringens och utskottets förslag att segra. Regeringen och de partier, på vilka den stöder sig, får jag taga ansvaret, och jag är övertygad om att de bära ansvaret mycket lätt. Jag vill blott uttala den förhoppningen, att jordbruket utan alltför stora svårigheter kommer att kunna bära bördan.

Herr **Olovson:** Herr talman! Herr Skoglund inledde sitt anförande med att bringa i erinran regeringens förslag till arbetstidslag förra året och hur detta lagförslag på vissa väsentliga punkter ändrades av utskottet och riksdagen. Herr Skoglund får väl försöka förlåta mig, om jag i någon mån kompletterar hans redogörelse på den punkten. Bilden av vad som förekom förra året beträffande lantarbetstidslagen blev nämligen icke genom herr Skoglunds framställning riktigt klar. Den blev icke fullständig.

Vid förra årets riksdag framlade som bekant regeringen ett förslag till lantarbetstidslag. Detta förslag kunde betraktas även från lantarbetarnas synpunkt såsom en tillfredsställande lösning av lantarbetarnas arbetstidsfråga. Riksdagen vidtog emellertid betydande ändringar i regeringens förslag. Sålunda begränsades tillämplighetsområdet i sådan grad, att lagen endast kom att beröra en obetydlig del av landets lantarbetare. Det glömde herr Skoglund nyss att berätta. Vidare höjdes arbetstiden på ett sådant sätt, att lagen praktiskt taget icke medförde någon minskning i arbetstiden. Enligt regeringens förslag förra året skulle för mellersta Sverige arbetstiden ha minskats för lantarbetarna per år räknat med 159 timmar, men den lag, som riksdagen antog, medger för mellersta Sverige en arbetstid, som per år räknat är 47 timmar längre än vad då gällande avtal föreskrev.

Det är uppenbart, att en sådan lag, som medger längre arbetstid än vad lantarbetarna hade, under inga förhållanden kunde betraktas såsom tillfredsställande. Från vår sida riktades också en enligt vår mening fullt befogad kritik emot den sålunda förfuskade lagen. Vi, som utövade denna kritik, talade emellertid den gången för de döva öronens majoritet, och den förfuskade lantarbetstidslagen genomfördes.

Det förslag till ändring av lantarbetstidslagen, som den nu sittande regeringen i år har lagt fram, torde väl få anses ge vid handen, att det åtminstone fanns ett spår av berättigande i den kritik, som vi riktade mot förfuskningen förra året. Det torde väl ligga till på det sättet, att erfarenheten under den korta tid, som har gått, givit vid handen, att arbetstiden vid jordbruket med nödvändighet måste i huvudsak ansluta sig till arbetstiden på andra områden, om jordbruket överhuvud taget skall kunna få någon arbetskraft.

Det förslag, som nu framlagts av regeringen, överensstämmer i allt väsentligt med det förslag, som framlades i fjol. Riksdagen har med andra ord av regeringen inbjudits att i år rätta till vad som vreds snett förra året. På en punkt har emellertid redan i regeringsförslaget gjorts en avvikelse. Det gäller kreatursskötarna. Enligt förslaget förra året skulle lagen gälla även för den nyssnämnda arbetargruppen. Riksdagen ställde emellertid kreatursskötarna helt utanför lagen. Enligt det nu framlagda förslaget skola kreatursskötarna falla under lagen, dock med det undantaget, att mjölkning, som utföres på ackord, skall falla utanför lagen och alltså icke räknas in som arbetstid i lagens mening. Även om detta undantag är ägnat att framkalla betänkligheter, tror jag, att lantarbetarna skulle känna sig ganska tillfreds med den lag, som bleve genomförd för den händelse regeringsförslaget oförändrat nu

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
bleve antaget, för såvitt det nyss nämnda undantaget icke kommer att i alltför hög grad missbrukas, vilket dock tyvärr kan befaras.

Tyvärr göras även nu, som ju kammarens ledamöter ha hört, allvarliga försök att förhindra en lösning av lantarbetarnas arbetstidsfråga. Såväl högerns som folkpartiets representanter i utskottet liksom här i kammaren ha ju yrkat avslag på Kungl. Maj:ts proposition. Däremot har man icke yrkat avslag på det föreliggande förslaget om att lämna jordbruket kompensation för lantarbetstidslagen. För att icke skrämma herr Barnekow alltför mycket vill jag tillägga, att *som väl är* ha herrarna icke yrkat avslag på jordbrukshjälpen. Om det spökar nere i Skåne, skall det icke spöka här. Jag måste emellertid säga, att när samma representanter, som här vilja inge kammaren den föreställningen, att det skulle ligga ett hot från socialdemokraternas sida mot jordbrukshjälpen, om lantarbetstidslagen icke genomfördes, nu utan vidare gå på avslag på det, som skall komma lantarbetarna till godo, ser det icke riktigt trevligt ut. Man har på det hållet ingen anledning att stå och beskärma sig.

När man läser högerreservationen med dess yrkande om avslag, blir man rent av rörd, och jag blev nästan gripen, när jag läste, vad herr Skoglund — eller vem det nu är — skrivit. Det heter nämligen i reservationen: »Utskottet», d. v. s. reservanterna, »förbiser ej vikten av att arbetstiden vid jordbruket ordnas på ett sådant sätt, att de anställda erhålla önskvärd fritid, d. v. s. beredas tillfälle till hemliv, rekreation och överhuvud taget en bättre livsföring.» Nej, reservanterna förbise icke det, men de förbise vad som är det väsentliga, nämligen att förutsättningen för att få en fritid över till hemliv och rekreation är, att arbetstiden förkortas. Reservanterna tala försiktigtvis icke alls om förkortad arbetstid, utan de tala om att arbetstiden skall ordnas så, att de anställda kunna få ledigt för hemliv och rekreation och allt det där. Arbetstiden skall tydligen ordnas så, att lantarbetarna få önskvärd fritid för hemliv och rekreation under arbetstiden. Eftersom arbetstiden icke skall förkortas, måste detta således ske under arbetets gång. Det blir ett konststycke, som de få utföra, av det slag, som man brukar säga, att de göra, som trolla med knäna.

De argument, som här blivit anförda för ett avslag, ha enligt min mening varit skäligen magra, till och med magrare i år än förra året, och enligt min mening är det därför ganska meningslöst att i år upprepa, vad som sades förra året. Då kan man lika gärna taga fram protokollet från i fjol samt sätta sig ensam på sin kammare och läsa det.

Nu har emellertid utskottet på väsentliga punkter tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag, men det har gjort — och det beklagar jag livligt — ett par ändringar, som för lantarbetarna komma att vara besvärande, framför allt den ena av dem. Utskottet har t. ex. beträffande 5 § gjort en ändring i Kungl. Maj:ts förslag, som lantarbetarna komma att få olägenhet av. Det förhåller sig på det sättet, att 5 § i den förra året antagna lagen stadgar rätt för arbetsgivare att förkorta arbetstiden under november och december på visst sätt och sedan i följd härav förlänga arbetstiden under februari och mars. Nu har regeringen återfört 5 § till den lydelse, den hade i regeringsförslaget i fjol, nämligen att ett överflyttande av arbetstiden icke kan ske annat än med arbetsrådets medgivande. Nu går utskottet på avslag på denna ändring samt yrkar, att 5 § alltså skall förbli oförändrad med rätt till överflyttning från ena delen av vintern till den andra. Denna bestämmelse, som således redan finns, har varit en ständig källa till oro och tvister för lantarbetarna och deras organisationer. Under november och december skickas mannarna hem då och då. Det blir en förkortad arbetstid, och så lagras dessa stunder under november och december, då de icke arbeta, för att sedan tagas igen under februari och mars med det resultatet, att, om icke alltid, så ofta blir det bråk om huru myc-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

ket arbetaren är skyldig på arbetstiden. Det blir godtycke och besvärligheter, och det tjänar icke något förnuftigt ändamål. Om det hittills funnits något motiv för att förkorta arbetstiden i november och december och förlänga den i februari och mars, när arbetstiden varit en annan än den nu blir — man motiverar detta nämligen med att det blir för mörkt att arbeta så lång tid under november och december — gäller detta icke längre. Nu blir arbetstiden genom denna lag en timme kortare, och icke följer väl mörkret med arbetstiden på det sätt, att det mörknar efter arbetstidslagen, utan det följer andra lagar. Man får en timme mera på sig, innan mörkret kommer, efter den nya lagen än vad man hade förut. Det finns således icke några som helst skäl för att hädanefter bibehålla denna förargelseklippa i lagen.

Kungl. Maj:t har icke föreslagit någon ändring i 7 §, som talar om övertiden. Denna är fastslagen till 200 timmar. Utskottet har emellertid föreslagit en ändring och ökat övertidstiden till 260 timmar. Det finns lika litet några bärande skäl för detta. Nu kan det ju hända, att det icke spelar så stor roll för lantarbetarna i allmänhet, ty man räknar kanske med att övertiden icke kommer att tagas ut, men dessa 260 timmar komma säkert att tagas ut av kreatursskötarna, så att resultatet blir, att kreatursskötarna komma in under lagen, men att, om man utnyttjar övertiden, det är möjligt, att de icke komma att få någon nytta av den. Det är därför, som vi, som äro antecknade såsom reservanter på denna punkt, anse, att utskottet borde ha följt Kungl. Maj:t och alltså godkänt 5 § i den lydelse, Kungl. Maj:t föreslagit, samt vidare icke föreslagit någon ändring av 7 §.

Några av oss reservanter ha även reserverat oss beträffande vissa uttalanden i utskottets motivering. När vi icke godtagit utskottsutlåtandet på ett par punkter, ha vi givetvis icke heller kunnat godtaga motiveringen i dessa delar. I motionen, nr 431, i andra kammaren har herr Falk yrkat, att även mjölkning mot ackordsersättning skulle intagas under lagens bestämmelser. Starka skäl ha enligt reservanterna talat och tala samt komma att tala för att även mjölkning mot ackordsersättning skall räknas in under arbetstidslagen, men vi ha icke velat riskera hela förslaget genom att gå på bifall till herr Falks fullt och helt motiverade motion. Vi ha icke velat äventyra hela saken genom att taga upp en strid på den punkten, men å andra sidan kunna vi heller icke dela utskottsmajoritetens ljusblåa optimism, som visar, att utskottsmajoriteten säkerligen icke är fullt inne i situationen. Utskottet säger med hänsyn till farhågorna för att rätten till mjölkning mot ackordsersättning vid sidan av lagen skulle missbrukas, på sid. 27 i utlåtandet följande: »Utskottet, som anser, att de i motionen uttalade farhågorna äro överdrivna, vill erinra om att någon skyldighet för djurskötare att åtaga sig arbete o. s. v.» Det är detta utskottets uttalande, som vi reservanter icke kunna ansluta oss till. Här är det icke fråga om att ställa något yrkande på den punkten. Det räcker enligt vår mening att fritaga oss från ansvar och från en sådan optimism.

Jag skall icke upptaga tiden längre. Jag vill endast uttala den förhoppningen, att den här kammaren lika enigt sluter upp omkring lantarbetstidslagen, som jag hoppas att kammaren skall sluta upp omkring förslaget om kompensation till jordbrukarna för lantarbetstidslagen. Jag kommer på de särskilda paragraferna att yrka bifall i överensstämmelse med våra reservationer, och på den nu föredragna delen ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Häruti instämde herrar *Hermansson, Andersson* i Surahammar, *Pettersson* i Hällbacken och *Hansson* i Örebro.

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller:** Herr talman! Jag lyssnade ganska uppmärksamt på det anförande, som herr Skoglund å högerns vägnar höll i denna fråga. När jag hörde det anförandet, kunde jag icke underlåta att erinra mig hela den serie av olycksprofetior, som åtföljde beslutet rörande åttatimmarsarbetslagens införande inom industri och hantverk, åtminstone något större hantverk, år 1919 vid urtima riksdagen. Det förhöll sig faktiskt på det viset, att om olycksprofeterna den gången haft bara 50 procent rätt i sina spådomar, skulle detta land nu i år vara ett ekonomiskt ofantligt mycket sämre ställt land än — låt mig säga — ungefär vid den tidpunkt, då den allmänna arbetstidslagen genomfördes. Jag vill visst icke bestrida någons rätt att vara hur pessimistisk som helst i fråga om möjligheterna till att anpassa olika näringsförhållanden efter en lagstiftning av denna natur. Det är klart som dagen, att har man den läggning spår man olyckor. Vi, som på sin tid kämpade för en reglering av arbetstiden till 8 timmar om dagen och 48 timmar i veckan inom andra näringsområden, vi vågade vara optimister, och jag skulle tro, att vi i dag kunna konstatera, att någon större skada av åttatimmarslagen icke har inträffat. Däremot har livet för åtskilliga hundratusentals människor i detta land förbättrats och lättats. De ha fått andra möjligheter att skapa sig förutsättningar för inhämtande av kunskaper, för en ökad utbildning, för ett rikare familjeliv och för att överhuvud taget höja sin nivå, utan att på något sätt deras ekonomiska möjligheter sänkts eller skadats. Det är icke fråga om att icke reallönen för industriarbetarna är väsentligt högre än den var år 1919, då beslutet om åttatimmarslagen fattades, eller år 1920, då den allmänna arbetstidslagen genomfördes. Jag skall icke bry mig om att komma in på frågan om sammanhanget mellan dessa ting. Det är många förhållanden, som man icke utan vidare på förhand kunnat beräkna, som inverkat på denna utveckling.

Visserligen är det sant, att spådomarna i dag äro modestare — man säger nämligen icke, att det svenska jordbruket kommer att gå under — men man har i varje fall en hel serie av farhågor, som man anser vara befogade. Då jag nu tar för givet, att andra kammaren kommer att i huvudsak bifalla utskottets förslag, får framtiden döma oss emellan. Ännu så länge göra vi endast antaganden, var och en på sin sida: *vi* antaga, att jordbruksnäringen väl kan stå ut med detta, att lantarbetarnas lönenivå även med en förkortad arbetstid kommer att höjas en smula efter hand, men *de andra* se allting i svart och grått. Bägge parterna röra sig med förmodanden, med hypoteser och, som sagt, framtiden får döma mellan oss.

Jag tycker, att det vore tråkigt ur det reformvänliga folkpartiets synpunkt, om framtiden skulle ge socialdemokraterna och bondeförbundarna rätt och ge folkpartiet orätt, ty den dagen, om nu vårt förslag bifalles, vilket vi utgå ifrån, grämer sig kanske folkpartiet ändå och tycker, att det var synd, att det icke medverkade till en förbättring för en av de svagaste och sämst ställda medborgargrupperna i detta land. Jag säger detta därför, att jag många gånger funnit det ganska egendomligt att på så många punkter möta folkpartiet såsom en mer eller mindre energisk motståndare till förslag, som man eljest tycker skulle ligga i en fullkomligt naturlig linje med dess egna allmänna strävanden. Jag måste säga här i dag, att det är egentligen ganska besynnerligt, att vi och bondeförbundarna skola komma överens om den här saken och folkpartiet hålla sig utanför. Jag är naturligtvis på mitt sätt gladare åt att det är böndernas egna representanter, direkt ur deras egna led praktiskt taget allesammans, som våga medverka till detta steg, men jag medger, att det naturligtvis ur många synpunkter varit bättre, om anslutningen kunnat sträcka sig litet längre ut.

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

Vi behandlade för ett par dagar sedan i denna riksdag en motion rörande åtgärder, som skulle avse att förhindra flykten från landsbygden. Det var visst högern, som motionerade, tror jag. I dag, mina herrar, ha ni ett utsökt tillfälle icke till en utredning utan till praktiska åtgärder, som, om de få några verkningar — därom är jag övertygad, men det är ändå blott en hypotes — ovillkorligen måste komma att medverka till att hålla kvar folket vid jordbruket, just den litet mer rörliga arbetskraft, som på grund av vissa omständigheter nu kanske ibland föredrar annat arbete framför jordbruksarbetet. Nu vill ni icke medverka. Ni äro så rädda. Ni ha så många farhågor. Det är ingenting att göra åt det. Då jag emellertid förmodar, att man icke kan stifta någon lag, som binder människorna vid den torva, där de äro födda, förstår jag icke, vad ni mena, att man skall göra för att förhindra flykten från landsbygden, om man icke vill på rena allvaret medverka till praktiska åtgärder, som leda till en förbättring, för att efter hand söka nå målet: att skapa verklig likställighet i socialt avseende mellan lantarbetare och industriarbetare. Det som föreslås är ingenting annat än ett steg på den väg, som skulle leda till denna likställighet.

Jag hörde herr Skoglund yttra, att denna lagstiftning skulle medföra en förlängd arbetstid bland annat för dem, som icke äro lönearbetare i jordbruket. Nu skall man ju försöka att hålla sig till de rätta proportionerna. Jag har talat med sakkunniga — jag kan tyvärr icke räkna mig själv dit — och frågat, huru många av landets jordbruk, som kunna tänkas komma att falla under den reviderade lag, som föreslagits av regeringen, och som tillstyrkts av andra lagutskottet. Vi ha här i landet åtminstone 300,000, som man kan kalla för jordbrukare i ordets egentliga mening. Enligt de upplysningar, jag inhämtat, kommer lagen på sin allra högsta höjd att omfatta 25,000 à 30,000 jordbruk, där det är tre arbetare. Det anses alldeles klart, att på egendomar, som understiga 30—25 hektar, lagen ej kommer att tillämpas. Det blir alltså på de stora och medelstora jordbruken, som denna arbetstidsreglering kommer att genomföras. Jag förmodar, att herr Skoglund ej vill inbilla kammaren, att de 270,000 jordbrukare, som ej ha tre lönearbetare, skulle komma att få sin arbetstid förlängd, utan skall det gälla någon, måste det gälla de jordbrukare, som i regel ha minst tre arbetare. Det är alltså ungefär 25,000 à 30,000 jordbrukare, som man kan befara komma att få sin arbetstid något utökad, om deras arbetare få sin arbetstid förkortad enligt detta förslag. Det skulle då innebära, att en sådan jordbrukare finge utföra en del av det arbete, som han hittills haft avlönat folk att utföra. Något annat kan i sak ej herr Skoglunds yttrande innebära.

Herr Barnekow hade vissa bekymmer för lagtexten. Jag kan ej ingå på någon polemik på denna punkt, men jag förmodar, att i den mån lagtexten kommer att tolkas av arbetsrådet och domstolarna, kommer den att tolkas med det sunda förnuft som kräves, så att man alltså ej har någon anledning att på denna grund påstå, att lagtexten på någon punkt är så otydlig, att man för den skall skall motsätta sig denna lagstiftning.

Så var herr Barnekow inne på ett annat kapitel, som jag ej vill underlåta att något beröra. Han sade, att det gått rykten, enligt vilka socialministern skulle anse, att om denna lagstiftning ej bleve genomförd, d. v. s. åttatimmarsarbetslagen för jordbruket, skulle hela jordbruksstödet komma att äventyras, därför att socialdemokraterna skulle komma att motsätta sig det. Jag anser mig lugnt kunna försäkra, att alla sådana rykten äro falska. Vi ha medverkat till jordbruksstödet, innan det fanns åttatimmarsdag för jordbruket, och vi komma att medverka till detta efteråt också. Men

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
det finns ett men. Vi vilja, att lantarbetarna som en del av dem, vilka leva på jordbruket, skola få sin beskärda andel av de förbättringar för jordbruksnäringen, som jordbruksstödet innebär, och det är klart som dagen, att om den nu föreslagna arbetstidslagen ej skulle genomföras, måste vi fråga oss, om vi skola gå lika långt i stödåtgärder, som vi anse oss kunna göra, om lantarbetstidslagen genomföres. Vi hade ju direkt knutit ihop årets jordbruksproposition med kompensation för de nackdelar i ekonomiskt avseende, som denna lagstiftning kan medföra. Det ligger i sakens natur, att för alla de konsumenter, som äro industriarbetare, blir det en stor skillnad, om de skola betala högre produktpriser från den utgångspunkten, att det medför, att lantarbetarna få en förkortad arbetstid, än om de skola betala dem från den utgångspunkten, att detta är endast böndernas sak och att med detta ha lantarbetarna ej något att skaffa. År 1932 måste jag underrätta lantarbetsgivareföreningen här i landet om att det för den regering, som då satt, var självfallet, att även lantarbetarna skulle ha någon glädje av de regleringsåtgärder på jordbrukets område, som den regeringen ville medverka till. Det vill med andra ord säga, att genomförandet av denna lantarbetstidslag har föranlett oss att sträcka oss något längre, när det gällt den prisnivå på jordbruksprodukter, till vilken vi vilja medverka, än vi eljest skulle gjort. Vi ha lovat kompensation, och det är vår årliga mening, att den kompensationen skola jordbrukarna få. Men om lantarbetarna ej få sin arbetstid, finns det på den punkten ingenting att kompensera. Det är klart, att så tillvida kan denna lag få inflytande på jordbrukspolitiken. Det är dock en helt annan sak, än att vi skulle anse, att lantarbetstidslagen skulle vara ett villkor överhuvud taget för åtgärder inom jordbrukets område.

Nu har herr Barnekow förklarat, att man kan befara, att genomförandet av denna arbetstidslag skall som konsekvens få, att lantarbetarnas lönenivå ej kan komma att bliva så hög, som den eljest skulle blivit. Det är också en sak, som jag överlåter på framtiden att avgöra. Jag tror för min del, att varken herr Barnekow eller jag äro tillräckligt gudabenådade profeter för att kunna säga något bestämt om den saken. För min del har jag, när jag hört detta löneargument anföras emot införande av denna förkortade arbetstid, sagt mig, att jag förstår ej, varför man nödvändigtvis skall ha att göra med alternativ. Kan man ej, precis som det gått inom industrien, tänka sig ej ett *antingen — eller* utan ett *både — ock*. I varje fall kan jag säga, att i den mån jag kan ha något inflytande på dessa ting, kommer min strävan att gå i den riktningen. Jag tror som sagt ej, att farhågorna i detta fall äro bättre grundade, än de i allmänhet visat sig vara, när det gällt dylika ting.

Jag vill, då jag ej är säker på — jag måste väl gå in i medkammaren — att jag får tillfälle att yttra mig vidare i denna sak här, begagna tillfället att meddela kammaren en särskild sak. Kungl. Maj:t har beträffande bestämmelserna om övertid ej föreslagit någon ändring i den i fjol antagna lagen, som innebar ett slags fri övertid på 200 timmar. Det behövs ej arbetsrådets tillstånd till denna övertid. Nu har andra lagutskottet för sin del förordat, att denna övertid skall kunna utsträckas till 260 timmar i stället, och min ärade företrädare här som talare yttrade sig till förmån för reservationen på denna punkt, vari Kungl. Maj:ts förslag tillstyrkes, och polemiserade mot utskottet. Jag anser mig då skyldig att säga, att detta förslag från utskottets sida har tillkommit i samförstånd med undertecknad. Jag har haft åtskilliga samtal rörande denna sak, och jag har blivit övertygad — ja, det kanske är väl mycket sagt — men jag har i varje fall funnit starka skäl anförda för att medgiva en på detta sätt utsträckt övertid. Det har sagts mig alldeles be-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
stämt ifrån erfarna jordbrukares sida, att om man ej vill utsträcka rätten till en övertid över de 200 timmarna, där man behöver det, då står man risken, att man på vissa gårdar, som ligga så att säga på gränsen — det gäller alltså ej de större gårdarna utan vissa mindre gårdar — måste låta ett par dragare stå i stallet under en dag i veckan, utan att det egentligen fyller något ändamål. Denna arbetstidsreglering är ju ej avsedd att gälla hästarna också, utan man har begränsat den till lantarbetarna. Man har anfört i mitt tycke så starka skäl för detta, att jag ansett det vara ganska rimligt, och jag har så mycket lättare kunnat vara med om sådana bestämmelser, som den allmänna arbetstidslagen i motsats till lantarbetstidslagen utöver de 200 timmar, som man får fritt uttaga, har en bestämmelse, enligt vilken under vissa förutsättningar arbetsrådet kan medge en övertid på ytterliga 150 timmar på året, alltså en väsentligt längre övertid, sammanlagt 350 timmar, än den, som skulle medgivas enligt utskottets förslag till lantarbetstidslag. Jag måste då säga mig, att man måhända skulle ha skjutit in arbetsrådet som instans. Jag tror emellertid ej, att det är så förfärligt viktigt, och jag måste säga mig, att det blir i varje fall ej något brott mot den likställighetsprincip i stort sett, som vi eftersträva, då det gäller förhållandet mellan arbetstiden för industriarbetarna och för lantarbetarna. Jag har följaktligen ej velat motsätta mig detta anspråk, enär jag funnit det vara sakligt motiverat.

Jag har haft ett annat skäl för att vilja gå med på detta. Jag vet, att mina vänner lantarbetarna i denna kammare äro missnöjda med detta medgivande. Men jag vill säga eder, att ni stå inför edert folk i den goda ställningen att presentera ett, såvitt jag förstår, synnerligen stort socialt framsteg. Men ni måste som andra fått göra, lära eder, att när man lagstiftar, skall man lagstifta så, att ej förnuftiga människor kunna peka på konsekvenser av lagstiftningen, som det ej är någon reson i. Man skall aldrig glömma, att det finns andra än en själv också i samhället. Här är det en mycket stor grupp, nämligen böndernas grupp, som alltså skall tillämpa lagen från sina utgångspunkter och få göra sina erfarenheter av denna lag. Om de finna, att lagstiftningen är orimlig, skall ingenting kunna förhindra, att de därefter resa en kanske mycket farlig opposition mot den antagna lagstiftningen. Det finns ingen anledning, såvitt jag förstår, att ej åtminstone visa sig så anpassbar, att man undviker, i den mån man kan förutse det, att komma i en sådan situation. Däremot vill jag säga, att om det skulle visa sig, att jordbrukarna skulle vilja på något mera allvarligt sätt missbruka denna rätt till 260 övertidstimmar om året, då bör den fackliga oragnisationen bland lantarbetarna åtaga sig den nödiga kontrollen, och då kan man, därest det kan påvisas i någon nämnvärd utsträckning sådana faktiska missbruk, rätta till det ett år efteråt. Det är så jag sett på saken, och jag menar därför, att man ej skall bråka om en sådan historia. Det är i varje fall ej någonting, som är värt så mycket, och jag måste för den skull — jag befinner mig ju i en mycket egendomlig situation — i detta läge förorda, att andra kammaren biträder utskottets förslag även beträffande § 7 och ej biträder den vid utskottsutlåtandet vid denna paragraf fogade reservationen. Jag tror, att det vore mycket önskvärt, att kamrarna kunde ena sig härom.

Herr talman! Efter denna lilla utvikning till en av detaljerna i förslaget ber jag för min del endast att få uttala den varma förhoppningen, att det skall lyckas att i andra kammaren, trots folkpartiets vägran, få till stånd en bestämd majoritet till förmån för denna lagstiftning till lantarbetarnas fromma. Jag tror, att man med gott samvete kan rösta för den i den övertygelsen, att det är en av de lagar, som komma att göra vårt land till ett bättre land för människor att leva i.

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

Herr talmannen gav härefter för kort genmäle ordet till

Herr **Skoglund,** som yttrade: Herr talman! Jag tänker blott litet närmare precisera för socialministern, vad jag menade, när jag talade om en förlängd arbetstid för dem, som ej äro direkta lönearbetare. Det är så, herr statsråd, att om det på en bondgård är tre arbetare samt bonden och hans familj, så är det vissa arbeten, som ej kunna inställas utan som måste utföras. Dessa måste uppdelas mellan arbetsgivaren, familjemedlemmarna och de löneanställda. Det går verkligen ej för sig att säga till korna exempelvis, att vi titta till eder om en dag eller två. Vissa besvärligheter förekomma också, när det gäller dragarna, som herr statsrådet tydligen på sistone fått sin uppmärksamhet riktad på. Det är verkligen så, att arbetstiden numera även är reglerad för hästarna, därför att det många gånger saknas körkarlar till dem. I flera fall förhåller det sig på det sättet, att bonden och hans familjemedlemmar få utföra ett större kvantum arbete än tidigare, och det kan mer än en gång betyda, att dessa människor ej komma att trivas på den svenska landsbygden utan draga sig därifrån. Det är troligt, att varken bonden, hans familjemedlemmar eller de löneanställda komma att förta sig, om de frivilligt göra en uppdelning av detta arbetskvantum utan stränga lagparagrafer.

Jag vill vidare säga till herr statsrådet, när han talade om olycksprofeterna från 1919, att det kanske gått bättre, än statsrådet eller någon annan tänkt sig. Men vem kan säga, i vilken utsträckning den stora arbetslöshet, vi haft i detta land, och den permanenta arbetslöshet, som under långa tider varit särskilt besvärande, varit beroende av den hastiga övergången till åttatimmarsarbetslagen år 1919. Det kan ej jag svara på och ej heller, förmodar jag, statsrådet eller någon annan.

Härpå anförde:

Herr **Osberg:** Herr talman! Det känns nära nog kusligt för en folkpartist att begära ordet, sedan herr socialministern har givit folkpartiet ett sådant betyg, som han gjort. Medan socialministern är inne här i kammaren, vill jag fråga, om ej herr statsrådet erkänner, att det parti, jag tillhör, och de meningsfränder, jag har, också utfört ett socialt arbete i rätt stor utsträckning, innan socialministern och hans parti kommo i majoritet i denna kammare. Man skall ej vara så förmäten, som socialministern är, utan man måste taga allting med lugn och ro. Det kan hända, att socialministern i en rätt snar framtid blir besviken över det lagförslag, han här framlagt. Han har i dag uttryckt sin stora glädje över att han fått bönderna med sig. Men om det skulle ske, mina damer och herrar, en omröstning i landet, undrar jag hur siffrorna skulle te sig. De bleve kanske rätt besvärande för socialministern, om han finge veta den verkliga sanningen.

Herr talman! Jag begärde ej ordet för att säga detta utan för att säga någonting i sak. Jag skall ej här gå in på några detaljer, ty jag kan antaga, att utgången i denna fråga redan är given. Jag har emellertid en rätt stor erfarenhet av hur denna lag verkat och kommer att verka. Jag har utöver min jordbruksverksamhet även haft verksamhet inom industrien i 12 års tid dels som arbetare, dels som förman och dels som egen företagare. Jag må säga, att det ligger ingen överdrift i det uttalandet, att det är en himmelsvid skillnad mellan industrien och jordbruket i detta fall. Nu framhöll socialministern här, att det gått så utomordentligt bra med åttatimmarsarbetslagen, när det gällt industrien. Jag kan säga, att jag varit anhängare till åttatimmarslagen och aldrig motsatt mig dess införande inom industrien, därför att man där kan rationalisera och på alla möjliga sätt koncentrera sig. Om det är en skicklig industri-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
man, kan han på måndags morgon säga, vad han hinner få uträttat till lördagskvällen. Men jag tror ej, att vare sig socialministern eller någon annan, han må tänka hur klokt som helst, kan i fråga om jordbruket säga, att vi ha vid den tiden nått det och det resultatet. Nu medger jag gärna, att i fråga om stora jordbruk kan det rationaliseras på sådant sätt, att lagens verkningar i ogynnsam riktning ej bli så stora, som när det gäller mindre egendomar.

Det är synd, att socialministern skall behöva vara närvarande på två håll. Jag skulle gärna velat ha honom här för att resonera med honom. Men jag hoppas, att han kommer att taga del även av vad som kommer att sägas av olika talare. Jag har varit domänvärderingsman ett par år, och förlidet år hade vi att utföra rätt stora arrende- och saluvärderingar. Från denna verksamhet skall jag be att få anföra exempel, som talar sitt tydliga språk och som kan vara alldeles utmärkt för socialministern att taga del av. Vi komma till egendomar av den storleksordningen, att arrendatorn hade en ladugårdsskötare och två drängar och hjälpte till med eget arbete. Jag vill nämna, att de arrenden vi då föreslogo, rörde sig omkring 1,200 kronor. Arrendatorerna i vanliga fall knorrade och tyckte, att vi voro för stränga emot dem och satte arrendepriset för högt. Vad skall det bliva, sedan denna lag trätt i kraft? Arrendatorn är efter min mening tvungen, om han skall sköta egendomen som han gjort hittills, att skaffa sig en arbetare till. Vad får han då? Han får i och med detsamma kan man säga ytterligare ett arrende på 1,200 kronor. Man kan då fråga sig, om det icke kan vara berättigat för denne kronoarrendator att gå till Kungl. Maj:t och säga: »När värderingen skedde, hade vi friare former av arbete, och arbetet anpassades så, att vi med möda och besvär kunde betala dessa 1,200 kronor till kronan. Vad skola vi göra nu?»

De hava klagat över, att 1,200 kronor är ett drygt arrende. Skola de hava en arbetare till, få de ytterligare en utgiftspost som i det närmaste bliver lika hög som arrendesumman. Vad beträffar det, som socialministern framförde här, nämligen att det gått så bra med industrien, så ville jag fråga: varför har icke socialministern sträckt sig lika långt där som han ämnat göra här och begärt, att det skall vara endast två fritagna arbetare? Detta har statsrådet halkat förbi.

Hela den tid man resonerat om arbetstidslagen har man varit ense om, att den varit lämplig för industrien, men det är annorlunda beträffande jordbruket på grund av dess särskilda förhållanden. Herr Skoglund har talat om väder och vind och andra förhållanden. Dessa omständigheter kan ingen jäva, icke ens socialministern. Man måste böja sig för fakta.

Sedan sägs, att man skall rationalisera och skaffa sig maskiner o. s. v. Man kan ju resonera så, tills bönderna stå på huvudet och deras skulder blivit så stora, att de icke kunna orka med dem. Tänk på stegringen på senare tid i fråga om maskiner och redskap! Det finnes gränser även i fråga om anskaffning och rationalisering. Det kommer att visa sig, att de icke kunna klara sig.

Arbetet i en industri är annorlunda beskaffat än arbetet vid ett jordbruk. I industrien har man möjlighet att övervaka arbetarna. Hur liten industrien är, har man alltid en förman. Är industrien större, har man flera sådana och man har bokhållare och annan befälspersonal. Hur är det med jordbruket. Vi tänka oss en gård på gränsen med tre arbetare, som kommer in under lagen och där ägaren själv måste arbeta lika hårt som den han lejer. Han måste betecknas även han som lantarbetare. Det är ingen möjlighet att kontrollera dessa arbetare spridda på stora vidder. Ägaren själv kan inte alltid vara tillstädes. Han måste till marknaden för att sälja produkter. Han färdas hit och dit. Han kanske är med i det kommunala o. s. v. Hur skall det vara möjligt för honom att övervaka folket och se efter, att allt går ordentligt till?

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

När det gäller industrien, har man arbetarna kring sig i en liten räjong. Det är ganska lätt att se till, att det blir gjort, som skall göras. Det är heller icke beroende av vädret. Det är likadant vinter och sommar. Skötes det som det skall kan man alltid få fram sina produkter på beräknad tid.

Vad skall den här lagen tjäna till egentligen? Man har talat om, att denna lag skulle göra det mycket lättare att skaffa folk till jordbruket. Herr Johanson i Hallagården var uppe och sade, att det är nödvändigt att göra något för att få folk dit. Det är många profeter i landet som de sista två, tre åren, sagt, att det är för mycket folk vid lantbruket; och att människorna böra begiva sig till städerna, där de få bättre utkomst o. s. v.

Det har varit så i alla tider. Jag är icke så ung numera. Men sedan jag började deltaga i jordbruket och industrien, har jag bevittnat, hur folk vandrat till industrien. I den utsträckning, folk vandrat dit, har det varit möjligt för industrien att sovra folket. Jordbruket däremot får ta vad som blir över. Om det vore präktigt folk, allesammans, vore det någonting annat.

Det är på dessa grunder jag anser att problemet är så svårhanterligt. Jag lika litet som socialministern är någon siare. Jag vågar ändå göra påståendet, att det skall visa sig, att hans ljusa syn på saken icke skall förverkligas. Socialministern sade, att när man lagstiftar, skall man lagstifta så, att lagen sträcker sin beskärmelse över folket och gör det lyckligt. Statsrådet gjorde undantag för hästarna. Men hade det icke varit lämpligt att taga med både bönder och arrendatorer, deras söner och döttrar, de allra flesta av dessa äro lantarbetare i ordets bästa bemärkelse. Borde han icke även ömma för arrendatorer. Men socialministern synes icke ömma för dem. Men skall man lagstifta, bör man taga med hela härvan.

Man har skrutit över det fria folket, som vistas i detta land, över den fria företagsamheten m. m. Hur blir det snart, mina damer och herrar, med friheten i detta land? Det blir klavbundenhet över hela linjen. Men jag hoppas — ty andra hava väl också rätt att göra uttalanden — att blir detta ok för styvt att bära för svenska folket, så skall svenska folket i sinom tid lyfta oket av sina skuldror. Det går an att reglera en tid. Men går lagstiftningen ut på det omöjliga kommer nog det svenska folket att förstå saken något bättre kanske än det gör för tillfället. Det skall bliva intressant att se, det måste jag säga. Jag har talat med många bondeförbundare, som icke äro riksdagsmän, och hört deras uttalanden om denna åttatimmarslag. De ha en annan uppfattning än deras representanter.

Jag vill säga till sist, herr talman, att sådant läget är hade man icke behövt peta i denna lagstiftning om åttatimmarsdag för lantarbetare. Den, som icke sköter om sitt folk på ett mönstergillt sätt, får icke något folk. Det är brist på folk i landet. Det tycker jag, att socialministern bort tala om litet också. Det har gjorts två framställningar från olika län att få — vi böra kanske icke säga importera folk — in folk för att sköta jordbruket.

Den, som i likhet med herr Johanson i Hallagården fått den glada synen, att när vi genomfört denna lag, blir det trevnad på landsbygden, misstar sig nog. Nej, herr Johanson i Hallagården, det blir nog icke som ni spår. Den uppfattningen har jag och den tror jag — sorgligt nog — kommer att bekräftas.

Jag sade i början, herr talman, att jag skall icke gå in på detaljer. Det är bara att hoppas, att folk skall bliva förnuftigare i framtiden och medgiva något uns av fridom för svenska folket. Jag yrkar avslag å utskottets hemställan.

Herr **Lundqvist:** Herr talman! Arbetstidslagen har avseende icke bara på det rena jordbruket utan den gäller ju också för den speciella trädgårdsod-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

lingen. När jag suttit och lyssnat till den förda diskussionen, har jag emellertid icke hört talas om denna i och för sig så betydelsefulla näringsgren.

Jag har tillåtit mig att tillsammans med några av kammarens ledamöter väcka en motion speciellt rörande frukt- och trädgårdsodlingen. Jag har i denna motion hemställt om avslag på den kungl. propositionen och — för den händelse detta yrkande icke skulle vinna riksdagens bifall — om vissa uppmjukningar av de föreslagna bestämmelserna för att lindra olägenheterna för trädgårdsodlingen som sådan.

Utskottet har ju i allt väsentligt gått mot vad vi i motionen föreslagit. Jag är angelägen att understryka detta, särskilt sedan jag hörde herr Johanson i Hallagården i början av debatten, bockande sig många gånger för regeringen och utskottets majoritet, tala om de väsentliga förbättringar, som utskottet hade åstadkommit i ett förslag, som redan förut enligt hans förmenande uppenbarligen var utomordentligt bra.

Jag kan icke dela den uppfattning, som herr Johanson i Hallagården här givit uttryck åt.

Utskottets motivering för sitt avstyrkande av de framställda ändringsyrkandena är utomordentligt knapphändig och intetsägande. Beträffande det förslag, som vi i motionen framfört rörande 4 § om rättighet att taga ut litet mera arbetstid om sommaren mot kompensation under vintern, har, herr talman, såvitt jag kunnat finna, utskottsmajoriteten icke kostat på ett enda ord till motivering för sitt avvisande av detta förslag. — Sedan må man hava vilken mening man vill i själva sakfrågan. — Jag endast konstaterar detta. Det vore emellertid av mycket stort intresse för mig och de många trädgårdsodlare, som äro intresserade av denna fråga, att åtminstone få reda på, vilka skäl som föranlett utskottets majoritet att avvisa till och med denna så blygsamma men för näringen som sådan betydelsefulla ändring av de bestämmelser, som i denna paragraf hava föreslagits.

Kungl. Maj:ts proposition om stödåtgärder åt modernäringen och det sammansatta utskottets utlåtande i samma ärende, som vi komma att behandla under nästa punkt på föredragningslistan, visa, att praktiskt taget statsmakterna icke komma att lämna trädgårdsnäringen som sådan någon som helst hjälp eller stöd.

Jag fäster uppmärksamheten på, att, när det gäller *denna* näringsgren, kommer alltså *icke* i detta sammanhang att lämnas någon som helst kompensation ens för de direkta merutgifter, som de nya lagbestämmelserna komma att föranleda. Jag är ganska angelägen att understryka detta, eftersom här förut varenda talare för Kungl. Maj:ts och utskottsmajoritetens förslag har varit så angelägen om att betona, att det ju skulle lämnas fullt tillräcklig kompensation från statsmakternas sida, *samtidigt* som man nu bestämde, att arbetstiden skulle förkortas.

Jag frågar herr Johanson i Hallagården och jag frågar utskottet i övrigt: Var finnes kompensationen för trädgårdsodlingens vidkommande för den fördyring av dess omkostnader, som följer med de nu föreslagna ändringarnas genomförande?

Efter allt vad som talats och motionerats under de senare åren i denna fråga lär väl ingen kunna bestrida, att trädgårdsodlingen redan för närvarande kämpar med de allra största svårigheter. Ingen lär heller kunna bestrida, att den arbetstidsförkortning, som här kommer att genomföras, måste för trädgårdsodlingens vidkommande betyda nya ökade bördor.

Vill man nu icke — såsom uppenbart är fallet — giva även åt trädgårdsodlingen motsvarande kompensation, som jordbruket erhåller, är det då verkligen, herr talman, för mycket begärt, att riksdagen åtminstone vilar på hanen

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
något, när det gäller att skärpa arbetstidslagens bestämmelser för denna närings vidkommande?

Jag kan för min del icke finna annat än att det hade varit den enklaste och naturligaste sak att i avvaktan på den pågående utredningen om möjligheterna att lämna kompensation åt trädgårdsodlingen för i år låta anstå med genomförandet av den ifrågasatta skärpningen. Men detta har utskottet icke velat vara med om.

Det är alltså icke nog med, herr talman, att när det gäller trädgårdsodlingen, trots alla de framställningar, som under senare tid hava gjorts om ökat stöd från det allmännas sida, ingenting positivt nu kommer att göras, utan statsmakterna gå dessutom så långt, att de med öppna ögon ytterligare förvärra läget för denna redan förut så betryckta näringsgren och dess utövare. Jag måste för min del säga, att detta är ett underligt slags välfärdspolitik, som man ju annars så ofta hör talas om från den nuvarande majoritetens sida.

Jag fäster uppmärksamheten på, att de olägenheter, som jag här talat om som följd av den skärpta arbetstidslagen, icke äro några olägenheter uteslutande för arbetsgivarna som sådana. De komma att också lika allvarligt gå ut över de inom näringen anställda arbetarna. Det är alldeles givet, när ingen som helst kompensation av statsmakterna lämnas, att företagarna tvingas till att göra vad de kunna för att göra besparingar på lönekontot och att de därför också komma att under vinterhalvåret nödgas avskeda sitt folk i mycket större utsträckning än vad eljest skulle hava blivit fallet.

Jag vågar bestämt hävda, att jag gläder mig för min del minst lika mycket som någon annan i kammaren åt varje reell förbättring, som kan beredas dessa arbetare lika väl som varje annan arbetare. Men jag måste säga, att jag känner mig ganska tveksam, om verkligen denna reform — hur välment som den naturligtvis än är från socialministerns sida — blir till något verkligt gagn för arbetarna just av de skäl jag nyss sade.

Man har här vidare tidigare, och socialministern icke minst, talat om, att man vill bevara befolkningen på landsbygden, varom från högerhåll motionerats, och att här vore ett utmärkt tillfälle att visa i handling denna vilja. Är det icke emellertid så ändå, att vad som för dessa arbetare liksom för de flesta är det viktigaste är, att de kunna få bättre betalt än de för närvarande hava? Och ingen lär väl ändå kunna påstå, att möjligheterna till bättre betalning åt trädgårdsodlingens arbetare ökas i och med att man på detta sätt ökar bördorna för produktionen som sådan.

Vi hava en karg natur och ett hårt klimat här uppe. Vi äro redan på den grunden, när det gäller trädgårdsodlingen, svårt handikappade av söderns i det avseendet betydligt mera gynnade länder. Det har emellertid icke hindrat, att vi på detta område lyckats åstadkomma resultat, som måste, såvitt jag förstår, inge både glädje och respekt, tack vare en strävsam befolkning, som oförtrutet och plikttroget arbetat, och tack vare icke minst att man också utnyttjat tiden på det sätt, som hittills varit möjligt, särskilt naturligtvis under det viktiga sommarhalvåret.

Nu har emellertid utskottets majoritet mot en bestämd mening från alla odlarorganisationers sida ansett sig böra ytterligare skära ned arbetstiden utöver vad som skett tidigare. Utskottets lika väl som Kungl. Maj:ts förslag betyder för vår inhemska trädgårdsproduktion — ingen lär kunna förneka det — ett allvarligt slag. Ingen lär väl heller kunna bestrida, att samma förslag kommer att betyda ett synnerligen värdefullt handtag åt de utländska konkurrenterna på den svenska marknaden. Jag finner för min del, herr talman, ett förslag av den karaktären olyckligt och vill icke vara med om det.

Med stöd av vad jag sålunda anfört och under åberopande av vad som an-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
förts i den till utskottets utlåtande av högerrepresentanterna fogade reservationen ber jag för min del att få yrka avslag på utskottets hemställan och i första hand bifall till högerreservationen. Skulle emellertid denna reservation icke vinna kammarens bifall, anhåller jag att få hemställa om bifall till det förslag till ändrad lydelse av § 4 mom. 2, som framförts i min m. fl. motion nr 440. Jag hoppas, att det skall finnas så mycket intresse för trädgårdsodlingen, efter allt petitionerande och motionerande, som skett de två senaste riksdagarna, att det ändock skall vara möjligt att få majoritet för en så blygsam önskan som att man skall få under sommarmånaderna ta ut några flera timmar i veckan mot det att man lämnar full kompensation för dem under vinterhalvåret. Jag ber, herr talman, att med det sagda få framställa de två yrkanden som jag här gjort.

Med herr Lundqvist förenade sig herrar *Thorell* och *von Seth.*

Herr **Holm:** Herr talman! Efter vad här blivit sagt i denna fråga skall jag nöja mig med att med några ord rikta uppmärksamheten på vår reservation beträffande mom. 1 i § 5 i nu gällande lag. Reservanterna hava, som synes, på denna punkt anslutit sig till Kungl. Maj:ts förslag. Anledningen till att reservanterna i likhet med Kungl. Maj:t anse, att 1 mom. i § 5 av nu gällande lag bör utgå, är den, att vid arbetstidens reducering enligt föreliggande lagförslag från 8 till 7 timmar under den mörka årstiden finns enligt vår mening ingen rimlig anledning, varför ifrågavarande bestämmelse, såsom utskottsmajoriteten föreslår, skall fortfara att gälla.

Föreliggande lagförslag innebär en förkortning av arbetstiden med en timma under veckans 5 första arbetsdagar. Formellt blir det en timma, men i realiteten blir det $1^1/_2$ timma räknat efter dagtid under den mörka årstiden. Nu gällande arbetstid av 8 timmar per dag förutsätter i regel, att arbetet är ordnat så, att det pågår från klockan 7 förmiddagen till klockan $^1/_2$5 eftermiddagen med en och en halv timmas rast. Enligt föreliggande lagförslag med en timmas reducering av arbetstiden under den mörka årstiden går det ju att ordna arbetet så, att det börjar klockan $^1/_2$ 8 f. m. och slutar klockan $^1/_2$ 4 e. m. med en timmas rast. Jag kan icke finna, att bristen på dagsljus skall äventyra utearbetets utförande under denna tid. Jag vågar påstå, att i hela mellersta och södra Sverige kunna 7 arbetstimmar uttagas under denna tid; endast för vissa delar av Norrland kan måhända undantag behöva göras. Men de gårdar i Norrland, där detta är nödvändigt, utgöra ett så litet fåtal, att detta icke bör bliva utslagsgivande i föreliggande fall. Föredragande departementschefen har ju också anslutit sig till förslaget, att bestämmelsen om denna överflyttning av arbetstiden må utgå. Där nu behov av sådan överflyttning kan tänkas föreligga, kan detta tillgodoses genom dispens.

Vi kunna ju även lägga andra synpunkter på denna sak. Denna bestämmelse har, såsom en talare förut sagt, under den tid lagen gällt varit en ständig källa till oro och förtret. Låt oss antaga, att en arbetare arbetat på en viss gård under den tid, då avkortning av arbetstiden enligt denna lag kan verkställas, men att enligt överenskommelse mellan arbetare och arbetsgivare någon förkortning av arbetstiden icke förekommit. Så slutar arbetaren av någon anledning sin anställning vid gården i fråga under december månad och kommer till en annan arbetsplats. På den nya arbetsplatsen har enligt överenskommelse avkortning av arbetstiden skett under november och december månader, varför arbetsgivaren enligt gällande lag har rätt att taga igen den avkortade arbetstiden under februari och mars påföljande år. Då gör man sig den frågan: Skall den förlängda arbetstiden tillämpas även beträffande ifråga-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
varande arbetare på den nya arbetsplatsen? Jag kan icke finna annat, än att så måste bli fallet. Huru går det då med denna arbetare, som kom ifrån en gård där avkortning av arbetstiden tidigare icke blivit verkställd? Han får ju då längre arbetstid på våren på den nya gård, som han sökt sig till, men han kan icke få den beräknad som övertid eller få den merbetalning, som han i så fall borde erhålla. Som en naturlig följd blir ju då mot honom en orätt begången som ju inte är lagens mening.

Jag vågar gå ett steg längre och taga det exemplet, att en arbetsgivare kanske icke har haft så stor arbetsstyrka på hösten, då han företagit en avkortning i arbetstiden. Han driver skogsbruk som binäring och behöver därför utöka arbetsstyrkan under februari och mars. De arbetare, som han då anställer för februari och mars, komma ju att få arbeta den längre tiden, oaktat de icke haft motsvarande avkortning av arbetstiden under november och december månader föregående år. Arbetsgivaren kommer ju i detta fall att tillgodogöra sig längre arbetstid, än vad han lagenligt till synes skulle ha rätt till. Men man kan ändå icke säga, att han gör sig skyldig till lagbrott, utan endast till ett kringgående av lagen.

Herr talman! Jag har med dessa korta ord endast velat påpeka, att såvitt jag kan förstå finnas ju inga bärande skäl att bibehålla detta irritationsmoment, som finns i nu gällande lag. Det kan nämligen till synes icke ha någon annan uppgift än att åstadkomma oenighet. Jag vill därför i enlighet med reservationen yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt.

Herr **Sjögren:** Herr talman! Denna fråga är enligt min mening en av de för jordbruket allra viktigaste, som förekommit vid årets riksdag. Jag ber att få säga, att jag för min del mycket väl förstår de skäl, som kunna förebringas för en likställighet mellan industriarbetare och jordbruksarbetare med hänsyn till arbetstiden, och även de skäl, som kunna anföras för att, när vi tala om jordbruksarbetare, vi däri även få inbegripa ladugårdsskötare, som ju länge haft en mycket lång arbetstid. Men jag vill påpeka, att skärpningen i lantarbetstidslagen här gått så snabbt, att jordbrukarna icke haft möjlighet att anpassa sig därefter. Och denna snabbhet i utvecklingen är sådan, att den enligt min mening måste vålla de allvarligaste betänkligheter.

Konsekvenserna av lagen för jordbruket äro högst avsevärda. Det går ju nämligen icke att bortförklara skillnaden mellan industriarbetare och jordbruksarbetare. Jag skall icke gå i detalj beträffande den saken, men jag vill särskilt understryka det förhållandet, att en industriarbetare påbörjar sitt arbete och avslutar detsamma på *arbetsplatsen.* Han får *på sin egen tid* begiva sig till arbetsplatsen. Det går icke bort någon arbetstid för dessa förflyttningar, medan däremot arbetstiden för jordbruket börjar då arbetena utdelas på utställningsplatsen vilken undantagslöst är belägen hemma vid gården. Vägen ut till själva arbetsplatsen är ofta ganska betydande. Det finns många jordbruk, där denna väg uppgår till en à två kilometer och kanske mera. Det är ju en gammal känd siffra, att för varje sådan förflyttning som regel åtgår 15 minuter pr km. Gör man förflyttningen morgon, middag och kväll, blir det sammanlagt en timme per kilometer, varmed den effektiva arbetstiden minskas. Det är självfallet, att det icke kan betraktas som något egentligt arbete att göra denna förflyttning. Det är en tidsspillan men icke något direkt arbete. Detta är en av de många orsakerna till att jordbruksarbetet aldrig kan betecknas såsom så slitande, som industriarbetet är.

Konsekvenserna av denna så snabbt genomförda lantarbetstidslag äro enligt min mening tre. Om man vill bibehålla jordbruket på samma tekniskt höga ståndpunkt, som vi här under många år ha försökt göra, ha vi att räkna med

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
antingen ökning av arbetsstyrkan eller också samma åtgärder som industrien tillgripit, när det gällt att möta konsekvenserna av arbetstidens begränsning inom industrien, nämligen mekanisering. Beträffande frågan om ökning av arbetsstyrkan på en gård så är det några synpunkter, som där böra vinna beaktande, fortfarande vid jämförelse mellan jordbruk och industri. Det är främst bostadsfrågan. Industrien behöver i allmänhet icke tänka så mycket på bostadsfrågan, den sörja arbetarna själva för. Det är lättare för dem att skaffa sig bostäder i de städer och samhällen, där industrien är lokaliserad. För jordbrukets vidkommande är däremot som regel bostadsförmånen en av de i lönen ingående förmånerna. Det är självfallet för jordbruket synnerligen dyrt att nu bygga nya bostäder, och alla synas vara ense därom, att redan nu befintliga bostäder böra förbättras. Inom alla partier och alla läger anses ju — och detta med rätta — frågan om bostadsförbättringar på landsbygden vara ett av våra mest trängande sociala problem. Därtill kommer, att när det skall byggas nytt, så är det nu allt svårare för lantbrukarna att få bygga med eget folk. De olika fackföreningarna sträcka sig allt längre ut på landsbygden, och kostnaderna för bostadsbyggande bli därför allt större, när det egna folket icke får eller kan användas på sådana tider, då jordbruksarbetet i övrigt ger tillfälle därtill. Denna fråga om bostadsförbättringar och byggande av nya bostäder för rimliga kostnader är för landsbygdens vidkommande under nu rådande förhållanden ett utomordentligt svårlöst problem.

Den andra vägen är mekaniseringen. Men vi få komma ihåg, att jordbruket dock icke kan mekaniseras i samma grad och på samma sätt som förhållandet är inom industrien; jordbruket är av så ofantligt mycket mera skiftande natur, och arbetet kan icke på lantbrukets område ske maskinmässigt på långt när i samma utsträckning som inom industrien. Skall en mekanisering genomföras, få vi räkna med att det blir mycket dyrbara åtgärder, och jordbrukarna sakna som regel pengar för en långt gående mekanisering. Att redan den nu bestående lagen har medfört rätt stora konsekvenser i detta hänseende kan man få belägg för genom att ta del av efterfrågan på t. ex. traktorer, en av de jordbruksmaskiner, som alldeles särskilt äro ägnade att avlasta mänsklig arbetskraft. Efterfrågan på dessa maskiner är redan nu mycket stor. Det uppges sålunda från en firma, att efterfrågan i år är flera gånger så stor som tidigare beräknats. Av allt att döma har man här en viktig konsekvens av lantarbetstidsfrågan. Det gäller ju dessutom här så ofantligt många brukningsdelar, där mekanisering blir behövlig, varför totalkostnaderna bli mycket stora. Här kan visserligen anföras, att staten eventuellt skulle kunna biträda även på detta område. Men just på grund av storleksgraden av de summor, som det skulle komma att gälla, kan givetvis statens insats här endast bli av relativt liten betydelse.

Den tredje konsekvensen av detta enligt mitt förmenande alltför snabba genomförande av arbetstidslagen för lantbruket kan bli, att jordbrukarna få gå in för en extensifiering av driften. Man får släppa den av mig nyss omnämnda höga tekniska ståndpunkt, som vårt svenska jordbruk nu intar, och får inrikta sig på extensiv drift med därav följande lägre produktion. Ty den saken måste fastslås, att i den mån vi icke kunna mekanisera jordbruken, måste vi räkna med såsom självfallet, att ett minskat antal arbetstimmar medför minskad produktion. Men driftkostnaderna äro ju icke desto mindre lika stora. Ty jag är av den uppfattningen, och ansluter mig i det avseendet till chefens för socialdepartementet uttalande, att en skärpning av arbetstidslagen icke bör få inverka sänkande på arbetarnas levnadsstandard. Samma sak har ju även utskottet uttalat, och jag tror icke, att det föreligger mer än en mening på den punkten. Driftkostnaderna äro emellertid, som jag sade, lika stora, och följ-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
den av detta måste bli en försämrad ekonomi för jordbrukarna. Den i utsikt ställda kompensationen härför är icke tillräcklig, och man måste även säga, att en kompensation för en så pass genomgripande åtgärd, som det här gäller, kan vara ett tveeggat svärd. Man får självfallet icke bortse från den konsumtionsminskning, som kan inträda, därest man driver saken för långt. Men just därför får man vara angelägen om att icke nya orsaker till prisstegring komma fram i för stor utsträckning.

Utskottet har emellertid understrukit, »att vid stödåtgärdernas utformning hänsyn bör tagas till att jordbrukets merkostnader på grund av arbetstidsbegränsningen ej medföra försämrat ekonomiskt läge för jordbruket». Men detta uttalande måste jag säga, att utskottet ställer både statsmakterna och jordbrukarna inför et snart sagt olösligt problem.

Jag skall ytterligare, herr talman, tillåta mig att i all korthet påpeka några synpunkter beträffande ett par särskilda paragrafer. Beträffande undantagen under § 1, mom. b) om ackordsarbeten har utskottet ställt sig ganska tveksamt. Enligt min mening hade denna utskottets tveksamhet bort föranleda ett ställningstagande i enlighet med yrkandet i motionen II: 438. Utskottet har ansett sig böra framhålla, »att vid tillämpningen av stadgandet synnerlig uppmärksamhet måste ägnas de säregna förhållandena inom jordbruket och dess binäringar». »I anslutning till vad nu sagts vill utskottet», heter det, »såsom sin mening uttala, att någon tids erfarenhet av tillämpningen av stadgandena under a) och b) i förevarande paragraf bör avvaktas. Skulle utvecklingen visa, att dessa stadgandens avfattning vid tillämpningen föranleda olägenheter av sådan beskaffenhet, att en omprövning av bestämmelserna framstår såsom nödvändig, bör en dylik omprövning givetvis komma till stånd.» Jag tar fasta på vad utskottet här uttalat och vill gärna ha detta särskilt poängterat. Jag menar, att ett sådant uttalande från utskottets sida borde hava föranlett ett något skarpare uttalande beträffande paragrafen i dess helhet.

Här har vidare under debatten talats om begreppet rättare. Även där synes mig en starkare anmaning till arbetsrådet hava bort ske, och arbetsrådet bör enligt min mening här lätta på tillämpningen av lagen.

Beträffande slutligen § 15 om arbetsgivareansvarets överflyttande till arbetsledare har arbetsrådets hittillsvarande behandling av dessa frågor lett till rent abderitiska förhållanden. Jag är tacksam för utskottets uttalande i denna sak och vill här särskilt understryka vad utskottet anfört, att »arbetsförhållandena inom jordbruket i hög grad äro beroende av åtskilliga olikartade omständigheter, vilka öka kravet på arbetsledarens vaksamhet och omtanke». — »Det torde», säger utskottet vidare, »ej sällan vara obilligt att låta en arbetsgivare, som själv ej kan deltaga i arbetets planläggning och ledning, få ansvara för den verkliga arbetsledarens försumlighet.» Slutsatsen av detta utskottets uttalande borde bli en anmodan till arbetsrådet att i långt större utsträckning än hittills varit fallet medgiva ansvarets överflyttande till arbetsföreståndare, vilken överflyttning, som utskottet påpekar, står i god överensstämmelse med vad såväl lantarbetstidsutredningen som departementschefen anfört rörande syftet med bestämmelsen.

Jag har vid detta ärendes avgörande i kammaren icke velat underlåta, herr talman, att framhålla dessa rent sakliga synpunkter på frågan och de svårigheter, som enligt min mening komma att bliva följden av ett alltför snabbt genomförande av lagen.

Herr **Hermansson:** Herr talman! Ett av de huvudargument, som anförts emot den föreslagna lagstiftningen, är att den nu gällande lagen har haft giltighet så kort tid, att man icke har några som helst erfarenheter rörande

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

lagens verkningar. I vanliga fall har heller icke jag något att invända emot principen, att man först bör pröva verkningarna av en ny lagstiftning, innan lagen kompletteras eller ändras. Men om en sådan regel bör gälla i allmänhet, kan jag därför icke finna, att den bör tillämpas även i ett sådant fall, när den nya lagen icke har haft några verkningar, utan blott står präntad på papperet. Den lantarbetstidslag, som riksdagen i fjol godkände, har icke medfört någon kortare arbetstid för Sveriges lantarbetare. Denna lag har tvärtom haft till följd att åtminstone de organiserade lantarbetarna i de flesta distrikt ha fått sin arbetstid något utökad. Lagen tillåter ju, som min partivän herr Olovson också framhöll, en längre arbetstid än de avtal som gällde i fjol, och vid de förhandlingar, som ägde rum under förra hösten, fick lantarbetareförbundet finna sig i att godkänna den maximiarbetstid, som förut var godkänd i lagen. Lantarbetarna ha sålunda icke fått någon kortare arbetstid och de komma heller icke att få någon med hjälp av den nuvarande lantarbetstidslagen. Det skulle därför vara synnerligen intressant att få veta, vilka erfarenheter man på de håll, där man nu reser motstånd emot den föreslagna lagändringen, väntar sig av den lag som stiftades i fjol. Jag skulle för min del vara mycket tacksam, om herr Skoglund eller herr Barnekow eller någon annan ville stilla min nyfikenhet på den punkten.

Det har också sagts, både i utskottet och här i kammaren, att om lantarbetarna själva finge välja mellan en kortare arbetstid och högre lön, skulle de utan tvivel välja det senare. Det är möjligt, att en stor del av lantarbetarna skulle vilja arbeta längre och få mera betalt, men då finge säkerligen också lönekompensationen vara så stor, att den kunde anses uppväga förlusten av den fritid, som lantarbetarna på detta sätt få vidkännas. Jag ber emellertid att få påpeka, att lantarbetarna för närvarande icke stå inför något sådant val. Här gäller det icke att välja mellan högre lön eller kortare arbetstid. De som nu yrka avslag på det föreliggande lagförslaget vilja ju nämligen låta lantarbetarna behålla den längre arbetstiden, men man har inga garantier att lämna för att lönerna verkligen skola höjas, om de som så göra få sin vilja fram i detta avseende. Eller är det möjligen så, att herr Barnekow, som ju särskilt var inne på den frågan, eller någon annan har något anbud att komma med på den punkten? Vilka löneförbättringar ha herrarna eventuellt att bjuda lantarbetarna som ersättning, för att riksdagen nu eventuellt avslår förslaget om en laglig reglering av lantarbetarnas arbetstid? Om herrarna äro i besittning av någon bindande fullmakt från lantarbetsgivarnas sida att utlova högre löner åt jordbruksarbetarna för att få behålla den längre arbetstiden, tycker jag att herrarna nu borde ta och visa fram den fullmakten. Det vore åtminstone rejälare att göra så än att endast producera tomma deklarationer, som icke förplikta till någonting alls.

När jag vidare hörde all den jämmer och veklagan, som här fördes fram över att lagen även skulle inbegripa djurskötarna, kunde jag för min del icke låta bli att påminna mig den där versraden: »Du klagar, men du klagar dumt.» Om det är något, i utskottets lagförslag, som borde kunna tillfredsställa även de notoriska nejsägarna, borde det väl vara de delar av förslaget, som röra kreatursskötarna och deras arbetstid. Lagförslaget är ju så utformat, att det ger arbetsgivaren full frihet att hindra varje förkortning av kreatursskötarnas arbetstid. Och jag vill på den punkten ge herr Lundell fullkomligt rätt i vad han säger i sin motion, att arbetstidsförkortningen för kreatursskötarna blir mera ett tomt sken än en verklighet. Enligt 3 § i förslaget kan den arbetare, som uteslutande användes till djurskötsel, få arbeta först 108 timmar för varje två veckors-period. Det blir för hela året 2,808 timmar. 1 § tillåter dessutom, att varje arbetare får utföra mjölkning mot ackordsersättning utan

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
att detta räknas in i den lagstadgade arbetstiden. Om vi nu antaga, att en kreatursskötare blir upptagen med mjölkning på ackord två timmar per dag under låt oss säga 350 dagar på året — och det är mycket lågt räknat — så blir det ju 700 arbetstimmar, och därmed äro vi uppe i en årsarbetstid på 3,508 timmar. Gå vi sedan till 7 §, som det här redan varit åtskilligt tal om, finna vi, att utskottet däri föreslår, att varje arbetare vidare skall vara skyldig att utföra 260 timmars övertidsarbete under en tid av 12 månader. När därtill kommer, att arbetsåret kan bevilja arbetsgivarna rätt att ytterligare uttaga ett i lagen obestämt antal övertidstimmar, finna vi, att en djurskötare, även när den nya lagstiftningen kommer att verka, kan få en årsarbetstid på ända upp till 3,900 timmar. En sådan djurskötare kan således komma att få en arbetstid, som överstiger en industriarbetares lagstadgade arbetstid med mellan 70 och 80 %. Men de som nu icke vilja vara med på någon lagstiftning alls äro icke nöjda ändå. Jag skulle för min del vara tacksam, om herrar Skoglund och Barnekow m. fl. ville tala om, hur många timmar per år en svensk ladugårdskarl skall arbeta, för att herrarna skola vara nöjda och belåtna.

Det blir således tyvärr icke heller nu någon laglig arbetstidsförkortning för kreatursskötarna, och jag vill därför också säga, att de protester och invändningar mot lagstiftningen på den punkten som kommit till synes äro tillkomna betydligt mera av partitaktiska än av sakliga skäl. Jag såg för ett par dagar sedan i herr Ivar Andersons tidning, att en politiserande lantmannaklubb i Östergötland hade tillsänt jordbruksministern en protestresolution med anledning av regeringens förslag till lantarbetstidslag, däri man säger, att detta förslag »kommer att undergräva bondeståndets fria ställning» här i landet. När man vet, att åtminstone en del av undertecknarna av detta upprop tillhör dem som tidigare på allt sätt motsatt sig och bekämpat lantarbetarnas fackliga organisation och t. o. m. uppträtt så, att lantarbetsgivareföreningen blivit tvingad att ingripa emot vederbörande, kan man ju förstå, vad som menas med talet om »bondeståndets fria ställning». Det framgick för övrigt av referatet, att protesten författats under en finare middag, och att den var särskilt föranledd av vederbörandes bekymmer för att djurskötarna skulle få en alltför knapp arbetstid. Men märkligt nog nämndes det i protesten icke något om att de deltagande lantbrukarna ville avstå från det extra jordbruksstöd, som riksdagen nu står i begrepp att ge jordbrukarna som kompensation för lantarbetstidslagens genomförande.

Jag vill icke påstå, att denna resolution var direkt beställd av någon som tyckte, att det skulle vara lämpligt med ett sådant uttalande just nu, men om jag skall vara uppriktig, måste jag säga, att nog tycker jag ändå, att det ser ganska misstänkt ut. Om jordbruksministern vore inne i kammaren, skulle jag med anledning av det inträffade vilja säga honom, att han kan taga dylika prostester med knusende ro, i all synnerhet om protesterna äro tillverkade i Norrköping eller trakten däromkring.

Jag kan liksom min partivän Olovson icke heller helt godkänna utskottets motivering till 1 § i lagförslaget, men jag vill likväl yrka bifall till själva paragrafen med den utformning den fått i Kungl. Maj:ts och utskottets förslag.

Herr **Liedberg:** Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att ingå på så synnerligen många detaljer av denna fråga, som redan blivit så livligt ventilerad, i all synnerhet som jag kan instämma i vad herr Skoglund redan sagt, men det är likväl ett par synpunkter, som jag skulle vilja stryka under, och några uttalanden under den förda debatten, som jag skulle vilja taga upp till

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

någon granskning. Jag behöver då icke uppehålla mig vid vad herr Johanson i Hallagården yttrade, i det han sökte diverse tröstegrunder för att biträda en lagstiftning, som han synbarligen icke var vidare belåten med. Nåja, det är ju hans ensak. Jag skulle däremot närmare vilja uppehålla mig något vid vad herr socialministern yttrade.

Socialministern utgick bl. a. från, att framtiden finge ju döma mellan dem som voro för lagen och dem som voro emot. Det är alldeles riktigt, och det är givet, att ingen kan säga, huru förhållandena äro om 50 år, om 100 år — huru mycket överhuvud den ena eller andra människan då behöver arbeta för sitt livsuppehälle och nödtorft, eller med andra ord vad den tekniska utvecklingen då har fört med sig. Här gäller det emellertid ett bedömande av en närings ekonomiska och tekniska möjligheter, sådana de nu för ögonblicket äro eller kunna tänkas att för den närmaste framtiden vara. Men herr socialministern nämnde vidare, hurusom lagen kommer att inverka bara för ett så och så pass stort antal, dels med den nu gällande lagen och dels med den lag som vi nu äro i färd med att stifta. Det är väl ändock så, att lagens verkningar sträcka sig ut över praktiskt taget alla lantarbetare. Det är icke så, att det blir en gräns »över 4» eller »minst 3», att just de kategorierna falla under lagen. Det är tvärtom så, att även den som har mindre antal arbetare får känning av lagen. Hans arbetare gå nämligen icke och arbeta längre än grannens, när dessa senare bli fria så och så dags på eftermiddagen; det är givet att även de då vilja ha sin fritid. Det är naturligt, och man får överhuvud räkna med, att lagens verkningar komma att sträcka sig praktiskt taget över hela det svenska lantbrukets arbetsliv.

I allmänhet tyckes ju uppfattningen bland lantarbetarna och bland deras målsmän och deras förespråkare här i kammaren — också herr Hermansson — vara den, att ju kortare arbetstiden blir, desto bättre får man det överhuvud. Herr socialministern gav uttryck för samma tankegång, då han talade om angelägenheten av att höja de sämst ställdas lott, och den direkta slutsatsen av det resonemanget blir självfallet, att var och en som har någon invändning mot en lagstadgad förkortning av arbetstiden också är motståndare till att lantarbetargruppen får det bättre.

Det är alldeles givet och klart, att det funnits tider, då arbetstiden varit på sina håll orimligt lång, men det var icke bara för den löneanställde inom jordbruket, det var för hela vår jordbruksbefolkning, och det finns många andra grupper, som kunna erinra sig samma tider, icke minst vårt hantverk och alla de som höra dit. Men det är väl lika säkert, att dessa förhållanden endast till möjligen en bråkdel bottnade i intressemotsats mellan arbetare och arbetsgivare, utan de bottnade i det kategoriska krav, som kampen för tillvaron den gången uppställde. Den tekniska utvecklingen har nu möjliggjort en lättare livsföring. De ömsesidiga intresseorganisationerna ha naturligtvis icke skapat dessa möjligheter, utan de ha haft att utnyttja dem och att fixera de förefintliga möjligheterna. På så sätt har man efter hand nått fram till den ena jämkningen efter den andra för att till slut i fråga om lantarbetstidsförhållandena på den frivilliga överenskommelsens väg nå dit, där man befann sig, när fjolårets lag, alltså 1936 års lag, genomfördes. För min del biträdde jag den lagstiftningen, därför att dess resultat kunde anses vara i praktiken realiserbart utan svårare ekonomiska följder för jordbruksnäringen.

Nå, säger man nu, varför då gå emot detta förslag, och varför icke med friskt mod och med gott hjärta unna lantarbetarna också denna förbättring? Ja, herr talman, det skulle jag så gärna göra, om jag ansåge saken så klar, att en förminskad arbetstid är detsamma som en förbättrad livsföring eller en förhöjd levnadsstandard. Men nu är inte detta fallet. Arbetstid och lön är precis

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
samma sak. Minskar man det ena, minskar man det andra, eller med andra ord uttryckt: bibehålles lönen vid förminskad arbetstid, skulle den vid i övrigt lika ekonomiska förhållanden i stället ha kunnat höjas vid en bibehållen arbetstid. Det är ingalunda så, att arbetaren vinner det ena oberoende av det andra. Han måste tvärtom på visst sätt köpa fritiden på lönens bekostnad. Herr Hermansson var inne på detta resonemang, då han sade, om jag nu fattade honom rätt, att om det verkligen vore så att man ville kompensera lantarbetarna på det sättet, kunde man ta upp den saken till resonemang. Han frågade emellertid, om vederbörande hade fullmakt att utlova något sådant. Ja, herr Hermansson vet lika väl som jag, att vi inte komma till riksdagen med några sådana fullmakter. Herr Hermansson har inte heller någon sådan fullmakt på fickan, så att han kan träffa någon överenskommelse i den vägen. Riksdagen är inte rätt forum för en sådan sak. Jag har här talat om det faktiska sammanhanget i ekonomiskt hänseende mellan arbetstiden å ena sidan och lönen å den andra. Den utlovade kompensationen i jordbrukets prisreglering kan kanske vara ägnad att för ögonblicket blanda bort begreppen. Herr socialministern frågade på tal om jordbruksregleringens omfattning, hur det skulle ställa sig om inte lagförslaget antoges. Han nämnde också något om, att jordbruksregleringen anpassats efter arbetstidslagen, ehuru han bestred något direkt sammanhang mellan jordbruksregleringen och arbetstidslagstiftningen. Om han varit närvarande, skulle jag velat ställa till honom följande fråga: Om lagen avslås, men jordbruksregleringen i nu föreslagen form likväl genomföres, blir då inte de faktiska möjligheterna till en löneförbättring större? Detta kan väl knappast bestridas. Det kan väl inte gärna vara oklart för någon, att en förminskad arbetstid direkt måste motverka en eljest möjlig höjning av inkomsten.

Om det nu varit så, att den nuvarande arbetstiden hade varit så lång, att en förkortning framstått som det angelägnaste då det gäller att höja livsföringen för människorna på landet, hade saken varit klar. Detta förutsatt att de ekonomiska möjligheterna härför funnits eller tillskapats. Men min uppfattning är avvikande på denna punkt. Min uppfattning är att lantarbetaren, med den arbetstid som numera förekommer, har mera behov av ökade materiella nyttigheter än av en ökad fritid. Jag betonar ordet mera. Fritiden är i och för sig av relativt ringa värde, om inte de yttre betingelserna äro goda. Och, mina damer och herrar, det återstår mycket att önska på denna senare punkt för den svenska landsbygdens vidkommande. Det förefaller mig därför vara oriktigt och oklokt att med berått mod och vett och vilja gå in för en reformering av en arbetstid, som efter min mening får anses dräglig, och att göra detta på den materiella levnadsstandardens bekostnad. När socialministern talar om den sociala likställigheten såsom varande beroende av arbetstidens längd, och att man genom likställighet i socialt avseende mellan land och stad skulle kunna motverka flykten från landsbygden, så frågar jag: Är det verkligen den omständigheten att man har en genomsnittlig arbetstid på 8 eller 9 timmar som är den stora klyftan mellan landsbygdens folk och städernas? Jag vågar påstå, att så inte är fallet. Gå ut och fråga lantarbetaren och hans bättre avlönade granne, industriarbetaren, vad det är som gör den verkliga skillnaden dem emellan i fråga om social levnadsstandard, och svaret skall bli, att den beror på de materiella nyttigheter som den ene kan förvärva men inte den andre.

Det båtar givetvis föga att fördjupa sig i den nu föreslagna lagens praktiska olägenheter. Vi ha såväl motionsvis som i reservationen givit uttryck för vår uppfattning, och vi ha försökt att sakligt belysa densamma. Jag är själv lantarbetsgivare i den grupp, som väl närmast kan betecknas som de större,

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
och jag kan säga, att det inte är tu tal om annat än att lagens verkningar komma att bli lättare att bära för storjordbrukarna än för de mindre och medelstora jordbrukarna. För alla blir det emellertid ökade besvär samt ökade anspråk på jordbrukets avkastning för att man skall kunna möta de ökade utgifterna och, jag vill tillägga det, minskade möjligheter att under i övrigt likartade produktionsförhållanden och produktpriser kunna tillmötesgå önskemål och krav på en förbättring i arbetarnas lönestandard. Jag anser för min del, att arbetare- och arbetsgivareorganisationerna ha så stor styrka och så stor respekt för varandra att en reglering av arbetstiden inte bara kan ske utan sker bäst genom förhandlingar och överenskommelser parterna emellan. På den fria förhandlingens väg kunna de ekonomiska realiteterna bäst beaktas, och under sådana förhållanden kunna de för olika orter och förhållanden, ja, till och med individuellt lämpligaste och smidigaste överenskommelserna träffas. Jag måste fråga herr Hermansson, om det är något fel att man genom ett avtal kan få en t. o. m. lägre arbetstid än den som lagstiftningen stipulerar. Herr Hermansson påtalade den saken i fjol. Ingenting hindrar, att något dylikt kan inträffa även i fortsättningen på olika orter. Men är det då något fel, att man genom frivilliga överenskommelser kan komma ännu längre än lagen stipulerar? Jag kan för min del inte inse detta.

När det gäller att effektivt utnyttja arbetskraften belastar man jordbruket hårdare än industrien. Herr socialministern uraktlät att ta denna synpunkt i beaktande, då han talade om angelägenheten av att ge jordbrukets arbetare samma förmåner som industriens. Det är ett faktum, som inte kan bortresoneras, att om industrien kan utnyttja sin arbetskraft till produktiva ändamål till 98, 99 ja 100 procent, kan jordbruket i genomsnitt inte göra det till mer än cirka 70 procent. Återstoden innebär inte någon fritid för arbetarna vid jordbruket, men det innebär ett villkor i ett ekonomiskt utnyttjande för jordbruket. Lantbrukarna komma därigenom rent ekonomiskt sett i en sämre ställning än industrien, och de få därigenom större svårigheter att bära dessa ökade krav. Man kan också fråga sig, om industriarbetargruppen, som man på jordbrukarhåll i stor utsträckning brukar kalla konsumenterna här i landet, också vill bära följderna av dessa åtgärder på jordbruksregleringens område och därigenom åstadkomma den sociala likställighet, som herr socialministern talade om. Jag menar, att nästa års jordbruksreglering och dess handhavande kommer att ge svar på den frågan, och inte bara nästa års utan så år efter år framåt, så länge denna arbetstidslagstiftnings ogynnsamma verkningar kvarstå. Vi veta i närvarande stund föga om den saken, åtminstone inte mer än att det just nu inte ser så särskilt hoppfullt ut.

Jag finner nu för min del, att ingenting sådant har inträffat och ej heller i denna debatt framkommit som ger anledning till ändring i fjolårets lantarbetstidslag. Jag har också sökt visa, att det från rent ekonomiska utgångspunkter principiellt sett inte är nödvändigt, att arbetsgivarparten ser på denna fråga på sitt sätt och arbetarparten på sitt. Här gäller det i stället en behovsprövning, där lön och fritid få vägas emot varandra.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få ansluta mig till dem som yrka bifall till den av herr Tamm m. fl. vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

Herr **Eriksson** i Sandby: Herr talman! Då flertalet av de synpunkter, som jag här tänkt framföra, tidigare anförts i debatten, skall jag fatta mig synnerligen kort.

Jag finner emellertid anledning att i egenskap av lantarbetarrepresentant deklarera min tillfredsställelse med det föreliggande utskottsförslaget på en

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

hel del punkter. Detta förslag ger oss ju nämligen ändå på väsentliga punkter en betydligt rimligare och rättvisare lagstiftning än vad den under fjolåret antagna lagen innebar. Detta är kanske framför allt fallet med lagens omfattning, vilket innebär, att ett betydligt större antal lantarbetare komma att inrymmas under lagens bestämmelser än vad fallet var med den begränsade lagstiftning, som fjolårets riksdag beslöt. Det är ju också med glädje man kan konstatera, att i detta utskottsbetänkande inrymmes en ytterligare begränsning av arbetstiden, och att förslaget i vart fall för de egentliga jordbruksarbetarna kommer att medföra en avsevärd förkortning av arbetstiden. Slutligen måste man också såsom ett glädjande tecken konstatera, att utskottet principiellt sett har erkänt det berättigade i en utsträckning av denna lagstiftning även till djurskötarna. Tyvärr synes emellertid arbetstidsbegränsningen för många djurskötare endast bliva av teoretisk karaktär, ty såsom av den tidigare debatten, och då närmast herr Hermanssons yttrande, mycket riktigt framgått, har man möjlighet att ta ut ända till c:a 4,000 arbetstimmar av en djurskötare. Det betyder ju alltså att ännu så länge endast en teoretisk möjlighet föreligger för lagens utsträckande i detta avseende.

Emellertid har utskottet, så vitt jag kan se, fullkomligt riktigt bedömt läget, då utskottet säger: »En laglig reglering av djurskötarnas arbetstid är önskvärd såväl ur arbetarskyddssynpunkt som med hänsyn därtill, att likställighet i fråga om lagligen tillförsäkrade sociala förmåner bör så vitt möjligt åstadkommas.» — »En arbetstidsreglering av det slag, varom nu är fråga, torde även», fortsätter utskottet, »såsom föredragande departementschefen i propositionen nr 230 till 1936 års riksdag uttalade, vara nödvändig för att jordbruket skall kunna erhålla tillgång till kvalificerad arbetskraft för den för jordbruket så betydelsefulla kreatursvården.» »*Därest den föreslagna reformen ej genomföres*», heter det vidare, »*kan det nämligen befaras, att skillnaden i arbetstid mellan djurskötarna och de övriga lantarbetarna leder till väsentligt ökade svårigheter att på lämpligt sätt rekrytera djurskötarepersonalen.*» Detta är ju alldeles riktigt konstaterat — och jag hälsar med tillfredsställelse att utskottet i år sett saken från denna synpunkt, men man måste ju då också här göra klart för sig, att de undantag man här gjort beträffande lagens tillämpning för djurskötarna i viss mån strider mot utskottets principiella ståndpunkt. Det undantag man här gjort beträffande mjölkningen måste jag för mitt vidkommande deklarera att jag finner synnerligen betänkligt. Jag har inte skrivit under den motion, som här framförts av herr Falk, närmast därför att jag i likhet med vad herr Hermansson ansett, att man måhända måste taga vad som bjöds och inte riskera en försämring i andra avseenden. Men då nu utskottet inte kunnat tillstyrka propositionen i alla avseenden, finns det ju anledning att göra en erinran även på denna punkt. Det är ju nämligen på det sättet, att det entrepenadsystem, som man mer och mer börjar anlita beträffande djurskötseln, praktiskt taget kommer att medföra, att lagen för djurskötarnas vidkommande blir synnerligen ineffektiv just med tanke på detta undantag för mjölkningsarbetet. Det är naturligtvis enbart glädjande, om man här har möjlighet att, när lagen fått verka en tid och man fått vissa erfarenheter på den punkten, i likhet med utskottet kunna konstatera, att de farhågor, som motionären härvidlag hyst, varit överdrivna. Det hade ju emellertid härvidlag funnits en möjlighet att låta arbetsrådet ge dispens ifrån lagen i de fall, då så anses nödvändigt, vilket jag dock för mitt vidkommande förmodar skulle inträffa i synnerligen få fall.

Det är emellertid också på ett par andra punkter jag har litet svårt att följa utskottet. Detta gäller närmast de punkter, som tidigare ha varit uppe i debatten och som anförts av representanter för min egen kår, nämligen över-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
flyttningen av arbetstid samt uttagningen av dessa 60 extra arbetstimmar per år. Dessa medgivanden sakna nämligen så vitt jag förstår varje som helst praktiskt värde för arbetsgivarna. Däremot äro de utan tvivel ägnade att medföra en ganska stor irritation, särskilt vad det gäller överflyttningen av arbetstid. Man borde här ha tagit hänsyn till att arbetsrådet avstyrkt denna överflyttning, emedan arbetsrådet ansett, att det hela skulle bli alltför invecklat och alltför mycket ägnat att försvåra kontrollen över lagens efterlevnad. Anledning föreligger ju därför enligt mitt förmenande att taga detta råd ad notam. Samtidigt härmed måste jag också konstatera, att det inte finns någon rimlig anledning att man nu skulle ta ut dessa 60 extra övertidstimmar.

Herr Skoglund har i sitt anförande sagt, att ett visst mått av stabilitet i lagstiftningsarbetet brukar vara utmärkande för den svenska riksdagen. Man har också i avslagsreservationens motivering framhållit, att den nuvarande lantarbetstidslagen verkat alltför kort tid för att kunna ge några säkra erfarenheter, och att man därför borde ge sig till tåls och inte så här snart komma med förslag till ändringar. Ja, såvitt jag förstår, ligger det hela så till, att den lag som i fjol beslutades inte alls innebar den rättvisa gentemot lantarbetarkåren, som man hade anledning fordra, och att det därför varit en tvingande nödvändighet att på nytt få fram denna fråga och åstadkomma en rättvisare lag. När det gäller bägge dessa detaljer är det emellertid min bestämda uppfattning, att det icke finns några bärande skäl för att man nu skulle skärpa lagens bestämmelser. Jag har också styrkts i denna min uppfattning genom anföranden av de borgerliga talare, vilka icke kunnat anföra ett enda vägande argument för dessa undantag, vilka, så vitt jag förstår, äro fullständigt omotiverade. Herr Skoglund har sagt, att det bör råda ett visst sammanhang emellan produktion och lönsamhet. Ja, detta är ju alldeles riktigt, och därför borde man också kunna ge sin anslutning till Kungl. Maj:ts förslag. I det betänkande från sammansatta bevillnings- och jordbruksutskottet som härnäst föreligger till behandling säger man: »Med hänsyn till den stegring i jordbrukets produktionskostnader, som främst föranledes av lantarbetstidslagen *och det förslag till ändringar i samma lag, vilket förelagts innevarande års riksdag*, finner utskottet en höjning av priserna på jordbrukets alster motiverad.» Detta tyder ju dels på, att man insett sammanhanget mellan produktion och lönsamhet men även att det sammansatta utskottet i sitt ställningstagande till jordbrukspropositionen också förutsett och accepterat de förändringar i lantarbetstidslagen, som skulle uppstå därest den kungl. propositionen bifölles. Jag måste också i detta sammanhang konstatera, att en del borgerliga representanter i det sammansatta utskottet på denna punkt varit betydligt konungsligare än kungen själv och alltså föreslagit åtgärder, som gå vida utöver dem Kungl. Maj:t föreslagit. Jag vill endast påpeka, att det ju varit önskvärt att man visat samma tillmötesgående, när det gällde lantarbetarna, och alltså denna gång varit villig genomföra en lagstiftning utan att samtidigt kringgärda denna med en hel del bestämmelser, som praktiskt taget inte ha någon som helst betydelse men som närmast komma att verka irriterande och olustiga.

Jag skall till slut tillåta mig ge herr Sjögren ett litet kort genmäle i anledning av hans yttrande om den tidsspillan som sker genom flyttning de olika platserna emellan. Det är ibland, sade han, så lång väg mellan arbetsplatsen och utställningsplatsen att det åtgår en timme per man och dag att förflytta sig mellan dem. Jag hade anledning att i fjol, när vi behandlade samma fråga, göra det påpekandet, att detta sannolikt förekommer i endast synnerligen få fall. Jag tror icke att det sker som regel. Det lär i stället vara

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
på det sättet, att i de fall, där arbetsplatsen är belägen två kilometer från utställningsplatsen, får i varje fall den löse jordbruksarbetaren bege sig direkt till arbetsplatsen från hemmet, och alltså får han lov att vara där när arbetstiden börjar på morgonen och stanna där, tills arbetstiden är slut på kvällen, förflyttningen under middagsrasten får ske på hans egen tid. Den som har hästar att sköta får stanna kvar hos dessa under middagsrasten. Det kan då i vart fall inte bli fråga om mer än en förflyttning på morgonen och en på kvällen. De skäl som härvidlag anförts anser jag sålunda inte ha något som helst avgörande bevisvärde; detta dels därför att de i väsentliga delar äro rena konstruktioner och dels därför att de äro betydligt överdrivna.

Herr talman! Jag har med dessa ord velat avge en deklaration beträffande min egen ställning till det föreliggande utskottsförslaget. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan under förevarande punkt.

Herr förste vice talmannen **Jeppsson:** Herr talman! I likhet med den siste ärade talaren har jag för avsikt att fatta mig kort, och jag skall också, herr talman, försöka att fullfölja denna min avsikt. Det föreliggande utskottsförslaget skiljer sig framför allt på tre punkter från den arbetstidslag, som antogs i fjol. Först är att märka, att lagen utsträckes att omfatta ett större antal jordbrukare. Vidare föreslås ytterligare begränsning av arbetstiden. Slutligen föreslås den utsträckningen av lagen, att den skall gälla även kreatursskötarna.

Att jag i dessa tre hänseenden icke kunnat biträda Kungl. Maj:ts och utskottets förslag har, herr talman, framför allt berott på följande skäl.

Såsom jag redan påpekade i fjol, så var den arbetstidslag, som då antogs av den svenska riksdagen, i fråga om arbetstidens längd sådan, att, så vitt jag har mig bekant, man i intet land i Europa — med undantag av Sovjetryssland, vars förhållanden jag icke närmare känner till — varken i lagstiftning eller praxis tillämpat kortare arbetstid än den som infördes genom vår i fjol antagna lantarbetstidslag. I många av de länder, där man infört arbetstidsreglering, är arbetstiden avsevärt längre än i Sverige. Genom det beslut, som fattades i fjol, befinna vi oss således redan i täten, och därför har jag haft svårt att förstå, att man nu haft så oerhört bråttom att skärpa den lag, som antogs i fjol, att man icke ens givit sig tid att avvakta resultatet av ett enda års tillämpning av lagen i fråga.

I fråga om utsträckningen av lagens giltighet till ett större antal jordbrukare har jag samma åsikt som i fjol nämligen att arbetarna kunna vinna fördelen av en minskning av arbetstiden, även om lagen icke gäller för så stort antal jordbrukare. Jag har fått riktigheten av denna min åsikt bestyrkt från olika håll. Arbetsgivare, som icke direkt beröras av lagen, ha intygat, att de vid uppgörande av avtal med jordbruksarbetare nödgats tillämpa lagens bestämmelser om arbetstidens längd. De och deras arbetare ha dock åtnjutit den förmånen, att de undgått det tvång, som lagen medför.

Mot att utsträcka lagen till att gälla även kreatursskötarna uttalades redan i fjol från många håll mycket starka betänkligheter. Som ett exempel tillåter jag mig erinra om det utlåtande, lantbruksstyrelsen då avgav. Dessa betänkligheter kvarstå säkerligen fortfarande. Jag ber vidare att få påpeka, att de största svårigheterna härvidlag uppstå icke vid de större jordbruken utan vid de medelstora bondejordbruken, vid vilka man i regel icke har mer än en ladugårdsskötare.

Statsrådet och chefen för socialdepartementet yttrade, att han fann det besynnerligt, att i denna fråga enighet uppnåtts mellan socialdemokraterna och bondeförbundet, medan andra partier ställt sig utanför. Jag kan försäkra socialministern, att han icke är ensam om sin undran. Det är många andra,

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

som funnit det särdeles besynnerligt, att trots vad som i fjol hävdats från bondeförbundshåll, bondeförbundet redan i år är färdigt att gå med på de väsentliga skärpningar, som här föreslagits. Det har såväl i denna debatt som tidigare framhållits, att jordbrukarna skulle få kompensation för den skärpning av lantarbetstidslagen, som skulle genomföras. Jag tror, att man bland landets jordbrukare haft tämligen svårt att upptäcka den kompensation, som jordbrukarna skulle få för de ökade kostnader, skärpningen av lantarbetstidslagen för dem skulle medföra. De höjningar av prisnivån på jordbruksprodukter, som innefattas i det föreliggande förslaget till stödåtgärder för jordbruket, äro enligt mitt och mångas förmenande icke större, än att de böra genomföras, även om en skärpning av lantarbetstidslagen icke kommer till stånd.

Herr talman, jag lovade i början av mitt anförande att jag skulle fatta mig kort, och det skall jag också göra. Det är från dessa utgångspunkter, som jag icke nu kunnat ansluta mig till Kungl. Maj:ts förslag. Jag har icke kunnat inse nödvändigheten av att vi, som redan äro i täten i fråga om lagstiftning på detta område, endast några månader efter det lagen trätt i kraft skulle gå in för att ytterligare skärpa densamma. Jag vill tillägga, att, då inom lantarbetstidsutredningen föreslogs en maximiarbetstid av 2,600 timmar per år i stället för som nu föreslagits 2,400 timmar, biträdde jag förslaget blott från den utgångspunkten, att man därigenom skulle onödiggöra ett uttagande av övertidsarbete i den utsträckning, som eljest skulle erfordras. Jag tror mig ha fått belägg för att mina synpunkter varit riktiga därigenom att i det föreliggande utskottsförslaget föreslagits en utökning av den lagligen tillåtna övertiden från 200 timmar till 260. Ju kortare den lagstadgade arbetstiden tillmätes desto mera övertidsarbete nödgas man taga ut.

I det läge frågan befinner sig ber jag, herr talman, att få ansluta mig till det yrkande, som framställts av herr Barnekow.

Herr **Holmgren:** Herr talman! På sid. 51 i utskottets utlåtande skriver utskottet — jag skall citera ordagrant till stenografernas glädje: »Enligt utskottets mening är det såväl i fråga om jordbruksföretag som beträffande industriell och liknande verksamhet i hög grad önskvärt, att arbetsgivaren om möjligt direkt ägnar intresse åt och övervakar arbetet och de förhållanden, varunder det utföres. Med en sådan direkt befattning med arbetet och dess övervakande är det naturligt, att arbetsgivaren också ansvarar för efterlevnaden av de lagar och förordningar, som avse att reglera förhållandena inom företaget. Det torde emellertid ej sällan vara obilligt att låta en arbetsgivare, som själv ej kan deltaga i arbetets planläggning och ledning, få ansvara för den verkliga arbetsledarens försumlighet vid övervakandet av lagstiftningens efterlevnad. Enligt utskottets mening synas skäl föreligga att i nu ifrågavarande hänseende medgiva arbetsgivareansvarets överflyttning till arbetsföreståndare i något större utsträckning än som hittills synes hava varit fallet. En sådan tillämpning av ifrågavarande stadgande torde stå i god överensstämmelse med vad lantarbetstidsutredningen och departementschefen anfört rörande syftet med bestämmelsen.» Så långt utskottet. Men detta utskottsutlåtande är teorien. Jag skall nu be att få direkt övergå till praktiken. Jag har i dag fått ett brev från en mycket stor arbetsgivare på landsbygden. Han hör naturligtvis till storgodsägarnas klass, men även en storgodsägare måste väl inrymmas under benämningen »homo sapiens», d. v. s. människa. Han skriver till mig, att han hos arbetsrådet ansökt om tillstånd att låta sina arbetsledare övertaga ansvaret för lagens efterföljd, »ty», skriver han, »det är mig komplett omöjligt att personligen ansvara därför». Mannen i fråga har fem gårdar, belägna på ungefär en mils avstånd från varandra, tre trädgårdar, be-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
lägna ungefär lika långt från varandra, och tusentals tunnland skog, där arbetarna äro spridda över hela området. Han fick sin framställning avslagen. Om det nu skulle hända, att någon av hans underlydande arbetsledare, sedan övertiden utnyttjats, måste sätta igång med ett arbete, som är nödvändigt, t. ex. att draga upp en häst, som fastnat i ett kärr, och denne arbetsledare sedan glömmer att göra vederbörlig anmälan, så blir arbetsgivaren fast och får betala dagsböter för en förseelse, som icke han själv begått och som han kanske icke ens vet av. Den man, jag talat om, är en i sin hemtrakt synnerligen högt uppburen, ansedd, framstående godsägare. Han överväger nu att arrendera ut det mesta av jordbruket, ty han tycker det vore en chikan för honom att stå som en asocial individ, ådömd böter för att han icke följt lag och författningar. En lag av sådan beskaffenhet är icke ägnad att ingiva respekt. Jag vill för min del icke vara med om en lagstiftning, som bidrager till att undergräva aktningen för lag och rätt, en aktning, som vi i gamla Sverige haft i alla tider och som våra lagar förtjäna att vi ha även i framtiden.

Därför, herr talman, yrkar jag avslag på hela detta utskottsbetänkande.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Sjögren,** som nu för kort genmäle erhöll ordet, yttrade: Herr talman! Herr Eriksson i Sandby uttalade, att det skulle vara en konstruktion från min sida, att det åtgår så pass lång tid, som jag uppgav, för förflyttning från utställningsplatsen till arbetsplatsen. Jag vill icke låta detta uttalande stå oemotsagt utan hävdar bestämt, att de undersökningar, som på detta område gjorts på flerfaldiga ställen rörande uttagande av effektiv arbetstid inom jordbruket, klart visat, att dessa siffror äro riktiga. Självfallet äro siffrorna olika allt efter avståndet från utställningsplatsen till arbetsplatsen, men en kilometer torde, som jag sade, ungefär motsvara en kvart av den knappt tillmätta arbetstiden.

Herr förste vice talmannen gav härefter, likaledes för kort genmäle, ordet till

Herr **Hermansson,** som anförde: Herr talman! Jag skall med anledning av herr Holmgrens nyss hållna anförande endast be att få meddela herr Holmgren, att om han läser det föreliggande lagförslaget, så skall han finna, att sådant arbete, som består i att draga upp en häst, som ramlat ned i ett kärr, det får utföras utan hänsyn till lantarbetstidslagens bestämmelser.

Vidare erhölls, jämväl för kort genmäle, ordet av

Herr **Eriksson** i Sandby, som yttrade: Herr talman! Jag vill naturligtvis icke bestrida den uppgift, som herr Sjögren här kommit med, men jag måste säga, att ifall densamma är riktig, så måtte det till stor del bero därpå, att man icke organiserat arbetet på ett förnuftigt sätt. Där jag arbetat som jordbruksarbetare har man alltid sett till, att arbetet organiseras så, att det skett minsta möjliga tidsspillan vid förflyttning från utställningsplatsen till arbetsplatsen.

Herr **Holmgren,** som, likaledes för kort genmäle, härefter erhöll ordet, anförde: Herr talman! Den erinran, som herr Hermansson nyss gjorde, var naturligtvis fullkomligt korrekt. Jag valde ett olyckligt exempel, när jag talade om arbete, som bestod i att draga upp en häst, som fastnat i ett kärr, men det finns så många andra tillfällen, då det är nödvändigt att utsträcka

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
arbetstiden längre än lagen medger. Det behöver inte gälla att draga upp en häst. Det kan vara fråga om att draga upp någonting annat.

Vidare yttrade:

Herr **Nolin:** Herr talman! Redan tidigare har jag här i kammaren påpekat en avsevärd olägenhet, som kommer att bliva en följd av den nu ifrågasatta skärpningen. Jag syftar på ökningen av arbetsbördan vid de egentliga bondejordbruken för jordbrukarnas egna familjemedlemmar. Ty i de flesta fall torde det bli familjemedlemmarna, som få övertaga mjölkningen och se till kreaturen, då nu även detta slag av arbete i regel kommer att falla under lagens bestämmelser. Journalföringen kommer att åsamka stort besvär vid bondejordbruken, där i regel ordnat kontorsarbete icke förekommer. För min del har jag den uppfattningen, att det icke är så förfärligt angeläget med den ytterligare inskränkningen av arbetstiden för arbetarna vid bondejordbruken, där ju arbetet är ganska omväxlande och under inga förhållanden så ensidigt och intensivt som exempelvis industri- och vägarbete. Fastmera anser jag huvudsaken vara, att jordbruksnäringen beredes en sådan lönsamhet, att densamma sättes i stånd att betala sina arbetare avlöningar, vilka äro skäliga i jämförelse med andra arbetargruppers, samt att bostadsförhållandena ordnas så att de bättre än vad nu är fallet motsvara tidens krav.

Herr talman! Jag ber att med dessa korta ord få yrka bifall till den reservation, som anmälts av herr Tamm.

Herr **Nordström** i Kramfors: Herr talman! Om man skulle utgå ifrån höstens valrörelse och de många vackra tal, som då höllos till det fattiga folkets ära i det här landet, om man skulle utgå ifrån högerns många lovsånger om sin vilja att hjälpa de sämst ställda, då skulle man i dag ha rätt att antaga, att åtminstone det förslag, som Kungl. Maj:t framlagt till en reglering av lantarbetarnas arbetstid, skulle kunna antagas utan att behöva förfuskas. Man ser här hur litet samband det finns mellan de vackra talen under valtider och det reella ansikte, som man visar, när det gäller att i praktiken förverkliga detta tal. Herr Skoglund hade en uppläggning, som jag för min del skulle vilja beteckna som den rena kopian av de argument, som anfördes år 1919, när industriarbetarna kämpade för sin 8-timmarslag. Det visar bara, att högern av i dag står på precis samma ståndpunkt, som den gjorde 1919, när det gällde att slå tillbaka industriarbetarna och avvisa deras berättigade krav på reglerad arbetstid. Lantarbetarna, som ju betecknats såsom en av de sämst ställda grupperna i detta samhälle, ha naturligtvis haft rätt att förvänta, att årets riksdag skulle taga hänsyn till deras krav. De hade haft rätt att förvänta, att utskottet och riksdagen åtminstone gått med på Kungl. Maj:ts förslag. När så icke blir fallet, tyder det bara på att man allt fortfarande försöker att hålla stora grupper borta och ställa stora grupper av Sveriges arbetande folk utanför lagen. Man anser icke lantarbetarnas krav berättigade, och man försöker att komma ifrån saken genom att tala om jordbrukets betryckta läge. Jordbruket får vara skylten för de reaktionäras strävanden att förhindra vissa arbetargrupper att förbättra sitt läge. Det vore kanske mera på sin plats, om högern på allvar och öppet sade ifrån, att här gäller det år 1937 jordpatronernas, storgodsägarnas ekonomiska privilegier, som man slår vakt om på samma sätt som när det år 1919 gällde industribaronernas och kapitalisternas privilegier. Herr Osberg talade om, att det håller på att bli slut på friheten i detta land. Han sade, att man gör allt större inskränkningar i friheten, man kringskär densamma allt mer och mer. Därmed avsåg ju herr Osberg godsägarklassens,

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
godsägarnas och storpatronernas frihet att hålla lantarbetarna i så lång arbetstid som möjligt. Han avser alltså med sitt tal om frihet endast frihet för en del av samhällsinvånarna, nämligen den härskande klassens, godsägarnas och storböndernas frihet att utnyttja de fattigas nödläge och tvinga dessa att arbeta hur lång tid som helst i enlighet med den klassens despotiska vilja. Det är den friheten, som här är i fara och som man försöker slå vakt om. Det är den gamla visan om den härskande klassens försök att hålla tillbaka reformer, som skulle vara till fromma för det arbetande folket.

Jag skall inte uppehålla kammarens tid längre. Jag vill endast med några ord stanna inför den ståndpunkt, som intagits i denna fråga av lantarbetarnas tidningsorgan, som ju ligger på de flesta av kammarledamöternas bord i dag. Jag skall inte citera ur ledaren i »Lantarbetaren». Den uppvisar emellertid på ett rätt drastikt sätt, hur utskottsförslaget egentligen kommer att verka. Det förslag, som utskottet har framlagt, medför sålunda bl. a. en sådan absurditet som att djurskötarna skulle kunna få en arbetstid av 3,700 timmar om året. Då jag inte är tillräckligt inne i frågan kan jag visserligen icke gå i god för den uppgiften, men jag tror, att »Lantarbetarens» redaktion känner till den saken och vet vad den talar om. Jag tror därför, att tidningens uppgifter äro riktiga. Av de uppgifter tidningen lämnar framgår, vilka oerhörda brister också det utskottsförslag har, som man här har framfört.

En annan sak, som jag för min del måste vända mig emot är, att man har byggt förbättringen av lantarbetarnas arbetstid på förutsättningen att man skall ge jordbruket kompensation. Högern har ju visserligen varit med om att godkänna denna kompensation, men om högern skulle få sitt förslag i denna fråga genomfört, finns det inte något att kompensera. Om man slopar lantarbetstidslagen, som högern här föreslår, sönderfaller ju grundvalen för den ifrågasatta kompensationen, men trots detta vill högern ha denna kompensation. Jag kan för min del inte finna, att det skall vara nödvändigt med en så stor kompensation åt jordbruket, en sådan livsmedelsfördyring, för att man skall genomföra denna arbetstidsreglering för lantarbetarna.

De svårigheter, som man här påstått skulle följa av den nu föreslagna arbetstidsregleringen, äro desamma, som man 1919 förutspådde för industrien och hantverket såsom följd av 8-timmarslagen. Då sade man, att dessa näringar inte skulle bära sig, om den lagen genomfördes. I dag kunna vi väl ändå vara överens om att industrien har mycket lyckligt kommit igenom dessa svårigheter utan att alls lida något avbräck av 8-timmarslagen.

Jag tror, att det svenska jordbruket också mycket väl skulle kunna bära en mänsklig arbetstid för sina arbetare. Om så inte skulle vara fallet, måste man ställa sig frågande, om en jordbruksnäring verkligen skulle ha något berättigande, ifall den inte har möjligheter att flytta upp folket på en högre levnadsnivå. Den som tvivlar på jordbrukets möjligheter att höja befolkningen till en högre levnadsnivå måste ställa jordbrukets existensberättigande i tvivelsmål. För min del gör jag det inte. Jag tror, att jordbruket har dessa möjligheter. Jag anser, att man med en riktig jordbruksskötsel skall i vårt land ha möjlighet att ge lantarbetarna en mänsklig arbetstid och högre levnadsstandard.

Jag skulle därför i motsats till herr Osberg, som hoppades, att det svenska folket, som han sade, skulle ha kraft att lyfta av det ok, som kammaren nu var redo att lägga på folket, vara glad, om riksdagen har kraft att lyfta av det ok, som för närvarande vilar på lantarbetarnas axlar i form av oskäligt lång arbetstid. I denna förhoppning skall jag, herr talman, be att i tillämpliga delar få yrka bifall till den reservation som avgivits av herr Olovson m. fl.

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

Herr **Lundell:** Herr talman! Jag vill tillåta mig att genast göra en liten replik till den senaste ärade talaren, som så mycket ordade om den härskande klassen och därmed tycktes mena antingen högern eller eventuellt alla de borgerliga i klump. Den ärade talaren måtte någon tid ha varit borta från utvecklingen, eftersom han inte märkt den omskiftning som ägt rum i fråga om vilken klass som är den härskande.

I den nu föreliggande frågan är ju redan sagt nästan allt som man behöver säga och som kan sägas. Jag skall därför försöka att inte betunga kammarens tålamod alltför mycket.

Jag har tillsammans med en ärad partikamrat här i kammaren väckt en motion i förevarande ämne. Denna motion skiljer sig i viss mån från de andra högermotionerna, som framgår av slutyrkandet i motionen. Där yrka vi dels avslag på lagens tillämpning på företag med mindre antal arbetare än det som beröres av den nuvarande lantarbetstidslagen, dels ock avslag på lagens tillämpning på djurskötare. I övrigt, d. v. s. i avseende på förkortning av arbetstiden för företag, som redan kunna sägas vara berörda av den nu förefintliga lagen, yrka vi bifall till det föreliggande förslaget i den mån kompensation kan tillförsäkras lantbruket såväl för sålunda åstadkomna merbelastningar som för höjningar i lantarbetarlönerna.

Jag skall tillåta mig att säga några ord om dessa tre olika punkter i vårt yrkande.

Vad först angår lagens tillämpningsområde, dess tillämpning på smärre företag, finns det efter vårt förmenande ingen anledning till eller något berättigande i att i fråga om lantarbetstiden gå längre än man går i fråga om den allmänna arbetstiden. I den föreliggande propositionen, liksom i propositionen i fjol, anföras visserligen en del skäl för att man här skulle gå ned till smärre företag. Man har velat få in en majoritet av de i jordbruket respektive trädgårdsskötseln sysselsatta arbetarna under lagen. Man har vidare velat förebygga olämplig konkurrens ifrån smärre företag. Slutligen har man räknat med att i jordbruket deltaga ju familjemedlemmarna, alltså medlemmarna av arbetsgivarens familj, i inte så liten utsträckning i arbetet, och därför skulle inom jordbruket även företag, som endast ha tre lejda arbetare, inte vara så små till sin omfattning. Dessa skäl ha naturligtvis alla en viss tyngd, men mot samtliga har ju anförts, att samma skäl också skulle kunna anföras beträffande en hel del mindre företag, som nu stå utanför den allmänna arbetstidslagen, hantverk med tre eller fyra arbetare och mindre industrier med tre eller fyra arbetare. Det som i den föreliggande propositionen anförts för att motivera ett utsträckande av lantarbetstidslagen till dessa smärre företag gäller precis med samma kraft ett utsträckande av den allmänna arbetstidslagen till en hel del smärre företag inom industri och hantverk.

Vad sedan angår utsträckandet av lagen till att tillämpas också på djurskötare, så uttala vi på denna punkt, att denna utvidgning av lagens giltighetsområde inte skulle medföra någon lättnad för de otvivelaktigt mest betungade djurskötarna, nämligen ladugårdsarbetarna, särskilt de som ha vård om mjölkande kor. Om vi tänka på en sådan arbetare, som utför utfodring, rykt och utgödsling, och antaga, att han inte skulle utföra mjölkning, så förstå vi att en sådan arbetare får sin arbetstid i hög grad sönderstyckad av raster. Han får förutom uppehåll vid middagstiden en rast under morgonmjölkningen på ett par timmar eller något sådant och en rast på eftermiddagen, likaså på ett par timmar. Det medför naturligtvis, att han inte har så förfärligt stor glädje av en arbetstidsreglering. Skulle det däremot vara så, att han utför även mjölkningen — det finns ju även enligt den nya lagen full möjlighet för honom att göra det under förutsättning att betalningen delas upp på något sätt, så att han

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
får viss betalning för utfodring, rykt och gödslingsarbete och en annan betalning för mjölkningsarbetet — blir det ju inte alls någon effekt för hans del av arbetstidsförkortningen. Vad har han under sådana förhållanden för nytta av en sådan här lagstiftning? För honom blir ju lagstiftningen eller regleringen inte annat än ett tomt sken. Jag har hört, att herr Hermansson redan har tagit fasta på min syn på denna sak. Jag vet ju att herr Falk också delar min uppfattning i detta fall. Då lagstiftningen i fråga om djurskötarna sålunda inte blir till någon nytta utan endast ett tomt sken, skulle jag vilja ifrågasätta om det ens kan anses vara fullt förenligt med statsmakternas värdighet att lägga fram ett lagförslag, där man lämnar så stora hål, att alla, som skulle träffas av lagen, kunna tänkas krypa igenom. Nu drager jag naturligtvis inte samma konsekvenser av dessa brister som herr Hermansson och herr Falk göra. De anse ju, att detta bör repareras på det sättet, att hålet täppes till. Jag resonerar på det sättet, att när lagstiftningen inte är effektiv i fråga om djurskötarna, bör den icke omfatta dessa. Det är ju i alla fall nödvändigt för lantbrukaren att få dugligt och skickligt folk i ladugården, på dessa poster, som äro synnerligen viktiga för hans ekonomi. Därför blir han nödsakad att bereda dem alla de förmåner i löneavseende och lättnader i arbetsvillkoren, som erfordras för att få den personal han vill ha. Under sådana förhållanden har en lagstiftning på detta område icke något värde. Det är ganska intressant att se, vad utskottet har anfört på denna punkt gentemot dessa invändningar, som ha gjorts dels av mig och dels av herr Falk i en särskild motion rörande denna sak. Utskottet säger, jag kan inte nu för ögonblicket få tag i var det står, men det säger någonting sådant som att kreatursskötaren ju icke är skyldig att åtaga sig mjölkningsarbete. Ett sådant resonemang från utskottet har, såvitt jag kan se, icke någon som helst relevans. Förhållandet hade ju nämligen varit detsamma, även om det inte funnits någon lag; ej heller då hade han varit skyldig utföra sådant arbete.

I propositionen finnas även andra undantag än mjölkning och rotfruktsskötsel, nämligen diknings- och skogsarbeten, i den mån sådana arbeten utföras mot ackordssättning av arbetare som icke äro fast anställda. På denna punkt ha vi i vår motion anmärkt på att begreppet fast anställning icke är definierat i propositionen. Utskottet har också upptagit den saken och behandlar den med några ord. Utskottet säger, att det är en sak, som det inte vill göra något uttalande om, hur den skall ordnas, utan den definitionen får arbetsrådet framdeles försöka utforma på något lämpligt sätt. Nog är det ganska egendomligt, att varken den som föreslår lagen eller den som yttrar sig om densamma gör sig någon klar mening om vad lagen egentligen skall utsäga, och att det först under lagtillämpningen skall utvecklas något bestämt innehåll i lagen.

Vi ha i motionen också anmärkt på, att det blir vissa egendomliga konsekvenser i fråga om byggnadsarbete på den grund, att vanligt byggnadsarbete faller under den allmänna arbetstidslagen, men arbete med byggnader för jordbruksändamål faller under lantarbetstidslagen. Då får man ju fram sådana egendomliga följder som t. ex. att om en lantbyggmästare bygger en arbetarbostad på en gård, alltså för gårdens räkning, och han har minst tre arbetare, står han under lantarbetstidslagen, men i fall han i stället byggde åt en lantarbetare, som har köpt sig en tomt för att bygga sig ett eget hus, skulle han stå under den allmänna arbetstidslagen, om han har mer än fyra arbetare; alltså bygger han åt en jordbrukare någon ekonomibyggnad eller lantarbetarbostad, får han vidkännas starkare inskränkningar i fråga om arbetstiden under vissa tider av året än om han skulle bygga åt en lantarbetare. Det är ju klart, att det inte är lämpligt, att man kan påvisa sådana följder av lagen. Det är ju ofullkom-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

ligheter i lagens utformning. Det kan till och med, om vederbörande har tre eller fyra arbetare, inträffa, att om han bygger åt gården han faller under lantarbetstidslagen, på grund av att han har minst tre arbetare, men om han bygger åt en lantarbetare icke faller under den allmänna arbetstidslagen utan får arbeta hur länge som helst, så länge ljuset tillåter, enär han inte har flera än fyra arbetare. Det är en olämplig utformning av lagbestämmelser. De måste ju utformas så, att olika lagar på ett naturligt sätt gripa in i varandra på gränsområdena. Jag hade föreställt mig, att det var sådana saker som lagrådet bland annat sysslade med att förekomma, och är förundrad, att det inte har gjorts någon anmärkning från detta håll på denna punkt.

I motionen anmärkes vidare på att den effektiva arbetstiden blir särdeles kort inom lantbruket. Där äro ju varierande arbetstider tillåtna för olika veckor och månader på året. Det är ju 41, 46 och 54 timmar i veckan vid olika tider. Det ger ett medeltal, en nominell arbetstid, om jag så får säga, på 48 à 49 timmar. Om man ser på medeltalet av veckoarbetstiderna, får man alltså en formell likställighet med företag, som regleras av den allmänna arbetstidslagen. Emellertid är det ju så inom lantbruket, att där förekommer tomgång och driftstopp i betydligt större utsträckning än i industrien, såsom framgår av verkställda undersökningar, som på sin tid refererats i sakkunnigutredningen om lantarbetstidslagen. Där har man kommit fram till att inte mer än omkring 70 % av den nominella arbetstiden är effektiv. Ha vi en nominell arbetstid av c:a 48 1/2 timmar i veckan, få vi alltså en effektiv arbetstid på c:a 34 timmar i veckan, och det är givetvis orimligt lågt.

Jag kommer sedan fram till själva det avgörande för min inställning till saken: frågan om kompensationen. Vi ställa ju nämligen i motionen yrkandet, att i den mån det icke är fråga om djurskötsel eller företag med ett färre antal arbetare än dem lagen nu gäller, skulle vi kunna gå med på en förkortning av arbetstiden, om det bara lämnades en tillräcklig och säker kompensation dels för fördyringen genom arbetstidslagens skärpning och dels för fördyringen genom senast genomförda löneförhöjningar. Det är ju så, att för själva arbetstidslagens skärpning har ju i propositionen med bestämdhet utlovats kompensation. I fråga om fördyringen genom löneförhöjningarna i höstas måste man säga, att kompensation utlovades i fjol i mycket bestämd form av dåvarande jordbruksministern, som hade uppmärksammade uttalanden i båda kamrarna. Han åberopade i såväl första som andra kammaren under jordbruksdebatten, hur han i fråga om sockerbetorna hade kombinerat höjning av sockerbetsprisen med vissa villkor om höjning av arbetslönerna för betskötseln och sade sedan — jag skall bara läsa upp vad han sade i denna kammare: »Finns det bara förutsättningar för att de offer, som man lägger på konsumenterna, verkligen komma lantarbetarna till del, skola vi alls icke dra oss för att vara med, men några sådana förutsättningar har man icke bjudit oss här.»

Nu vet var och en som är inne i saken, att det i fjol höstas lämnades en mycket betydande löneförbättring. Därvid åberopades också denna utfästelse från jordbruksministerns sida. Löneförbättringen uppgick i vissa fall till 15 à 20 procent. Jag tror, att allmänna meningen var, att så stora löneförändringar på en gång mycket sällan förekomma vid avtalsuppgörelser. Så uttalade sig i alla fall fackförbundspressen, d. v. s. landsorganisationens tidskrift och fackföreningstidningarna. Det hette i dem genomgående, att det var en ovanligt stor löneförhöjning. Därmed vill jag icke säga, att det var en för hög löneförhöjning om man emellertid ser efter vad arbetarna i andra fack ha. I förhållande till näringens villkor, var det emellertid en synnerligen kraftig löneförhöjning.

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

Vi veta också, att utredning har verkställts och att ett utlåtande avgivits. Man räknar efter vilka förhöjningar i produktpriserna som skulle vara erforderliga för att kompensera fördyringen av lantbrukets produktionskostnader. Vi veta också, att man i fråga om sockerbetorna i år lämnat kompensation såväl för den blivande fördyringen av den skärpta lantarbetstidslagen som på grund av de i fjol höstas höjda lönekostnaderna liksom även för höjningen av de nu avtalade skötselkostnaderna för betorna. Under sådana förhållanden vore det naturligt, om den jordbruksproposition, som framlagts i år, också gav full kompensation, men var och en som tagit del av den vet, att någon full kompensation icke gives, och den påstår icke själv att den lämnar full kompensation. Däri omnämnes endast i förbigående utredningen och dess resultat och fördyringen av jordbrukets produktionskostnader. Propositionen är ju tillstyrkt av vederbörande sammansatta utskott och står här på föredragningslistan som nästa nummer. Ej heller i utskottets utlåtande står något om att kompensation verkligen lämnas. Jag undrar om någon av majoritetsblocket skulle kunna lägga fram en uträkning utvisande att genom de åtgärder, som i propositionen föreslås, kompensation skulle åstadkommas för den kostnadsfördyring, som lantbruket varit utsatt för. När det nu är så att den utlovade kompensationen icke infrias, måste jag för min del ställa mig på den ståndpunkten, att det är rimligt att hela lagen faller. Jag tillåter mig, herr talman, att med stöd av vad jag här anfört yrka avslag å propositionen och utskottets utlåtande och bifall till den reservation, som avgivits av herr Tamm m. fl.

Innan jag slutar skulle jag dock vilja säga ett par ord angående några anföranden, som förekommit i debatten. Först skulle jag vilja säga några ord till herr Johanson i Hallagården, som, så vitt jag vet, är den ende från bondeförbundshåll, som talat i denna sak. Han sade, att stora svårigheter för närvarande föreligga för jordbrukarna att bibehålla nödig arbetskraft, och han förmenade att skärpningen av lantarbetstidslagen skulle giva lättnader åt jordbruket i det avseendet. Men är det resonemanget alldeles oklanderligt? Om det nu är så att arbetskraften går ifrån jordbruket på grund av att den får bättre villkor på annat håll, får naturligtvis jordbrukaren söka erbjuda arbetarna sådana villkor att de stanna kvar. Det får han göra antingen det finnes arbetstidslagstiftning eller icke, så vida han icke vill se sin gård avfolkad. Det är en sak jordbrukarna och jordbruksarbetarna emellan. Jag kan icke se att en uppgörelse på något sätt skulle underlättas av skärpningen av denna arbetstidslag, ty det införes en massa formaliteter, som belasta jordbrukarna och lantarbetarna i deras förhållanden till varandra. Dessa parter kunna nog komma sams om avtal i alla fall utan någon sådan mellankomst från statens sida.

Till sist vill jag säga några repliker till socialministern, som tyvärr icke nu är närvarande i kammaren. Han talade om den tiden, då den allmänna arbetstidslagen genomfördes och om hur många olycksprofeter, som då hördes, men i hur liten grad olycksprofetiorna gingo i uppfyllelse. Han sade bland annat, att landet överlevde den lagens införande. — Jag vet icke om han använde alldeles dessa ordalag, men innehållet var ungefär detta. Han menade, att det var ingen stor skada att 8-timmarslagen genomfördes. Det kom ju en kraftig kris, den så kallade efterkrigskrisen åren 1921 och 1922. Huvudorsaken var de starka prisfallen, som hade att göra med penningvärdets förändringar, men en allvarlig komplikation var dock alldeles säkert övergången till 8-timmarsregleringen. Var och en vet, att det var ofantligt många företag, som under dessa år gingo överstyr på grund av fördärvad ekonomi. Om socialministern då varit företagare eller förläggare till företag som på grund av tidens omskiftnin-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
gar nödgats gå omkull, skulle han icke resonerat fullt på samma sätt om 8-timmarslagens genomförande, som han nu gjorde.

Sedan sade sig socialministern tro, att lantbruksnäringen gott kan stå ut med den föreslagna skärpningen. Det blir naturligtvis så, att det alltid kommer att finnas en lantbruksnäring i landet, i någon form åtminstone. Bliva svårigheterna för stora, är det dock naturligt att lantbruksnäringen blir mera extensiv och sannolikt får minskad produktionsvolym. En omläggning blir icke heller så alldeles smärtfri, som socialministern tror. Det kan vara rätt många hundratal jordbrukare, som under den förändringen få gå ifrån sina gårdar. Jag tror, att om socialministern själv hade haft och hade lantbruk fortfarande, skulle han resonerat på annat sätt. Då skulle hans ord i jordbruksärenden också ha någon tyngd över sig. När han nu yttrar sig om jordbruksnäringen är han ungefär som — vad skall jag taga för en bild — jo som en sjöman till häst.

Socialministern påminde om att vi för några dagar sedan i kammaren debatterade frågan om hur man skulle motverka flykten från landsbygden till städerna. Han menade att skärpningen av lantarbetstidslagen skulle vara ett synnerligen lämpligt instrument, när det gällde att verka förbättrande i den önskade riktningen. Jag tillät mig att under den debatt, som då förekom, uttala en rakt motsatt uppfattning. Lagen kommer att bliva ett instrument, som påskyndar flykten från landsbygden. Då hävdades också från flera håll, att lantbrukarnas familjemedlemmar genom lagen bliva mera belastade av arbete än de äro för närvarande, och det gör naturligtvis, att det blir svårare att få bondsönerna att stanna kvar vid jorden och svårare för dem, som stanna kvar, att få hustrur. Det blir säkerligen så att lantarbetstidslagen snarare kommer att verka påskyndande på denna strömning från landsbygden till städerna än tvärtom.

Jag skall icke säga något gent emot herr Hermansson. Vad han sade här om att frågan om den kortare arbetstiden icke skulle stå i något motsatsförhållande till frågan om högre lön har redan blivit utförligt bemött av herr Liedberg. Det är en självklar sak, att det föreligger ett motsatsförhållande mellan dessa två saker.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr andre vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Paulsen:** Herr talman! När jag för några timmar sedan begärde ordet, hade jag vissa synpunkter, som jag tänkte lägga på den här saken, men dessa synpunkter ha redan framlagts av den ene talaren efter den andre. Jag skall därför icke upprepa dem. Jag vill nu bara uttrycka min förundran över en synpunkt, som herr Skoglund lade på frågan. Även herr Barnekow hade samma syn. Herr Skoglund sade, att det kommer att bli svårt med den här lagen för de små jordbrukarna. Jag har funderat över, varför det i all världen skall bliva svårt för dem av den anledningen. De beröras ju icke av lagen. Jag vet icke hur pass små jordbruk herr Barnekow tänkte sig, men herr Skoglund nämnde jordbruk om 25 till 30 tunnland. För dylika jordbruk skulle det, sade herr Skoglund, säkert bli svårare, än de ha det nu. Men dessa små jordbrukare beröras ju icke av lagen. De sköta sitt jordbruksarbete själva, och ha på sin höjd en enda man anställd. Hur de skulle få det svårare, om denna lag antages, begriper jag icke och ingen annan lär begripa det heller.

Herr Skoglund sade vidare, att sedan denna lag med kortare arbetstid genomförts, blir det svårare att få arbetsfolk till jordbruken. Jag måste säga honom, att det är en förunderlig inställning han har. Kan det bli svårare att få arbetsfolk, när de få mindre arbete och bättre betalt? Jag tycker, att det

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
bör bliva raka motsatsen. Jag vill säga de herrar, som äro motståndare till den här lagen, att jag tycker, att ni skola vara glada över att få lagen genomförd just nu, i en uppgångstid, då riksdagen kan bevilja dessa kompensationer. Ni kunna vara övertygade därom, att om lagförslaget hade kommit längre fram i en nedgångsperiod, så hade ni ändock icke kunnat resa sådant motstånd mot densamma att ni kunnat förhindra dess genomförande, och då skulle riksdagen säkerligen icke heller kunnat lämna någon kompensation.

Jag tycker, att herrarna borde vara glada och med uppräckta händer taga emot denna lag. Jag tror, att det blir med denna lag som med arbetstidslagen för industriarbetarna. Den som var här i kammaren då minnes väl, vilket oerhört gnäll det var och vilka olyckor man sade skulle följa om åttatimmarslagen genomfördes. Vilka olyckor blev det? Jo, industrien nådde ett ännu större uppsving och det blev inga fördärvbringande följder alls av lagens genomförande.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Johansson** i Djursnäs: Jag skall icke bliva mångordig i denna debatt. Det förslag, som ligger på riksdagens bord, är i ganska väsentliga delar sådant, att det kommer att ända lantarbetarna till gagn och nytta. Jag hälsar med tillfredsställelse alla de åtgärder, som kunna vidtagas i detta hänseende. Därmed vill jag icke ha sagt, att förslaget i dess helhet är sådant, att man icke kan rikta en viss kritik mot detsamma. Redan mot den kungl. propositionen finnes det vissa anmärkningar att göra, t. ex. i fråga om mjölkningen, men detta har av andra talare berörts. Jag skall därför icke gå in på den frågan.

Socialministern har icke föreslagit en direkt åttatimmars-arbetsdag för lantarbetarna utan i stället föreslagit en arbetstidslag, som föreskriver en under året varierande arbetstid, motsvarande en genomsnittlig åttatimmars-arbetsdag. Vidare är det föreslaget att jordbrukarna få uttaga 200 övertidstimmar. Arbetstiden är förlagd så att den kortaste arbetstiden blir på vintern, då ju jordbruket har den minsta sysselsättningen för sina arbetare, medan den längsta arbetstiden infaller under sommarmånaderna, då det mesta arbetet skall utföras. Arbetstiden på sommaren inskränkes icke mera än från 56 till 54 timmar, alltså med 2 timmar per vecka. Om man då vill taga ut två övertidstimmar per vecka i 26 veckor, kommer man upp till 52 timmars övertid för sommarmånaderna. Resten av de föreslagna övertidstimmarna anser jag bör räcka till andra åtgärder. Trots dessa medgivanden från regeringens sida har utskottet ändock icke kunnat låta bli att tumma på denna proposition en liten smula. Jag finner det så mycket mera anmärkningsvärt, som vi för närvarande ha en regering, som representerar både arbetareklassen och bondeklassen. Inom regeringen hade man ju kommit överens om att framlägga ett lagförslag, som skulle innebära vissa förbättringar för lantarbetarna, samtidigt som man också skulle lägga fram förslag om kompensation för denna minskning av arbetstiden. Detta förslag om kompensation för den förkortade arbetstiden står under nästa punkt på föredragningslistan. Det är märkligt att ingen av de medlemmar, som varit med om att behandla denna fråga i utskottet, kommit på den idén att säga, att det är föreslaget för mycket kompensation till jordbrukarna för den förkortade arbetstiden. Alla ha varit överens om att denna kompensation skulle utgå för den förkortade arbetstiden. Det bevisar, herr Barnekow, att vi icke äro motståndare till en kompensation till jordbruket för den förkortade arbetstiden, men också, att herr Barnekow och hans partikamrater äro motståndare till att giva lantarbetarna någon smula förbättring i den ställning de ha i sin dagliga gärning.

När nu denna proposition framlagts, har det skett för att bereda lantar-

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

betarna en något drägligare existens. Det är väl ingen, som kan bestrida, att lantarbetarna är den arbetargrupp i vårt land, som är mest i behov av litet bättre levnadsförhållanden. Trots detta går man här in för att yrka rent avslag på den kungl. propositionen. Och det är att märka, att avslagsyrkandena komma från partier, vars representanter för en vecka sedan stodo här i kammaren och mycket energiskt förklarade, att de inte kunde vara med om att godkänna den kungl. proposition angående lärarlönerna. Den gången gällde frågan ju personer med en mycket högre lönestandard än den lantarbetarna ha. Jag vill inte alls jämställa lantarbetarna med lärarna, men vi skola ändå komma ihåg, att lantarbetarna också äro samhällsnyttiga medborgare och behöva den hjälp de kunna få. När man kommer och förklarar, att man inte kan godkänna lärarlönspropositionen därför att den stipulerar för låga löner, och samtidigt säger, att man inte kan godkänna den nu föreliggande propositionen därför att den tillerkänner lantarbetarna för mycket, tycker jag verkligen, att det är oförsvarligt att föra ett sådant resonemang.

Då man i år yrkar avslag på propositionen har man inte precis samma invändningar som i fjol. I år säger man, att man borde ha väntat med denna lagstiftning tills vi fått se, hur den gamla lagen verkade. Jag får lov att säga som en kvinnlig talare i förra veckan, att man inte har någon förståelse för fartens tjusning. Det är snart 20 år sedan man genomförde åttatimmarsdagen för industriarbetarna, och här kommer man och påstår, att vi inte skola ha så bråttom, när det gäller lantarbetarnas arbetstid, ty det är inte av behovet påkallat, att de skola ha en förkortning av denna. När man vidare gör gällande, att vi ännu inte sett, hur den lag verkar, som genomfördes i fjol, vill jag fråga: vad vänta herrarna på? Den lag, som genomfördes i fjol, har Svenska lantarbetareförbundet för länge sedan genomfört, och både arbetare och arbetsgivare ha prövat den anordningen mycket ingående. Säkerligen veta de också, hur den verkar.

Men även de inom utskottet, som varit med om att tillstyrka förslaget, ha ändå inte kunnat taga steget fullt ut. Det är särskilt en punkt jag i detta fall vill påtala. Medan det i den gamla lagen finns en paragraf, där det står, att man kan överflytta arbetstid från november och december månader till februari och mars, föreslås det i den nya propositionen, att denna passus skall borttagas. Utskottet har emellertid funnit det vara mycket bekvämt att ha paragrafen kvar. Jag vill för min personliga del säga, att denna paragraf kommit mycket förtret åstad. Vi ha för närvarande inom lantarbetareförbundet en hel del tvister just på grund av densamma. Det går nämligen så till, att en del av lantarbetsgivarna ge en viss grupp av arbetarna ackord under november och december månader, medan den övriga gruppen arbetare får arbeta för dagpenning eller timpenning. När man sedan kommer fram till februari—mars, vill man taga tillbaka den arbetstid man tidigare eftersatt, och då få alla arbetarna den förlängda arbetstiden. Det är alldeles självklart, att de arbetare, som inte kommit i åtnjutande av arbetstidsförkortning tidigare, protestera och säga, att de enligt lagen inte behöva arbeta så lång tid. Det finns också sådana, som taga anställning per månad. De äro hos den ene arbetsgivaren under november—december och få där arbeta den längre arbetstiden, men komma sedan till den andre arbetsgivaren, som kanske låtit sina arbetare åtnjuta förkortning av arbetstiden tidigare. Då uppstår problemet: skall den ene arbetaren sluta kl. 5, den andre kl. 6? Tvistigheter, hänförande sig till sådana spörsmål, föreligga för närvarande i ganska stor utsträckning, och både från lantarbetareförbundet och Svenska lantarbetsgivareförbundets sida ha vidtagits åtgärder för att borteliminera sådana saker, som bara kunna ställa till oreda. Men så kommer svenska riksdagen och förklarar, att dessa

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
oroshärdar skola finnas kvar och att vi inom jordbruket skola ha samma besvärligheter som tidigare. Jag vill också säga, att med den arbetstid, som nu är föreslagen i propositionen, finns det intet som helst behov av överflyttning av arbetstid från november—december till februari—mars. Det har tidigare kunnat finnas ett visst berättigande i att denna möjlighet till överflyttning funnits, men sedan arbetstiden förkortats på vintern, kan man taga ut den lagstadgade arbetstiden under den tid, då det är ljust, och man behöver alltså därvidlag inte taga hänsyn till mörkrets inbrott. På den punkten kommer jag att rösta för den reservation, som är fogad till utlåtandet.

Sedan vill jag innan jag slutar ge ett par repliker. Jag vill först vända mig till herr Skoglund. Han sade i sitt anförande till socialministern, att det enda denne lyckats åstadkomma med detta förslag, var en försämring för de människor, som inte äro direkt löneanställda vid jordbruket, i synnerhet för de mindre jordbrukarna. Den saken har alldeles nyss av herr Paulsen berörts, och jag skall inte uppehålla mig vid den länge. Jag vill bara säga, att det måste vara en feluppfattning från herr Skoglunds sida. Är det någon, som blir lidande på anordningen, måste det väl vara storbönderna och storgodsägarna, och skulle de i någon mån bli lidande av att lantarbetarna få det en liten smula bättre, anser inte jag för min personliga del, att det är annat än riktigt. De mindre jordbrukarna, som inte komma under lagens bestämmelser, kunna givetvis inte få det sämre därför att även de få en kompensation för den förkortade arbetstiden.

Herr Barnekow gjorde gällande, att det för djurskötarnas del skulle bli mycket besvärligheter, då man inte kan skicka en annan till ladugården än den som är djurskötare. Dessa svårigheter skulle också enligt hans mening visa sig på de mindre gårdarna i ganska stor utsträckning. Om det bleve en ovan ladugårdsskötare, skulle avkastningen bli mindre en eller kanske två dagar i veckan. Ja, mina herrar, jag har ganska mycket rest omkring på landsbygden och fått klara upp sådana situationer. Vi ha något som heter avtal med de svenska arbetsgivarna. När man kommer till de mindre gårdarna och frågar, vilka det är som äro djurskötare — dessa skola nämligen enligt avtalet ha en något större lön än de andra arbetarna — svaras det i regel: ja, det är ingen, som är anställd direkt som djurskötare, utan vem som helst av oss sköter ladugården; när jag har tid, sköter jag den, när jag inte har tid, får någon av drängarna eller statarna sköta den. Jag menar, att när det hittills inte förekommit några olägenheter i det hänseendet, behöver det givetvis inte bli värre, när det blir lagstadgad åttatimmarsdag.

Till slut vill jag säga till herr Lundell, när han gör gällande, att det genom denna arbetstidsförkortning skulle bli svårare för jordbrukarna att få arbetskraft, att jag tycker att konsekvensen bjuder, att om det verkligen skulle bli svårare genom den kortare arbetstiden, borde man väl förlänga arbetstiden till 24 timmar på dygnet för att det absolut inte skall bli någon brist på arbetskraft vid jordbruket. Man borde i stället erkänna, att om det finns några möjligheter att hålla folket kvar vid jordbruket, måste det ske därigenom att vi höja lantarbetarnas löner och förkorta deras arbetstid och inte tvärt om.

Jag vill med dessa ord, herr talman, yrka bifall till utskottets förslag.

Herr andre vice talmannen gav nu ordet för kort genmäle till

Herr **Skoglund**, som yttrade: Herr talman! Herr Paulsen tolkade mitt yttrande felaktigt. Det är rätt förklarligt, eftersom det är så många timmar sedan jag hade ordet.

Det var så, herr Paulsen, att när jag talade om de små jordbrukarna med

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
25—30 tunnland åker — arrendehemman i Uppland tror jag jag sade — så var det för att försöka få ett uttalande från regeringens sida angående den jordbrukspolitik, som den vill föra här i landet. Jag yttrade att om vi stycka jorden i områden på 25—30 tunnland, komma aldrig innehavarna av dessa jordbruk att kunna räkna med en sådan normal arbetstid, som vi vilja ge jordbrukets folk i övrigt.

Sedan sade herr Paulsen att jag yttrat, att det var svårare att få arbetsfolk, om vi antaga denna arbetstidslag. Det var att vända upp och ned på kuttingen, herr Paulsen. Vad jag sade var, att det arbete, som *måste* utföras och som icke utan våda kan uppskjutas, det arbetet blir svårare att få utfört, om vi antaga arbetstidslagen.

I övrigt säger herr Paulsen, att det är bra att denna omläggning till kortare arbetstid sker i en period av goda konjunkturer och inte i en nedgångsperiod. Det kan, herr talman, enligt min uppfattning vara tvärtom. Under en mindre god konjunktur är det lättare att få tillräcklig arbetskraft, ty med de stigande priser på jordbrukets förnödenheter, som vi nu ha, tror jag mig kunna säga, att jordbrukarna få icke en prisförbättring på sina produkter, som både motsvarar prisförhöjningen på förnödenheterna och arbetstidens förkortning.

Herr **Lundell,** som, likaledes för kort genmäle, erhöll ordet, anförde: Herr talman! Jag vill endast replikera herr Johansson i Djursnäs.

Han förklarade nyss att jag skulle ha påstått, att med denna arbetstidsförkortning skulle det bli svårare för jordbruket att få arbetskraft. Jag får säga, att jag har inte sagt något sådant, och jag kan inte heller leta ut, vilket av mina uttalanden som av herr Johansson har vanställts på det sättet.

Härefter erhölls, jämväl för kort genmäle, ordet av

Herr **Paulsen,** som yttrade: Herr talman! Jag vill bara säga till herr Skoglund, att när han talade gjorde jag anteckningar om vad han sade. Sedan dess har visserligen flera timmar förflutit, men det skrivna står där. Det tjänar därför ingenting till att vända upp och ned på den saken.

Sedan säger herr Skoglund, att det vore bättre att antaga denna arbetstidsförkortning under en nedgångstid. Ja, försvara det den som kan! Är det bättre att genomföra en produktionsfördyring i en tid, när priserna sjunka och när man inte kan få kompensation ifrån riksdagens sida? Det var en underlig logik! Nej, herr Skoglund, det är nog bäst att ta det i uppgångstider, då det är större möjlighet att få bättre betalt och även få kompensation ifrån riksdagens sida.

Härpå anförde:

Herr **Andersson** i Rasjön: Herr talman! Jag uppkallades av ett yttrande av herr Olovson. Denne talare undrade i sitt anförande för en stund sedan, hur vi, som ämnade rösta emot propositionen om en ytterligare förkortning av lantarbetstiden kunde rösta för propositionen om ytterligare prisstödjande åtgärder för jordbruket, då ju den prisförbättring, som den sistnämnda propositionen är avsedd att medföra, påstås vara motiverad av hänsyn till skärpningen av lantarbetstidslagen.

Jo, herr Olovson, vi rösta med mycket gott samvete för jordbrukspropositionen även om vi nu rösta emot en förändring av lantarbetstidslagen, därför att den förbättring av prisläget, som jordbrukspropositionen är avsedd att lämna, är fullt motiverad, oavsett om någon ändring göres i lantarbetstidslagen eller

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

inte. På grund av den stegring av arbetslönerna vid jordbruket, som inträffat, och inte minst genom den våldsamma prisstegring på förnödenheter och viktiga varor, som jordbrukarna måste köpa för sitt hushåll, är en förbättring av prisläget för jordbrukets produkter motiverad i alla fall.

Den förbättring, som man nu väntar sig av den proposition, som står på föredragningslistan närmast efter den vi nu behandla, kommer i praktiken att inskränka sig till ett öres förhöjning av mjölkpriset, och man är inte ens säker på, om denna höjning kan inträffa förrän längre fram på hösten. För min egen del — och jag är förvissad om att i detta avseende är förhållandet lika för många jordbrukare — innebär denna prisförbättring endast täckning för den stegring av arbetslönerna, som jag redan fått vidkännas, och därför kan jag inte finna att det ligger någon motsägelse i att rösta för bifall till propositionen om prisstödjande åtgärder även om jag går in för avslag på den nu föreliggande propositionen.

Vi ha från vårt håll lagt diskussionen i den här frågan efter uteslutande sakliga synpunkter. Jag skall inte upprepa de skäl för avslag på propositionen som anförts från herrar Barnekow och Osberg m. fl. Men socialministern kunde inte låta tillfället gå förbi utan att klandra folkpartiet som parti för vår inställning till den föreliggande frågan. Jag skall inte låta förleda mig att koppla över diskussionen till det partipolitiska spåret. Jag vill erinra om att vi i fjol mangrant och utan tvekan anslöto oss till förslaget om genomförande av arbetstidslagen för lantarbetarna. Nu talar herr Johansson i Djursnäs om den gamla lagen och ibland talar han som om ingen lag funnes och som om avslagsyrkandet i dag gällde all lagstiftning överhuvud taget för reglering av lantarbetarnas arbetstid. Så är ju dock inte fallet. Det förslag, som nu föreligger, avser utbyggnad av en lag, som genomfördes i fjol och som inte gällt längre än sedan den 1 november förra året. Jag överlämnar åt herr Johansson själv att bedöma, huruvida man inte även om vi befinna oss i fartens århundrade bör räkna en lag, som började tillämpas den 1 november i fjol, som ny.

Här är i själva verket allenast fråga om en gränsdragning. Vad som nu föreslås är en annan gränsdragning såväl när det gäller bestämmandet av dag- och veckoarbetstid som då det gäller giltighetsområdet nedåt mot de små företagen. På grund härav vill jag bestämt tillbakavisa socialministerns insinuation att folkpartiet visar avoghet mot reformer. Vi anse endast, att den gränsdragning, som gjordes i fjol, var riktig och lämplig, och vi anse nu, att man mycket väl kan ge sig till tåls åtminstone tills provisorietiden för lagen gått till ända, innan man genomför sådana vittgående förändringar som propositionen medför.

Jag ber, herr talman, att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp:** Herr talman! Efter att ha åhört en del av de anföranden som hållits i den nu föreliggande frågan kan jag inte underlåta att yttra några ord.

Jag vill först och främst till den siste ärade talaren säga, att om han vid en jämförelse mellan förra årets riksdagsbeslut och det förslag i jordbruksfrågan, som föreligger vid årets riksdag, finner, att förbättringen för jordbrukarna skulle inskränka sig till 1 öres skillnad i mjölkpriset, torde han antingen ha glömt förra årets beslut eller också inte ha läst förslaget innevarande år. Skulle det endast vara den skillnaden, kan jag instämma i herr Anderssons uppfattning. Men den frågan återkomma vi ju till, när vi fått den nu förevarande behandlad.

När jag hörde herr Barnekow, var det inte utan att jag blev litet förvånad. Han är väl lika gammal jordbrukare som jag, och jag skulle ha trott, att med den energi han besitter, han skulle ha trängt in i dessa spörsmål på ett annat

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
sätt än vad som framgick av hans yttrande här. Det föreföll mig, som om en hel del saker voro främmande för honom. Jag hörde en talare i första kammaren också, som gjorde ett uttalande angående jordbruksfrågorna. Han hade kanske fått information, ty han sade, att han stödde sig på uttalanden från sakkunnigt håll. Men det finns många olika sorters sakkunskap.

Herr Barnekow hade också hört talas om, att när det gällde lantarbetstidslagen skulle ingen våga att i den frågan rösta som han själv ansåg riktigt, ty man kunde riskera att jordbrukshjälpen då skulle gå om intet. Ja, det är mycket möjligt, att detta sägs. Det är många spökhistorier ute i dessa dagar, och det skulle inte förvåna mig alls, om detta resonemang man och man emellan fördes. Men inte tror jag, att någon i ansvarig ställning åtminstone fällt det yttrandet. Det är väl någon som försöker konstruera fram spöken, som i verkligheten inte finnas.

Det är å andra sidan alldeles självklart, att man får bedöma jordbrukspropositionen som man vill. Jag är mycket glad över att det finns en sådan entusiasm för att åstadkomma bättre förhållanden inom jordbruket även på sådana håll, där någon entusiasm icke tidigare funnits. Det är glädjande ur min synpunkt sett, och det vittnar ju ytterligare om en större trygghet för jordbrukets framtid. Det har varit mitt mål ända sedan 1933, att vi skulle komma ifrån stridsställningen och lyckas ena nationens olika representanter till förståelse för att vi inte ha något annat att göra än att underkasta oss högre priser på jordbruksprodukterna, om överhuvud taget jordbruket skall ha möjlighet att ekonomiseras i denna rationaliserade värld.

Jag fäster mig heller inte vid de många vänliga uttrycken vare sig i tidningspressen eller i uttalanden i övrigt. Man talar om transportkompani o. s. v., och det har t. o. m. i ett offentligt föredrag uttalats, att största delen av regeringen drar hem vinsten i form av sociala fördelar, medan den lilla grupp, som bondeförbundet utgör, bara får vara med och hjälpa till att genomföra dessa. Nej, herr Andersson i Rasjön och andra, det är inte så, att bondeförbundet är med om att genomföra allt detta just av den anledningen, att koalitionen finns och överenskommelsen är träffad, utan vi ha kommit till den uppfattningen år efter år — och vi ha ytterligare stärkts i vår uppfattning sedan förra årets beslut fattades — att här måste det göras något mer än motioneras om utredning angående landsbygdens avfolkning. Man får försöka att göra något för att åstadkomma sådant som i möjligaste mån förebygger landsbygdens avfolkning. Vad som är angeläget är i första hand, att vi söka komma dithän, att vi få behålla det unga, uppväxande släkte vid jorden, som redan är knutet till jordbruksarbetet. Det som är mest bekymmersamt av allt är, att det finns barn och ungdom vid jordbruket, som inte vilja stanna kvar därför att de tycka att arbetstiden är för lång och arbetet för mödosamt och strävsamt. De anse, att även de borde kunna få lite ledigt, när de se, hur personer i andra yrken få det. Jag har då frågat mig — och jag tror, att jag i det fallet har hela min grupp bakom mig — skola vi i fortsättningen, vi som äro representanter för jordbruket, medverka till en sådan utveckling? Kontorsfolk och personer anställda inom kulturella yrken ha för litet betalt enligt herrarnas mening. Jag tillhör dem, som vilja vara generösa. Jag vill vara med om att våra tjänstemän skola vara tillfredsställda och ha relativt bra betalt. Å andra sidan ställer jag med mitt sunda bondförnuft frågan: kan detta åstadkommas, om inte man skramlar ihop större belopp i skatter? Beskäftiga politiker och tidningsmän försöka lägga ut i ledande artiklar, hur utgifterna stiga, och fråga, vem som är orsak till dessa utgiftsstegringar. Det är naturligtvis den syndiga sittande regeringen. Men

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
följer man med och ser, på vems initiativ dessa utgifter komma till, får man en annan uppfattning. Det har lösts åtskilliga frågor, i vilka olika partier ha kappsprungit om att motionera och taga initiativ till utredningar. Man har kommit in på stora löneproblem, som gällt en väsentlig höjning av vissa gruppers löner. Men då är det inte tillräckligt vad som görs från regeringens sida, då får man resolutioner, och då skall man tillmötesgå krav från olika håll. Det är självfallet, att om vi skola tillmötesgå alla möjliga resolutioner, få de som åstadkomma dessa resolutioner taga konsekvenserna. Man skall inte försöka överföra konsekvenserna på andra. Då jag ser den förbättring, som inträder i olika yrken, kan jag inte anse det tillrådligt med hänsyn till våra jordbruksarbetare och till oss själva såsom jordbrukare, att vi fortsätta att underskatta vårt eget arbete. Vi måste göra klart för det svenska folket, att även denna grupp av människor skall ha en någorlunda dräglig tillvaro. Och om jordbruket skall kunna bereda sina arbetare kortare arbetstid, måste jordbrukarna tillförsäkras en tillfredsställande ersättning för de varor de producera.

När man talar om denna ersättning, kunna meningarna vara delade. Men det är klart, att om man inte lägger fram problemet som det är, flertalet kan tro, att det vi besluta i dag, skall träda i kraft i morgon och effekten av jordbrukshjälpen också inträda i morgon. Den som inte känner ansvaret gör sig inte besvär med att klargöra det verkliga sammanhanget. Det är dock så, att riksdagen beslöt något 1936, som fortfarande kvarstår såsom riksdagens beslut och som följaktligen inte kan ändras med ett penndrag av mig eller någon annan. I så fall finge vi kanske många över oss. Jag såg, att vissa Stockholmstidningar varnade i november månad, när priserna på olika produkter stego, och menade, att jag inte tillräckligt beaktade vad 1936 års riksdag uttalat. Den gången lät det så. En annan gång låter det på ett annat sätt. Dessa problem återkomma vi emellertid till.

Jag har den uppfattningen, att vi dröjt för länge med denna hjälp. Vi måste lyfta upp den kår av människor, som arbeta vid jordbruket — såväl dem som arbeta på sina egna jordbruk som dem vilka äro anställda hos andra. Jag förstår givetvis dem, som äro rädda för att man kommer in på den vägen. De begripa naturligtvis, att det kommer att innebära ökade kostnader när det gäller de varor vi kalla livsmedel. Det är ofrånkomligt, och jag begriper farhågorna från det hållet. Men när man nu försöker konstruera upp olika farhågor, talar man om 8-timmarsdag och någonting, som egentligen inte finns. Ty vad innebär denna arbetstidsreglering i fråga om tiden 1 april—30 september? Den innebär, så vitt jag vet, inte något annat än en förkortning av arbetstiden med, som jag tror någon sagt tidigare, två timmar i veckan i jämförelse med arbetstiden enligt det avtal, som existerar. Sedan blir det naturligtvis en förkortning av arbetstiden under viss annan del av året, men jag utgår ifrån, att den arbetstidsförkortningen som främst innebär en förkortning av tiden under vintermånaderna därest inte för vissa delar av landet utbyte sker, kan man ändå genom att rationalisera en smula med litet god vilja genomföra.

Jag är själv arbetsgivare. Så länge vi inte förstå, att de som utföra vårt arbete äro våra kamrater och att vi äro beroende av varandra, går det inte att komma till ett gott resultat. Den gamla tiden är förgången. Det måste växa fram mera förståelse mellan de olika grupperna. Vi behöva varandras hjälp, om vi skola kunna utföra ett nyttigt arbete var och en på sitt område. Vad landet bäst kan vara av med är sådana, som inte utföra ett nyttigt arbete, men flertalet av människorna göra detta på det ena eller andra området.

Nå, då säger herr Barnekow: vi ha ingen erfarenhet. Det är riktigt. De

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

jordbrukare och större egendomsägare finnas, som inte genomfört en reglerad arbetstid.

Jag kan ju också säga herrarna, att 1935, då det nya avtalet genomfördes, voro mina arbetare icke organiserade. Om de äro det nu vet jag inte. Jag tillhör ingen arbetsgivarorganisation och jag har inte gjort det, ty jag säger det rent ut att den har inte fyllt den uppgift, som den skulle fylla. Det har jag sagt till representanter för denna organisation. Men jag anser det nödvändigt att även arbetsgivarna skaffa sig en organisation. Vad som emellertid är betydelsefullt i det nuvarande ögonblicket och som jag också framfört till arbetarnas ombud att beakta är, att arbetarna och arbetsgivarna respektera avtal. Man skall respektera ett avtal, och om en människa tar en anställning får den inte försvinna från denna anställning utan vidare. Att så kan ske trots att flyttningen är begränsad till samma verksamhetsområde är till stor del beroende på bristande solidaritet mellan arbetsgivarna. Ty det skulle inte falla mig in att anställa en, som kom ifrån ett annat ställe, därest han brutit emot den överenskommelse, som varit träffad, och lämnat sin tjänst. Det är detta, som vållar stor villervalla och många gånger försvårar möjligheten att skaffa arbetskraft.

När man sedan kommer över till ladugårdsskötarna är det självfallet, att det beträffande deras arbetsförhållanden föreligger vissa problem. Den arbetstid, som jag för närvarande tillämpar, är något förkortad i enlighet med sista årets beslut, men den arbetstid jag hade tidigare hade jag haft sedan 1908, och jag har tyckt, att med denna arbetstid har jag inte varit efter i arbetet i förhållande till andra, även om dessa tillämpat längre arbetstid. I närheten av mitt område har det inte varit någon gård med längre arbetstid, men de ha — såvitt jag kan bedöma — kunnat sköta sina jordbruk lika intensivt som andra, som haft längre arbetstid.

Herr Barnekow sade, att man skall åtminstone ha viss tid till sitt förfogande för att kunna åstadkomma kapital till nybyggnader, ty lagen drabbar inte så mycket de större jordbrukarna som de mindre. Menar herr Barnekow, att förkortningen i arbetstid för ett jordbuk på exempelvis 100 tunnland skulle medföra att man måste bygga en arbetarbostad till för att ha möjlighet att driva detta jordbruk såsom det skall drivas? Jag kan inte förstå, att det skall behövas, ty då har man möjlighet att utnyttja den övertid, som är tillåten enligt lagen. Märk väl att förkortningen vi talar om gäller 52 timmar för 26 veckor under 6 vår- och sommarmånader.

Den uppmjukning av lagen som utskottet efter överläggning med departementschefen föreslagit vädjar jag till kammarens ledamöter att godkänna enär det synes mig ur alla synpunkter välbetänkt.

Det viktigaste av allt för ett medelstort jordbruk är att få verkligt skickliga och goda ladugårdsskötare, och om vi vilja ha verkligt skickliga och goda ladugårdsskötare få vi också försöka åstadkomma den reglering av arbetstiden, som är möjlig att genomföra. Jag har gjort en kontrollundersökning beträffande min besättning på 50 djur. Den har visat, att inte den mannen, som sköter besättningen, när mjölkningen ligger utanför, behöver längre arbetstid, än lagförslaget innebär varför det inte erfordras som under debatten nämnts att vederbörande erhålla ledighet varje söndag. Det hela beror alldeles självfallet på, hur arbetet kan rationaliseras och vilket samförstånd som råder mellan arbetsgivare och arbetare.

Det är givet, att när man söker genomföra detta och vinna större förståelse, det också måste finnas något som binder såväl arbetsgivare som arbetare, så att inte en vacker dag under den bråda tiden en arbetare avlägsnar sig för att taga annan anställning. Jag menar, att om man har ett avtal, är man bunden

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
av detta avtal och måste fortsätta arbetet den tid, som avtalet gäller. Här föreligger behov av ett uppfostringsarbete och jag vädjar till representanterna för lantarbetarna att utföra det uppfostringsarbete, som ankommer på dem. De måste göra vad de kunna för att få bättre förhållanden på detta område och därmed undvika onödiga slitningar, ty det är självfallet, att sådana icke äro till någon fördel för vare sig arbetsgivarna eller arbetarna.

När man alltså lämnade mjölkningen som utföres på ackord utanför arbetstidsbegränsningen för ladugårdsskötarna, har detta skett för att överhuvud taget göra det möjligt med reglerad arbetstid för denna personalgrupp. Därmed möjliggöres för personer vilka utföra mjölkningen, för en viss bestämd summa, att sköta detta på annan tid. Detta innebär emellertid icke, att man, för den lön som de ha, skall pressa dem till att utföra mera arbete. För att det ytterligare skall vara någon säkerhet har utskottet, utöver vad propositionen innehåller, ökat överarbetstiden. Man utgick därvid ifrån, att om det var någon, som hade två arbetare utöver ladugårdsskötaren, och dessa vissa tider skulle tjänstgöra i stället för ladugårdsskötaren, så skulle detta icke innebära att de skulle behöva, kanske mot sin vilja, ha ledigt en annan dag. Detta har diskuterats inom utskottet och även med departementschefen, som framlagt propositionen, och följaktligen har det blivit en överenskommelse om att man skulle göra lagen så mjuk som den överhuvud taget kunde bli.

Jag skall inte förlänga överläggningen här. Jag har ansett mig böra säga detta för att ta bort missförstånd, om det nu är möjligt, eller i varje fall bringa klarhet i vissa dunkla punkter, som funnits. Man har försökt insinuera och göra gällande, att det förelegat olika motiv för detta lagförslag. Motivet från bondeförbundets sida är, att vi vilja försöka värdesätta det arbete, som det här är fråga om, lika väl som annat arbete. För att de, som ha lantarbetare anställda, skola få möjlighet att bära verkningarna av arbetstidsbegränsningen, måste de tillförsäkras kompensation. Beträffande den kompensation, som är föreslagen i den kungl. proposition, som kommer såsom nästa ärende, så skall jag under den tid jag har med den saken att skaffa, söka åstadkomma vad som är möjligt för att få fram den prisnivå, som man enligt olika utredningar, utan politiska biavsikter, behöver ha för att kompensera kostnadsökningen.

Sedan komma vi till en enligt min mening mycket större fråga, som en motionär i första kammaren vidrörde i samband med överläggningen om jordbruksstödet. Här måste göras en grundlig undersökning. Vad behöver en familj för att kunna leva på landet? Vad kan en egendom av den och den storleken frambringa? Detta är en fråga, som undersökes genom egnahemsutredningen, en fråga, som enligt min mening på allvar måste prövas, om man skall få någon möjlighet att åstadkomma drägliga existensvillkor även för dem, som bruka de minsta brukningsdelarna i vårt land. Det finns verkligen brukningsdelar, som äro så små, att om deras innehavare inte ha arbete vid sidan om, är det omänskligt att de skola existera på dessa brukningsdelar, och den saken gäller det att närmare komma underfund med.

Härefter gav herr andre vice talmannen för kort genmäle ordet till

Herr **Olovson**, som anförde: Herr talman! Jag kan inte godkänna herr Anderssons i Rasjön referat av min reprimand till folkpartiet. När nu emellertid herr Andersson försäkrar mig och kammaren, att folkpartiet med gott samvete röstar för kompensation åt jordbruket och med lika gott samvete röstar för avslag på det föreliggande förslaget om en förbättrad lantarbetstidslag, så vill jag på heder och samvete försäkra herr Andersson, att jag icke ett ögonblick tvivlar på den saken. Ingenting har nämligen inträffat som kan få mig

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
att tvivla på, att herr Andersson i Rasjön verkligen representerar ett så rymligt samvete.

Vidare yttrade:

Herr **Barnekow:** Herr talman! Endast ett par ord till replik. Jag blev både överraskad och bedrövad när herr statsrådet riktade till mig en rent personlig insinuation. Jag kan inte fatta det på annat sätt.

Herr statsrådet säger, att jag behöver tid för att hinna bygga och ordna. Men mina arbetare ha redan nu den kortare arbetstiden. Det föreföll mig, som om herr statsrådet insinuerade att jag skulle tala av fullkomligt egoistiska intressen. Jag ber då att få nämna, att av mina kreatursskötare är det verkligen en, som haft 8 timmars arbetsdag. Han har haft den längsta arbetstiden. De andra ha haft 7 och $7^1/_4$ timmar. Den som haft 8 timmar sköter nu djuren på bete och har nu kortare arbetstid.

Jag tror inte att jag för min del behöver befara någon olägenhet av lagen. Frågar man varför, så är det därför att jag byggt sista åren och fått byggnaderna sådana, att arbetet för kreatursskötarna blir lättare att utföra.

Jag talar verkligen inte alls av egoistiska intressen, men just därför att jag själv inte riskerar något av lagen, har jag ansett mig ha rättighet att tala för andra.

Under detta anförande hade herr talmannen återtagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp:** Herr talman! Jag insinuerade inte alls, att herr Barnekow talat av egoistiska intressen, men jag uttalade min förvåning därför att jag har en känsla av att herr Barnekow har en rationellt ordnad jordbruksdrift. Det förvånade mig att herr Barnekow menade, att det måste uppföras nya byggnader därför att man förkortar arbetstiden två timmar i veckan. Jag utgår nämligen ifrån, att om man behöver utföra nybyggnader har man behov av att anställa nytt folk, ty annars kan jag inte förstå, vartill man skall ha de nya byggnaderna.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på godkännande av 1 § 1 mom. och 2 mom. första stycket i utskottets förslag, dels ock på avslag å såväl berörda delar av lagförslaget som förslaget i dess helhet; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Skoglund i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 1 § 1 mom. och 2 mom. första stycket i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit såväl berörda delar av lagförslaget som förslaget i dess helhet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Skoglund begärde emellertid rösträkning, vadan votering

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 146 ja och 58 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt förevarande lagrum i utskottets förslag.

1 § 2 mom. andra stycket.

Godkändes.

3 §.

Godkändes.

4 § föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Lundqvist:** Herr talman! Under åberopande av vad jag tidigare anfört tillåter jag mig föreslå sådan ändring i 2 mom., att siffran 106 ändras till 112 och siffran 86 till 80. Detta förslag innebär alltså, att man skulle möjliggöra något längre arbetstid under sommaren och lämna kompensation därför under vintern. Jag yrkar alltså, att siffran 106 ändras till 112 och siffran 86 till 80.

Herr **Barnekow:** Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av herr Sam Larsson och mig avgivna reservationen.

Herr **Johanson** i Hallagården: Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen framställde först propositioner beträffande 1 mom. av förevarande paragraf, nämligen dels på godkännande av sagda moment i utskottets förslag, dels ock på godkännande av berörda moment med den ändring, som föreslagits i den beträffande 4 § av herrar Sam Larsson och Barnekow avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Barnekow begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes.

Den, som vill, att kammaren godkänner 4 § 1 mom. i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt berörda moment med den ändring, som föreslagits i den beträffande 4 § av herrar Sam Larsson och Barnekow avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Barnekow begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 144 ja och 60 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt förevarande moment i utskottets förslag.

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

Herr talmannen gav vidare propositioner angående momentet 2 av ifrågavarande paragraf, nämligen dels på godkännande av sagda moment i utskottets förslag, dels ock på bifall till det förslag till lydelse av berörda moment, som framställts i motionen II: 440; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Lundqvist, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren godkänner 4 § 2 mom. i andra lagutskottets förevarande förslag till lag angående ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det förslag, till lydelse av berörda moment, som i andra hand framställts i motionen II: 440.

Efter det kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Herr Lundqvist begärde emellertid rösträkning, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 147 ja och 44 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets förslag till lydelse av ifrågavarande moment.

Härefter lämnades ordet på begäran till

Herr **Olovson,** som yttrade: Herr talman! Vid 5 § hemställer jag om bifall till den av herr Norman m. fl. avgivna reservationen, vilken helt sammanfaller med Kungl. Maj:ts förslag i ämnet. Och jag vill därtill påpeka, att detta fortfarande nu vid voteringen är Kungl. Maj:ts förslag.

Vidare anförde:

Herr **Skoglund:** Vid närmare studium av utskottets utlåtande har jag kommit till den uppfattningen, att § 5 fått en riktigare utformning i den av herrar Sam Larsson och Ekströmer avgivna vid utlåtandet fogade reservationen. Jag ber därför att få yrka bifall till denna reservation.

Herr **Johanson** i Hallagården: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner på 1:o) bifall till utskottets förslag om bibehållande av 5 § i dess nuvarande lydelse, 2:o) bifall till Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av berörda paragraf samt 3:o) bifall till den av herrar Sam Larsson och Ekströmer i avseende å denna paragraf avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förstnämnda propositionen. Herr Olovson begärde emellertid votering, varför herr talmannen för bestämmande av kontrapropositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) avgivna hava flertalets mening för sig. Beträffande kontrapropositionen äskade

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)
likväl herr Skoglund votering, i anledning varav efter given varsel först upplästes och godkändes en så lydande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren till kontraproposition i huvudvoteringen angående 5 § i lantarbetstidslagen antager Kungl. Maj:ts förslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraproposition i nämnda votering antagit den av herrar Sam. Larsson och Ekströmer i avseende å denna paragraf avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser samt voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan propositionen för huvudvoteringen, som efter given varsel nu upplästes och godkändes erhöll följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren beträffande 5 § i lantarbetstidslagen den 26 juni 1936 bifaller andra lagutskottets förslag i dess förevarande utlåtande nr 48 om paragrafens bibehållande i dess nuvarande lydelse, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av berörda paragraf.

Efter det kammarens ledamöter ånyo intagit sina platser samt sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet; och befanns därvid flertalet hava röstat för nej-propositionen.

Kammaren hade alltså bifallit Kungl. Maj:ts förslag till ändrad lydelse av berörda paragraf.

6 §.

Godkändes.

Efter föredragning av *7 §* anförde:

Herr **Olovson:** Herr talman! Beträffande sjunde paragrafen ber jag att få yrka bifall till den av herr Norman med flera avgivna reservationen. Detta yrkande innebär alltså avslag på utskottets hemställan om en ändring i denna paragraf. Sjunde paragrafen skulle vid ett bifall till denna reservation förbli oförändrad och bibehålla stadgandet om de nu gällande, fullt tillräckliga 200 timmarna.

Herr **Johanson** i Hallagården: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på godkännande av 7 § i utskottets förslag, dels ock på avslag å utskottets förslag till ändrad lydelse av berörda paragraf; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Votering begärdes likväl av herr Olovson, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Ang. ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren godkänner 7 § i andra lagutskottets förevarande förslag till lag om ändring i vissa delar av lantarbetstidslagen den 26 juni 1936, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit utskottets förslag till ändrad lydelse av berörda paragraf.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, företogs omröstning med tillämpning av uppresningsförfarandet.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 120 ja och 80 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt förevarande paragraf i utskottets förslag.

Återstående delar av lagförslaget.

Godkändes med ändring i ingressen i enlighet med kammarens beslut angående 5 §.

Utskottets hemställan förklarades vara besvarad genom kammarens beslut i fråga om lagförslaget.

Punkten B.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 2.

Anmäldes och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från jordbruksutskottet:

nr 332, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till befrämjande i allmänhet av nötboskapsaveln;

nr 333, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående understöd åt kontrollföreningsverksamhet jämte i ämnet väckta motioner;

nr 334, i anledning av väckta motioner angående avsättande av ett naturreservat utmed den s. k. Haverdalsbukten i Harplinge socken m. m.;

nr 335, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss reglering av handeln med färsk strömming och sill m. m.;

nr 336, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av mark från kronoegendomen Stora och Lilla Åvesta nr 1 i Kopparbergs län jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 337, i anledning av väckt motion angående återbetalning genom förbättringsarbete av vissa stödlån åt jordbrukare; samt

från riksdagens kansli:

nr 338, angående införande av skolplikt för bildbara sinnesslöa barn m. m.; och

nr 339, angående de civila tjänsteläkarnas ställning i städer och stadsliknande samhällen.

§ 3.

Till bordläggning anmäldes:

konstitutionsutskottets memorial:

nr 23, med förslag till ändrad lydelse av §§ 23 och 50 riksdagsordningen; och

nr 24, i anledning av visst stadgande i tryckfrihetsförordningens § 2 mom. 5 stycket 1, sådant det kommer att lyda, därest riksdagens beslut av den 22 maj 1937 vinner Kungl. Maj:ts godkännande; samt

statsutskottets utlåtanden:

nr 167, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridandet av kostnaderna för vissa byggnadsarbeten för signalregementets förläggning å Lilla Frösunda;

nr 168, i anledning av väckt motion om anslag till en experimentverksamhet i syfte att ur skogsavfall utvinna motorbränsle;

nr 169, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade grunder för statsbidrag till Malmöhus läns sjukvårdsinrättningar i Lund;

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående bidrag till allmänna barnbördshuset i Stockholm för budgetåret 1937/1938;

nr 171, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående socialstyrelsens organisation m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 172, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag till polisväsendet jämte i ämnet väckta motioner;

nr 173, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till civilt luftskydd;

nr 174, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag till skyddsuppfostran m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 175, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående anslag till Statistiska centralbyrån: Avlöningar till personal för verksamheten i allmänhet;

nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag till avsättning till jordbrukskassetillsynens fond för budgetåret 1937/1938 m. m.; och

nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående exploatering av Konradsbergs- och Mariebergsområdena å Kungsholmen i Stockholm m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

§ 4.

Justerades protokollsutdrag.

§ 5.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Holmgren*	under	4	dagar	fr. o. m.	den	2 juni,
» *Björklund*	»	2	»	»	»	27 maj,
» *Johansson* i Mysinge	»	2	»	»	»	27 »
» *Törnkvist*	»	den 29 maj,				
» *Osberg*	»	3	dagar	fr. o. m.	den	29 maj,
» *Sundström* i Skövde	»	2	»	»	»	27 »

herr *Lindahl*	under	2 dagar fr. o. m. den 27 maj,
» *Johanson* i Hallagården	»	2 » » » 27 » och
» *Åqvist*	»	den 28 maj.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.52 på natten.

In fidem
Per Cronvall.

Stockholm 1937. Kungl. Boktryckeriet, P. A. Norstedt & Söner.
372633